

Universitat de Girona
Facultat de Dret

**ESTUDI DE LA INSTITUCIÓ
MATRIMONIAL RIFENYA A
PALAGRUGELL DES D'UNA
PERSPECTIVA DE GÈNERE**

Soumaya Akchich El Yazidi

Tutor: Sr. Marc Vallés Hernández

Treball Final de Grau, curs 2018-2019

Universitat de Girona, Facultat de Dret, Grau en Dret

“Si un hombre desea ser plenamente humano, no puede conformarse con su cultura.”

JOSÉ RAMÓN AYLLÓN

ÍNDEX

I. GLOSSARI	4
II. INTRODUCCIÓ	6
III. HISTÒRIA I ORÍGENS DEL COL·LECTIU RIFENY	8
IV. EL SISTEMA DE PARENTIU COM A BASE DE L'ESTRUCTURA SOCIAL	13
4.1 El Grup d'ascendència	13
4.1.1 Terminologia i classificació del parentesc.....	13
4.1.2 Regles bàsiques de filiació i ascendència: Membres i Estatus.....	14
4.1.3 Drets, obligacions i responsabilitat dels membres familiars.....	15
4.2 Resolució dels conflictes entre els Membres	16
V. EL MATRIMONI ENTRE EL COL·LECTIU RIFENY: Entre la tradició i la modernitat	18
5.1 Matrimonis proscrits i prescrits: Endogàmia o exogàmia?	23
5.2 Estratègies matrimonials	25
5.2.1 El <i>Mahr o Sadaq</i> (dot nupcial estipulada).....	26
5.2.1.1 Com?.....	27
5.2.1.2 Quan?.....	28
5.2.1.3 Qui?.....	30
5.2.2 La “fugida” com a remei.....	32
5.3 Regles de residència post marital	35
5.4 Els rols de la dona	37
5.4.1 Esposa.....	40
Les relacions sexuals.....	42
La poligàmia.....	43
Responsabilitats a la llar.....	46
Educació dels fills.....	48
5.5 La fi del matrimoni	50
5.5.1 Mort del cònjuge (i ara què?).....	50
5.5.2 Nou casament.....	51
5.5.3 El divorci.....	52
5.5.3.1 Impediments.....	54
VI. HERÈNCIA I SUCCESSIÓ DESPRÉS DE LA MORT	56
VII. SISTEMA SOCIOPOLÍTIC I MECANISMES DE RESOLUCIÓ DE CONFLICTES ENTRE ELS RIFENYS	58

VIII. CONCLUSIONS	61
IX. BIBLIOGRAFÍA	64
X. AGRAÏMENTS	67
XI. ANNEXOS	68
ENTREVISTA 1	69
ENTREVISTA 2	75
ENTREVISTA 3	81
ENTREVISTA 4	86

I. GLOSSARI

El següent glossari és un senzill i modest recolzament per tal de poder fer una aproximació als conceptes mencionats al llarg d'aquest treball i amb els quals els lectors poden no estar-hi prou habituats. Un suport per facilitar la comprensió dels conceptes sovint utilitzats dins la comunitat rifeña.

CONCEPTE	INTERPRETACIÓ
<i>Alcorà</i>	Llibre sagrat per el qual es regeix l'islam
<i>Aqd</i>	Contracte matrimonial islàmic
<i>Dfain</i>	Vestimenta formada per una túnica i un bordat de tela decoratiu sovint compostat per pedres precioses
<i>Dshar</i>	Barri d'una població
<i>Ezba</i>	Concepte designat per parlar d'una dona soltera o verge (indistintament)
<i>Fard</i>	Obligació
<i>Hadiz</i>	Relat religiós atribuït al profeta Muhammad i que és utilitzat per impartir sermons religiosos.
<i>Hajala</i>	Dona vídua
<i>Halal</i>	Allò que és permès/ vàlid dins dels paràmetres religiosos de l'islam
<i>Haram</i>	Allò que és prohibit/no tolerat dins dels paràmetres religiosos de l'islam
<i>Hozn</i>	Condol
<i>Ídda</i>	Període de continència sexual de la dona
<i>Imagren</i>	Jutges especialitzats en dret islàmic
<i>Jama'</i>	Lloc de culte per els que professen la fe islàmica. Mesquita.
<i>Jihad</i>	És un concepte molt polèmic. Deriva de la paraula « <i>jahada</i> » que significa esforçar-se. Literalment s'interpreta com la lluita per Alà. Entès principalment com a la lluita contra aquells que no creuen en l'islam (« <i>la guerra santa</i> » dels musulmans).
<i>Kadi/s</i>	Jutge que legisla amb lleis islàmiques

<i>Kaftan/Takchita</i>	Vestit tradicional de les dones usat en esdeveniments de celebració
<i>Khitba</i>	Acció de demanar la mà a la futura núvia davant dels familiars
<i>Khotoba</i>	Celebració amb motiu de l'acceptació de la <i>khitba</i>
<i>Kohl</i>	Cosmètic provinent de la galena triturada en pols i utilitzats per decorar els ulls.
<i>Lkfn</i>	Tela blanca que es fa servir per cobrir el cos d'un difunt musulmà
<i>Mahr</i>	Dot
<i>Medrasa</i>	Escola religiosa
<i>Mudawana</i>	Codi de família del Marroc
<i>Nijle</i>	Utilitzat com a sinònim de dot
<i>Nikah</i>	Contracte que es produeix entre un home i el tutor representant d'una dona a qui se la cedeix en matrimoni, sempre i quan, consti com a requisit essencial el seu lliure i propi consentiment.
<i>Sudaq</i>	Donació
<i>Surat</i>	Conjunt dels 114 capítols en què es divideix l'Alcorà
<i>Ta'sib</i>	Acció que exerceixen els hereus de segon ordre ¹
<i>Talak</i>	Divorci instruït per un jutge ²
<i>Ulema/s</i>	Erudits de la religió islàmica
<i>Wali</i>	Representant legal o tutoria que pot ser matrimonial o d'un/a menor. ³
<i>Yebala</i>	Territori que s'estén des de Tànger fins al riu Uarga i fins al Rif central est. ⁴

¹ Código de la familia de Marruecos; Al Mudawana; traducción, Abderrahim Abkari Azouz; ATIME (2008). Madrid.

² Código de la familia de Marruecos; Al Mudawana; traducción, Abderrahim Abkari Azouz; ATIME (2008). Madrid.

³ Código de la familia de Marruecos; Al Mudawana; traducción, Abderrahim Abkari Azouz; ATIME (2008). Madrid.

⁴ Adrian Kreiman. El país Yebala, cultura del norte marroquí. Sobre Marruecos. Accessible des de <https://sobremarruecos.com/2010/09/22/el-pais-yebala-cultura-del-norte-marroqui/>

II. INTRODUCCIÓ

L'obertura de fronteres i l'auge del moviment migratori són dos dels factors principals que han produït un intercanvi cultural notori entre els països europeus i altres continents amb grans diferències religioses, socials i culturals. Front aquest fenomen de multiculturalitat, font de riquesa i diversitat, s'ha produït un important intercanvi de confluències culturals. El bescanvi social ha donat peu a l'existència de noves societats que conformen una organització social totalment diversa en molts aspectes a la que podem estar més o menys vinculats. La convivència i la coexistència d'aquesta diversitat s'ha fonamentat en el marc de polítiques tolerants, respectuoses i inclusives que permeten als seus membres continuar-ne el seu exercici.

Convé destacar que actualment Catalunya és una comunitat autònoma amb una complexitat social més que evident. D'acord amb les xifres proporcionades per el Departament de Treball, Afers Socials i Famílies, dins de les quaranta principals nacionalitats estrangeres presents a Catalunya, les deu primeres són: Marroc, Romania, Itàlia, Xina, Pakistan, Hondures, França, Colòmbia, Bolívia i Equador.⁵ Entendre com s'organitzen i les característiques pròpies d'aquestes comunitats és un element que permet una aproximació que afavoreix els teixits socials entre els seus ciutadans així com també la comprensió dels diferents mètodes de relació i interacció que exerceix dins de la societat.

Raó per la qual aquest estudi centra l'atenció en les estructures socials que conformen, en concret, la població estrangera més present a Catalunya: la marroquina. Més concretament, en la institució matrimonial del Rif. El parentesc constitueix una forma d'organitzar les relacions socials bàsiques en totes les cultures conegudes, històriques i actuals.⁶ Si bé, és cert que el parentesc per les societats més industrialitzades i urbanes ha perdut força com a pilar de cohesió social entre els seus membres, per altres, el parentiu segueix sent la base de l'estructura social. Han estat moltes les ciències que han estudiat les relacions entre els homes i les dones, centrant el matrimoni com a objecte d'anàlisi. Tradicionalment el matrimoni ha estat per excel·lència la institució fonamental que s'erigeix com el nucli social que conforma els lligams socials dels seus membres. A través del matrimoni es mostren les circumstàncies personals i particulars concretes d'una determinada societat.

⁵ Generalitat de Catalunya. Departament de Treball, Afers Socials i Famílies. (2019). *Les 40 principals nacionalitats estrangeres presents a Catalunya. 1 de gener del 2019*. (p. 1).

⁶ Phillip, K. C. (2007). Capítulo 8: Familias, parentesco y filiación. *Introducción a la Antropología Cultural. Espejo para la humanidad* (p.159). Madrid, España: GAAP Editorial, S.L.

Motiu per el qual els objectius principals d'aquest estudi centren l'atenció en entendre com s'ajusta la institució matrimonial entesa per el col·lectiu rifeny dins de l'ordenament jurídic espanyol. És a dir, com s'ajusten els valors, costums o tradicions propis del món islàmic, especialment per el que fa a la consideració de la dona i la posició que ocupa socialment. En concatenació, també analitzar la posició en la qual es troba la dona rifenya dins de la seva pròpia estructura social i els rols que li son atribuïts dins d'aquesta. Finalment entendre, quines són les tradicions i fonts de poder del col·lectiu rifeny que en faciliten la seva organització.

Recordem que l'etnografia, al ampliar el nostre coneixement d'abast de la diversitat humana, proporciona una base per les generalitzacions sobre el comportament humà i sobre la vida social⁷. Amb l'objectiu de complir les finalitats d'aquest estudi s'ha escollit la mostra representativa principal de vint dones de la població palafrugellenca. Les entrevistes i enquestes realitzades a les mateixes han estat la font directe que permet entendre els comportaments quotidians i la vida social d'aquesta comunitat. En definitiva, la informació recopilada ha estat òptima per assolir el conjunt de dades pertinents per entendre de més a prop la comunitat provinent del Rif.

Tenint en compte les pautes que s'erigeixen en les tècniques etnogràfiques, s'han realitzat entrevistes que més enllà de fer preguntes limitades per sistematitzar la informació, han deixat marge a les entrevistades per rebel·lar detalls, anècdotes i qualsevol altre tipus d'aspecte més subjectiu que permet profunditzar amb més elaboració la vida comunitària dels seus membres. El desenvolupament del treball s'ha basat principalment en l'estudi de camp llarg i continuat a una mostra representativa de la població baix empordanesa de Palafrugell on un total de 2.873⁸ de tots els seus habitants són marroquines i marroquins. En definitiva, una investigació longitudinal que pretén entendre amb més detall la institució matrimonial rifenya.

⁷ Phillip, K. C. (2007). Capítulo 2: Códigos éticos y métodos de investigación. *Introducción a la Antropología Cultural. Espejo para la humanidad* (p.26). Madrid, España: GAAP Editorial, S.L.

⁸ Institut d'Estadística de Catalunya (2018). Els municipis en xifres. Baix Empordà. Accessible des de <http://www.idescat.cat/emex/?id=171175#h0>

III. HISTÒRIA I ORÍGEN DEL COL·LECTIU RIFENY

El Marroc és el país africà més proper al continent Europeu, solament són 17 els kilòmetres que separen a través de l'estret de Gibraltar. La delimitació geogràfica del territori Rifeny ha estat una qüestió difícil de determinar ja que no hi ha un criteri unànimе sobre la divisió territorial fins arribats els finals del s. XIX. Afegint que ha estat una delimitació territorial que s'ha anat veient modificada amb el transcurs del temps. Concretament la zona del Rif és un dels territoris del nord-est del Marroc, al voltant d'Ahucemas, habitat per diverses tribus berbers de les quals la més destacada és Beni Urriaguel; entenem que per ser la terra originaria del dirigent i destacat Abdel Krim el Khattabi que va fer del Rif una zona reivindicativa que es distingia de la resta del territori marroquí.⁹

Convé destacar que tot i no hi haver-hi un criteri estricte i compartit per la seva delimitació, s'entén que el Rif és la cadena muntanyosa de la zona del nord del Marroc ocupada des de l'antiguitat per les diverses tribus berbers caracteritzades per el seu caràcter reivindicatiu i a més a més per ser la primera part integrant del Protectorat Español.¹⁰ Amb l'objectiu d'incidir i entendre amb més profunditat la institució matrimonial dins la comunitat del Rif és necessari fer aquest retrocés en el temps amb l'objectiu de comprendre el context històric en el que s'ha desenvolupat i format aquesta col·lectivitat.

El poble del Rif sempre s'ha diferenciat de la resta del territori al qual pertany, no només per el sentiment de pertinença que comparteixen els rifenys al tenir el seu propi dialecte i les seves particulars costums històriques, sinó també per la seva actitud rebel i persistent, és més, entre la comunitat marroquina aquests són coneguts pel seu fort caràcter i la seva convicció amb les seves formes de pensar i ser. La zona rifenya sempre es va mostrar reticent a les ocupacions colonials per part de les tropes espanyoles i franceses. No va ser fins l'any 1926 després de la rendició històrica del líder Abdelkrim el Khattabi que es va pacificar la zona.¹¹

Certament també és necessari fer un esment a la figura del líder dels rifenys, l'Abdelkrim el Khattabi, no només per el reconeixement històric que va suposar sinó també per ser un líder carismàtic i amb una forta personalitat. El líder rifeny juntament, i tot i que menys conegut, germà Mhamed van protagonitzar la única rebel·lió prolongada, disciplinada i dotada d'una organització

⁹ Woolman, S. D (1988): *Abd el Krim y la guerra del Rif* (p. 12-13) Barcelona: Oikos Tau.

¹⁰ *Ibídem*.

¹¹ Muhammad ibn Abd-al-Karim al-Khattabí (Ajdir, el Marroc, 1882 - el Caire, 1963) conegut com a Abd el-Krim, fou el capítol que, entre els anys 1921 i 1926, es va revoltar i va comandar la resistència contra l'ocupació colonial espanyola i francesa al Rif, la regió de cultura amaziga al nord de l'actual Regne del Marroc i president de l'efímera República del Rif (1923-1926).

central, en tota la història del Rif. La figura d'Abd el-Krim és coneguda històricament per ser el cap de la insurrecció rifenya. Mhmed, el seu germà menor per deu anys, també va ser un important integrant responsable dels èxits del Rif, però és menys conegut per trobar-se en un segon pla. Abd el Krim va néixer l'any 1882, a Axdir, en el clan de Ait Yusuf u Alí, de la tribu de Beni Urriaguel. La seva primera ensenyança escolar va ser l'estudi exclusiu del Alcorà per aprendre's de memòria les 114 *surat*¹². Posteriorment va ser enviat per el seu pare a Melilla per assistir a escoles espanyoles. Les assignatures que va estudiar són: història, geografia, matemàtiques, literatura i catecisme catòlic li permetien i subministraven al líder dels rifenys una educació immensament superior a la del seus contemporanis que li permetia anar un pas per endavant.¹³ Abdel-Krim una vegada graduat va estudiar a Fez, a la *medersa*¹⁴ de Qarawiyin va completar la seva educació amb l'Alcorà, equitació i maneigament d'armes. Quan encara era un adolescent se'l va considerar amb les aptituds suficients per tal de començar a exercir de jutge.¹⁵

Tot i haver nascut en una de les regions més dominades per les tropes espanyoles durant la seva joventut Abd el-Krim mai s'havia mostrat hostil vers a les tropes espanyoles. No va ser fins que va iniciar els seus treballs a Melilla quan es va adonar no només del potencial miner del territori, sinó també en la manera en que els espanyols duien a terme els seus assumptes en el Protectorat. Cada cop va anar creixent més la seva oposició vers l'ocupació colonial que considerava que tenia com a únics objectius l'explotació del Rif i de les seves mines per extreure'n benefici econòmic. No acceptava el fet que el Sultà que regnava ho fes sota la ocupació francesa així com també la necessitat d'evitar que Espanya continués la seva extensió de sobirania dins del territori. Tal va ser així que Abd el- Krim es va posar en contacte amb el seu germà Mhamed, el qual es trobava a Madrid cursant la carrera d'enginyeria de mines amb un expedient acadèmic impecable, per explicar-li la situació i demanar-li que retornés a casa. El seu pare durant el transcurs del temps va ser enverinat per un amic seu de confiança.¹⁶ Definitivament els germans no tenien cap mena de poder polític dins de Beni Urriaguel; no eren ni *kadis* ni *imagren*.¹⁷ Els seus antecedents històrics, la seva experiència i grans dots d'organització que els conferien una superioritat més que evident, els va permetre arribar al lideratge gràcies a la seva personalitat i intel·ligència.

Abd El-Krim no era un dirigent que iniciés una *jihad*¹⁸ amb la promesa d'un paradís, sinó el cabdill d'estat que havia augmentat el seu camp de visió i ambicions fins el punt de crear un Estat

¹² Conjunt del 114 capítols en què es divideix l'Alcorà

¹³ Woolman, S. D (1988): *Abd el Krim y la guerra del Rif* (p. 89 i ss.) Barcelona: Oikos Tau.

¹⁴ Una *medrasa* és el nom que es dona a la cultura àrab a qualsevol tipus d'escola, sigui religiosa o secular.

¹⁵ Woolman, S. D (1988): *Abd el Krim y la guerra del Rif* (p. 89) Barcelona: Oikos Tau.

¹⁶ *Ibidem*, p.99.

¹⁷ Jutges especialitats en dret musulmà

¹⁸ El gihad o jihad és un terme islàmic que fa referència a un deure religiós de tots els musulmans. Una persona dedicada al gihad és un mujahidí. El mot gihad apareix sovint a l'Alcorà, sovint en la frase feta jahada fi sabīlī Allāh, «lluitar per Déu», literalment «esforçar-se en el camí de Déu». Tot i que és conegut principalment per ser la guerra encaminada a

Nacional. Per tant, les intencions dels dos germans no es limitaven a la simple resistència a les tropes espanyoles que ocupaven el territori, sinó un pla de guerra d'ofensiva que comportava esforços de coordinació i preparació. Les tribus del Rif mai havien lluitat juntes, totes contra un, ni mai s'havien vist sotmeses a un mandat centralitzat. Les seves muntanyes natives suposarien greus dificultats per els europeus ja que aquests depenien del transport mecanitzat i d'artilleria de suport. Abd El-Krim i el conjunt de les tribus, que majoritàriament eren procedents de Beni Urriaguel i la resta de Bucoya, Tamsaman, Beni Tuzin y Beni Ammart, es van unir en una estratègia militar totalment formada per guerrilles.¹⁹

Abd el-Krim inspirava per la majoria dels rifenys una llegenda fascinant, un cabdill omnipotent que conduïa al seu poble cap uns objectius mai somiats. A l'estiu del 1921, els rifenys podien comptar amb una xifra d'homes que oscil·lava entre els tres mil i sis mil, només en el Rif. Els espanyols només en la comandància de Melilla, posseïen quatre vegades més homes, i altres quaranta cinc mil en el *Yebala*²⁰. A més a més comptaven amb reserves humanes i de material procedent de la península. Els rifenys posseïen una petita quantitat de fusells francesos obtinguts de contraban, així com altres equips espanyols furtats o comprats a les tropes marroquines que lluitaven amb les espanyoles. Però, tot i així, el seu convenciment i la seva actitud rebel i reivindicativa era tal que tot i que els enemics els sobrepassaven en nombre d'homes i d'armament es van mostrar decidits per desafiar a l'enemic i expulsar els europeus dels seus territoris.

Així doncs, després de la batalla d'Annual, també coneguda com el Desastre d'Annual durant el juliol del 1921 els rifenys van aconseguir vèncer les tropes espanyoles. El conjunt d'uns 3.000 guerrillers van derrotar les forces espanyoles compostes per uns 13.000 espanyols, provocant la mort d'uns 10.000 i nombrosos presoners. El Rif es va començar a organitzar com un territori independent i va aconseguir reconquerir altres territoris dominats per les tropes espanyoles que durant els següents anys van quedar reduïts a les zones de Melilla, Ceuta, Tetuàn y Larache per l'oest. Els rifenys van aconseguir proclamar la República del Rif, una efímera República, que mai va rebre l'aprovat d'Espanya ni de França, però sí per part del Regne Unit que tenia en consideració raons estratègiques territorials per aprovar la nova situació. El nou estat-africà liderat per Abd El-Krim va aconseguir comptar amb la seva pròpia administració, justícia i hisenda. Una gran victòria que permetia per primer cop derivar-se a la independència Rifenya Marroc des del 1926 fins el 1927.²¹

l'expansió i a la defensa de l'Islam també és l'esforç individual o col·lectiu que fan els musulmans per tal de millorar la seva conducta.

¹⁹ Woolman, S. D (1988): *Abd el Krim y la guerra del Rif* (p. 92) Barcelona: Oikos Tau.

²⁰ Territori que s'estén des de Tànger fins al riu Uarga i fins al Rif central est

²¹ Woolman, S. D (1988): *Abd el Krim y la guerra del Rif* (p. 117) Barcelona: Oikos Tau.

Afegint a les victòries contra les tropes espanyoles també les derrotes liderades per Abd El- Krim que van sumar ofensives contra els territoris del protectorat francès, durant l'abril del 1925 van atacar els territoris dominats per els francesos i les van derrotar sota del mariscal Louis Hubert Lyautey. L'astúcia i l'èxit dels rifenys va provocar que els europeus consideressin la necessitat d'iniciar una coordinació per poder frenar de ple l'extensió de les victòries dels rifenys. Així doncs, la nova estratègia d'Abd El-Krim va provocar automàticament la creació d'una aliança hispano-francesa en la seva contra. Les dues potències colonials van acordar a Madrid una coordinació dels esforços bèl·lics entre ambdós països. La contraofensiva conjunta, que va començar el 8 de Setembre del 1925 amb el desembarcament d'Alhucemas, sota el mandat general Miguel Primo de Rivera, va acabar amb la derrota dels rifenys en pocs mesos.²² El 26 de maig del 1926 Abd El-Krim es va rendir als francesos a la caserna general de Targuist.²³

Un cop aconseguida la pacificació de les tribus dels rifenys el 1926, aconseguida per el Govern de Primo de Rivera, no es va aconseguir aconseguir als rifenys, el monarca Mohamed V de la dinastia Aluïta mai els va tenir en consideració, tot i que varen ser els únics que es varen comprometre a afrontar la ocupació colonial. El monarca tenia el present el sentiment de ressentiment generat per els greus problemes que les tribus de les muntanyes del Rif, amb el seu objectiu d'aconseguir la República independent, havien causat al seu pare Sultán Muley Yusef fins la mort l'any 1927.²⁴

La monarquia Aluïta va veure clarament la necessitat de fer oblidar als rifenys el seus sentiments independentistes, la qual cosa va comportar que el monarca Hassan II condemnés al Rif al ostracisme polític, al etnocidi lingüístic i cultural, per tractar de fer assimilar als rifenys i fer-los oblidar el seu passat desafiant i comprometedor liderat per Abd El-Krim²⁵. Això ha generat que el Rif sigui una zona marginada i amb pocs avenços econòmics i socials: infraestructures, educació, sanitat, etc. en comparació a la resta del Marroc. Aquesta confrontació i malestar dels rifenys amb la monarquia encara avui dia són evidents, recordant les recents manifestacions produïdes per el líder Nasser Zefzafi que reflecteixen el malestar social del territori que ha provocat una migració massiva cap al continent Europeu.²⁶

La majoria dels rifenys que s'han vist obligats o que han considerat oportú emigrar cap a altres països en la seva quotidianitat segueixen units amb les tradicions i pautes culturals pròpies que els permeten continuar sentint-se part de la seva comunitat. L'emigració cap a Espanya es va

²² Woolman, S. D (1988): *Abd el Krim y la guerra del Rif* (p. 161 i ss.) Barcelona: Oikos Tau.

²³ *Ibíd.*

²⁴ *Ibíd.*

²⁵ *Ibíd.*

²⁶ Vid. Notícies relacionades amb la condemna per les protestes desencadenades recentment al Rif. Per exemple, diari *Europa Press* de 6 d'abril del 2018. Accessible des de <https://www.europapress.es/internacional/noticia-tribunal-marruecos-confirma-condena-lider-protestas-rif-20-anos-prision-20190406034417.html>

iniciar a finals dels anys 60, la denominada crisi del petroli del 1973, va ocasionar una recessió econòmica que va motivar a diversos països a endurir les condicions d'entrada. La política de *guestworkers*, mitjançant la qual els països europeus es reunien amb altres països, com el cas del Marroc, per portar treballadors, es va truncar i es va modificar per la re agrupació familiar.²⁷

Durant aquesta època el Marroc tan sols portava una dècada de la independència i tenia un nou rei des del 1961, Hassan II. El Rif, després de la fracassada rebel·lió entre el 1958-1959, va entrar en una etapa de desil·lusió i desinterès per la política nacional al grau que es van registrar els indicis més baixos de participació electoral, així cada cop més es marginava la resta del país. Aquell moviment havia pretès que el Rif recuperés el protagonisme en l'escena nacional i superés la situació tradicional de marginació. Aquest àmbit va influir també en els processos d'emigració.²⁸

Simultàniament també es van començar a desplaçar petits grups d'estudiants que ingressaven a les Universitats, pertinents a la incipient burgesia d'Alhucemas. Alguns es quedaven a Espanya, mentre que altres retornaven al Marroc un cop acabats els seus estudis. Tots eren homes, ja que no s'admetia la sortida de les dones. D'aquesta forma, es va anar creant una cadena migratòria entre Espanya i el Rif, dins de la gran xarxa transnacional rifeña. Al igual que en altres països europeus, les xarxes s'especialitzaven pràcticament des del lloc d'origen. Així, existeixen xarxes que neixen des de zones rurals del Rif i se situen en zones rurals d'Espanya, mentre que altres que viuen en zones urbanes – Alhucemas, Imzuren, Targuiste- fàcilment es van incorporar preferentment en zones urbanes com Madrid, Barcelona, Màlaga. Amb el pas del temps aquestes xarxes es van anar enfortint. Durant els anys 90 quan aquesta emigració va començar a ser més nombrosa, ja no només per aquells primers homes, la majoria emparentats entre sí, sinó que les xarxes van començar a expandir-se, primer dins de la família en extensió, portant també a dones, cosins, oncles, i després fora de l'àmbit familiar, portant fins i tot veïns dels *dshars*²⁹ o dels barris.³⁰ D'aquesta manera, la migració es va anar diversificant en major grau.

En qualsevol cas, l'emigració rifeña ha estat fonamentalment en els seus inicis masculina, fet el qual coincideix amb la resta de migració marroquina en termes generals. Tot i aquesta tendència, lentament s'ha anat produint el procés de reunificació familiar, començant per el fill major que acudeix a ajudar el pare en l'àmbit laboral per permetre enviar una remuneració econòmica per sostenir a les seves famílies. Després es portaven als altres fills menors. Però, cada cop més el projecte migratori es refermava amb el temps, de tal manera que el retorn al seu país d'origen

²⁷ Eguren, Joaquín, De Marruecos a España: La comunidad transnacional rifeña. Migración y Desarrollo [en línea] 2004. Accesible des de <<http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=66000205>> ISSN 1870-7599

²⁸ Woolman, S. D (1988): *Abd el Krim y la guerra del Rif* (p. 143 i ss.) Barcelona: Oikos Tau.

²⁹ Barri d'una població.

³⁰ Woolman, S. D (1988): *Abd el Krim y la guerra del Rif* (p. 143 i ss.) Barcelona: Oikos Tau.

cada cop més quedava en un segon pla, de tal manera que es van iniciar a portar les seves dones i filles.

Els diners que els rifenys obtenien mitjançant els seus labors a la península, eren enviats al Marroc no només per les despeses de manutenció i assistència als familiars que deixaven enrere, sinó també per iniciar un fons d'estalvis per a poder construir-se una llar en el seu lloc d'origen. El sentiment de continuar units als seus vincles originaris ha estat sempre present en la voluntat dels rifenys. Podem dir que crear un espai on poder retornar a les seves terres originaries és un dels valors més importants i essencials dels rifenys.³¹ D'aquesta manera podem veure que el les relacions entre els rifenys de primera generació sobretot, en el país d'origen i a l'estranger, desborden la tradicional concepció d'unitat entre Estat-nació. És a dir, els contactes transfronterers que mantenen en constant mobilització entre dos o més territoris i Estats fan ús dels diferents serveis, prestacions i infraestructures de cada Estat, de manera permanent i adaptada a les seves pròpies necessitats, obligant també a la coordinació i intercanvi d'informació i accions conjuntes de les instàncies oficials, administratives i governamentals de dos o més nacions.³²

IV. EL SISTEMA DE PARENTIU COM A BASE DE L'ESTRUCTURA SOCIAL

4.1 El Grup d'ascendència

4.1.1 Terminologia i classificació del parentesc

S'ha de tenir en compte que els sistemes de parentesc s'organitzen d'una manera o altre. Fem la distinció entre famílies nuclears i extenses: una família nuclear és aquella que no perdura, sinó només mentre els pares i els fills es mantenen units. Els antropòlegs distingeixen entre la família d'orientació: aquella en la qual un neix i es cria i la família de procreació formada quan un es casa i té fills.³³ Les organitzacions familiars nuclears es troben molt extenses però no és universal. En algunes societats la família nuclear és estranya o gairebé inexistent. En altres no té cap paper especial en la vida social. Diferents unitats socials poden assumir la majoria o totes aquestes funcions d'altres contextos associats a la família nuclear. En altres paraules, hi ha moltes alternatives a l'organització en famílies nuclears.

Per exemple, entre els musulmans de Bòsnia occidental les famílies nuclears no tenien plena autonomia. Diverses d'aquestes famílies s'integraven en una unitat familiar anomenada zadruga. La zadruga estava encapçalada per un cap de família i la seva dona, i la dona de més edat, i en

³¹ Vid. Entrevista núm. 3. Ens exposa "...Era un pla familiar com la majoria de les famílies del Marroc que viuen aquí. Ens construïm cases amb els estalvis que reunim d'aquí. És una de les primeres coses que pensem fer quan disposem d'estalvis. Pensem que és primordial. Així saps que si et plantejges tornar al teu lloc d'origen quan tinguis més edat tindràs on poder-ho fer..."

³² Eguren, Joaquín, De Marruecos a España: La comunidad transnacional rifeña. Migración y Desarrollo [en línea] 2004. Accesible des de <<http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=66000205>> ISSN 1870-7599

³³ Phillip, K. C. (2007). Capítulo 8: Familias, parentesco y filiación. *Introducción a la Antropología Cultural. Espejo para la humanidad* (p.159). Madrid, España: GAAP Editorial, S.L.

ella s'inclou també els fills casats i les seves esposes i els fills i filles solters. Cada família nuclear tenia un dormitori, decorat i moblat en part com l'aixovar de la novia. Tanmateix, les possessions es compartien lliurement entre els membres de la zadruqa. Incloent alguns elements d'aixovar s'apropriaven per el seu ús en qualsevol lloc. Aquest tipus d'unitat residencial es coneix com una família extensa patrilocal, perquè totes les parelles resideixen després del matrimoni com la unitat familiar del pare del marit.³⁴

Principalment, les famílies rifenyas un cop aconseguida una estabilitat econòmica procedeixen a la re agrupació familiar dels seus fills masculins per tal d'aconseguir uns rendiments econòmics més elevats que els permetin sustentar als membres de la família que s'han quedat a la seva terra de procedència. Un cop assolit un rendiment econòmic segur per a poder mantenir al conjunt de la família nuclear es reuneix a la dona i la resta de filles o fills menors. Tanmateix, el que és habitual és que durant els primers anys d'establiment el rifeny emigrant recorri a l'ajuda d'algun altre membre, ja sigui familiar o del *dchar*, que duu més anys al nou país de destinació per tal de facilitar-li allotjament i trobar un suport durant la recerca de feina. Per tant, és comú que durant els primers anys hi convisqui fins arribat el punt que tingui la capacitat de llogar un habitatge independent on hi conviurà el conjunt de la família nuclear que reunirà.³⁵

4.1.2 Regles bàsiques de filiació i ascendència: Membres i Estatus

Per la majoria dels membres de la cultura occidental i nord-americana la família nuclear és l'únic vincle familiar de parentesc definit. La mobilitat geogràfica per raons laborals, associada a l'industrialisme característic dels Estats moderns, provoca l'escissió familiar entre pares i fills, i el conseqüent aïllament entre aquests. Nascuts en una família d'orientació, europea i nord americana abandonen la llar per treballar o anar a la universitat, i la ruptura amb els progenitors es produeix. Amb el temps, la majoria dels europeus i nord americans es casen i inicien una família de procreació. El grup anàleg a les famílies nuclears són els grups de filiació.³⁶

Es defineix un grup de filiació com aquell grup de parents vinculats per un avantpassat en comú. Els grups de filiació solen ser exògens, és a dir, els membres han de buscar-se parelles en altres grups de filiació. Hi ha dues regles principals per l'admissió de certes persones com a membres d'un grup de filiació mentre se'n exclouen altres. Amb la filiació patrilineal, la gent passa automàticament a pertànyer de per vida al grup del seu pare. Els descendents, filles i fills de tots els membres del grup pertanyen al mateix, mentre que els descendents dels membres femenins

³⁴ Phillip, K. C, (2007). Capítulo 8: Familias, parentesco y filiación. *Introducción a la Antropología Cultural. Espejo para la humanidad* (p.159). Madrid, España: GAAP Editorial, S.L.

³⁵ Vid. Entrevista núm. 1,2 i 3.

³⁶ Phillip, K. C, (2007). Capítulo 8: Familias, parentesco y filiación. *Introducción a la Antropología Cultural. Espejo para la humanidad* (p.161). Madrid, España: GAAP Editorial, S.L.

d'aquest grup queden exclosos. Sota la regla de la filiació matrilineal, els descendents d'un matrimoni passen a formar part del grup de la mare de forma automàtica en el moment del seu naixement i es mantenen sempre com a membres de per vida.³⁷

Doncs bé, és cert que la filiació patrilineal és més habitual que la matrilineal, i en el cas dels rifenys podríem dir amb certesa que es tracte d'una filiació patrilineal. Quan es produeix la fusió mitjançant el matrimoni, els fills sorgits d'aquest es troben sota la potestat dels pares i el que és més habitual és que més enllà de la majoria d'edat encara hi continuï estant.³⁸ Si bé hem dit que anteriorment en la cultura occidental es produeixen distanciaments de la família nuclear, en la cultura rifenya l'efecte és tot el contrari.

Com bé hem dit la figura dels fills masculins principalment és la de contribuir i ajudar al desenvolupament de l'economia familiar, mentre que la de les filles està destinada en gran part a la contribució de les tasques domèstiques. Tot i que els fills es casen continuen conviuint a la mateixa llar que els seus pares, perquè s'hi senten vinculats i en certa manera compresos per la voluntat de mantenir la cohesió familiar. Quan es casen els fills adquireixen una de les habitacions que habitaven anteriorment, i hi fan modificacions mobiliàries pertinents: adquirir un llit de matrimoni, armari, etc. i aixovar domèstic. En canvi, les noies un cop casades passen a formar part de la família del marit. Aquesta regla de residència és coneguda com a residència viri local entesa com a societat que resideix on l'home o els seu grup.³⁹

4.1.3 Drets, obligacions i responsabilitat dels membres familiars

“Amor i matrimoni” , “matrimoni i família”: aquestes frases que resulten tan familiars mostren com vinculem l'amor romàntic dels dos individus amb el matrimoni i també el matrimoni amb la reproducció i la creació d'una família. Però el matrimoni és una institució amb els rols i funcions importants més enllà de la reproducció. Llavors, què és el matrimoni?

Cap definició del matrimoni és suficientment ampla com per ser fàcilment aplicable a totes les societats. Una definició proposa de Notes and Queries in Anthropology:

El matrimoni es una unió entre un home i una dona de mode que els fills nascuts de la dona siguin com descendència legítima d'ambdós cònjuges. (Royal Anthropological Institute, 1951, p.11)

³⁷ Phillip, K. C, (2007). Capítulo 8: Familias, parentesco y filiación. *Introducción a la Antropología Cultural. Espejo para la humanidad* (p.165 i ss.). Madrid, España: GAAP Editorial, S.L.

³⁸ Vid. Enquesta Convivència amb familiars del marit i/o també entrevista núm. 1,2 i 3.

³⁹ Prof. Dr. G. Fatás. Familia y residencia- Léxico Básico. Historia Antigua. Universidad de Zaragoza. Accesible des de <http://www.unizar.es/hant/POA/lexicofamilia.html>

Tanmateix, entenem que aquesta definició no és universalment vàlida per diverses raons. Per exemple, alguns països reconeixen els matrimonis entre homosexuals. També, en moltes societats els matrimonis uneixen a més de dos cònjuges. Aquí parlem dels matrimonis plurals, com quan una dona es casa amb un grup de germans, com per exemple l'anomenada poliàndria fraternal característica cultural de l'Himalaya. En el cas del Marroc l'homosexualitat està penada per llei en el Codi Penal en el seu article 489 amb una pena de fins a tres anys de presó:

“Quien cometiere actos indecentes o contra natura con otra persona de su mismo sexo, será penado con prisión de entre 6 meses y 3 años y una multa de 200 a 1.000 dirhams.”⁴⁰

El paper de l'home rifeny recull principalment la funció de sustentador de la família.⁴¹ Com bé hem dit en primer lloc té el paper d'emprendre el camí cap al nou país, qui s'encarrega de principalment fonamentar l'economia. L'home té la pàtria potestat de la família en quan a les decisions definitives com bé és l'aprovació del matrimoni dels seus fills i filles. Els fills solen tenir també un important paper en quan a la presa de decisions i educació dels fills o filles menors. Alternativament a la presència del pare, en cas que no hi sigui, miren d'ocupar la posició vacant i de vetllar per el benestar familiar així com també de la presa de decisions i certa aprovació, sobretot en quan a les germanes menors, en segons quines decisions.

La dona rifenya, en canvi, com bé hem dit continua vivint al Marroc fins que el marit té suficients recursos econòmics per portar-la al nou país. Allà continua amb l'educació dels seus fills i gràcies als diners que rep mensualment per continuar amb el seu dia a dia sense la necessitat de la recerca d'una feina. Un cop arribada al nou país, al no conèixer l'idioma i veure el seu ventall de possibilitats laborals i professionals més restringides, no opta principalment per la recerca de feina i continua amb el manteniment de les feines domèstiques i l'educació dels fills. La dona rifenya ostenta el paper primordial de la cohesió familiar. S'encarrega en tot moment de mantenir la família unida així com també d'establir la unió familiar i educar els fills i filles. Recordem que és la figura amb la qui més passen hores del dia, i que per tant, de qui més influències reben els fills. S'intenta que la mare inculqui els valors culturals que són considerats essencials per els rifenys. L'aprenentatge del llenguatge matern, la moral i la religió són alguns dels components que reforça la dona rifenya.

4.2 Resolució dels conflictes entre els membres

Les relacions matrimonials no estan exemptes de conflictes en cap cultura i el divorci és un dels exemples a destacar. La facilitat per el divorci varia d'unes cultures a altres. Quins són els factors

⁴⁰ Porras Talayero, Daniel. Traducción comentada (árabe-español) del Título VIII del Libro III del Código Penal marroquí. Trabajo Fin de Máster, Universidad de Alcalá, 2017.

⁴¹ Vid. Enquesta realitzada a les dones i el treball i/o entrevista 1,2 i 3.

que afavoreixen o dificulten el divorci? Els matrimonis que constitueixen aliances polítiques entre grups són més difícils de dissoldre que aquelles que tenen més caràcter individual, que concerneixen principalment a la parella casada i als seus fills. En les societats tribals s'ha pogut apreciar que les elevades compensacions per la novia poden disminuir les tasses de divorci.⁴²

En el cas dels rifenys com bé hem dit la família és una estructura fonamental de la qual amb el simple matrimoni no es produeix una desvinculació de la família nuclear. La núvia passa a formar part de la família del nuvi, i en molts casos, a conviure amb els seus progenitors i familiar a la mateixa llar. Es produeix entre les dues famílies una vinculació estrictament important, en la qual en tot moment s'intenta preservar la cohesió de les dues famílies, passant a ser aquestes una de sola. L'avinença entre les dues famílies és primordial per tal de que els nuvis desenvolupin un matrimoni sà i basat en el suport dels qui els rodegen. És inevitable però que els malentesos o desavinences que puguin sorgir entre els cònjuges esdevingui en crisis matrimonials que en plantegin la dissolució.

S'ha de remarcar que dins la cultura rifenya es té una visió molt crítica i pessimista sobre tot el que comporta el divorci en sí⁴³. No només es considera que és un fracàs per als propis conjugues sinó també per a les pròpies famílies. S'atribueix al divorci tot un conjunt de conseqüències negatives que no poden arribar a ser favorables per a ningú. En primer lloc, i com a peça fonamental, la repercussió que pot tenir aquesta decisió sobre els mateixos fills. Es pressiona en certa manera, i sobre tot a la dona, per evitar que es produeixi una ruptura que deixi als fills i filles sense una figura paterna. Com bé hem dit per els rifenys la família és des del primer moment en que neixen un pilar clau per al desenvolupament de les seves decisions personals i el fet de tenir la mancança d'una unió familiar estable i unida es concep com quelcom negatiu. L'essència d'una família exemplar es basa en la unió dels dos progenitors, que a tota costa, i tot i que això traspassi el seu propi interès i benestar personal, s'ha de mantenir.⁴⁴ En segon lloc, és evident que sobretot es considera que el divorci perjudica primordialment a la dona. Un cop es produeixi el divorci, la dona deixa de conviure amb el seu marit o amb els seus familiars, per tornar de nou, com sol passar, a la que va ser la casa dels seus pares. Això evidentment suposa una càrrega econòmica i una nova dependència ja que la dona es torna a sotmetre en certa manera a la pàtria potestat del seu progenitor. La situació es complica en el cas que la dona ja hagi tingut fills ja que normalment

⁴² Phillip, K. C, (2007). Capítulo 8: Familias, parentesco y filiación. *Introducción a la Antropología Cultural. Espejo para la humanidad* (p.168). Madrid, España: GAAP Editorial, S.L.

⁴³ Vid. Entrevista núm.3

⁴⁴ Vid. Entrevista núm. 2: "...Les dones ho han d'aguantar tot per les seves cases". És una frase que es diu molt i molt. Quan les dones tenen problemes familiars, amb els seus marits o així les dones del seu entorn i la gent sempre et diuen "aguanta per la teva pròpia casa". Per mantenir la família unida i per superar els problemes sense plantejar-se altres solucions..."

conviuen amb la mare i això suposa a part de retornar a casa, retornar amb més integrants que suposen un cost econòmic per la família de la dona.

Socialment també s'ha tingut originàriament una visió negativa de la dona soltera perquè es concep com una dona que queda desemparada i sense la tutela de cap figura masculina. Més endavant, tractarem el tema de la sexualitat dins del col·lectiu rifeny i podrem comprovar que el divorci delimita les relacions i actuacions socials de les dones. Una dona divorciada, s'entén que ja ha mantingut relacions sexuals amb anterioritat, i que per tant, ara pot continuar mantenint-te fora del context matrimonial. Al Marroc les dones que quedaven divorciades, socialment eren repudiades i mai acabaven de ser ben vistes per la pròpia comunitat. Moltes d'aquestes dones no podien retornar a la llar dels seus progenitors o tot i fer-ho no mantenien bones relacions amb els seus familiars perquè eren considerades com una càrrega econòmica i com un fracàs per la família. Tenien dificultats per a poder aconseguir posicions socials favorables que els permetessin una emancipació econòmica per el manteniment de sí mateixes i dels seus fills en cas que en tinguessin. És per això, que moltes es dedicaven a la prostitució entesa com la via més directa i senzilla per aconseguir un sosteniment econòmic per apaivagar els seus mals tràngols. Des de d'ençà s'ha mantingut aquest estigma sobre la dona soltera rifenya, i més enllà de suposar una ruptura en l'estructura familiar, es considera que la dona queda fora de la societat, convertint-se en una dona de segona categoria per haver perdut el seu estatut de dona casada i a la vegada el de dona verge, ben conegut com terminològicament com a '*ezba*, que curiosament, a la cultura rifenya els termes soltera i verge són utilitzats com a sinònims indistintament.⁴⁵

És per això que s'intenta mediar per part de les dues famílies, mitjançant els membres familiars, la reconciliació durant les possibles crisis matrimonials que puguin sorgir entre els conjugues, plantejant el divorci com la última possibilitat de totes, i deixant per tant, la solució fora de l'àmbit judicial.

V. EL MATRIMONI ENTRE EL COL·LECTIU RIFENY: Entre la tradició i la modernitat

En el món occidental actual entenem el matrimoni com la unió basada en un vincle amorós d'ambdós persones que es comprometen a formar un vincle permanent i estable canviant així el seu estat civil. És difícil trobar una definició unànime del que s'entén per matrimoni perquè segons el context social, la cultura, la pròpia concepció se li pot atribuir un significat o un altre. És difícil concretar una definició que pugui satisfer i agrupar el conjunt d'idees formulades al respecte.

⁴⁵ Vid. Enquesta sobre el divorci com a fracàs i/o les entrevistes núm. 2 i 3.

Sembla ser per regla general que la funció primordial del matrimoni és la d'assignar diversos drets als fills i per això establir la legalitat de la descendència. Tanmateix, Leach estableix una sèrie de funcions possibles del matrimoni i deixa la llista oberta a noves suggereixes. L'interès de la seva proposta radica en que no considera una única funció com a definitiva del matrimoni. De les deu classes de drets que proposa en relació al matrimoni, un seria suficient per determinar-lo, però podrien donar-se diversos al mateix temps⁴⁶:

- a) Establir el pare legal dels fills d'una dona
- b) Establir la mare legal dels fills d'un home
- c) Donar al marit el monopoli sobre la vida sexual de l'esposa
- d) Donar a la dona el monopoli sobre la vida sexual del marit
- e) Donar al marit una part o el monopoli dels drets sobre el treball domèstic i altres treballs de la dona
- f) Donar a la dona una part o el monopoli dels drets sobre el treball del marit
- g) Donar al marit tots o part dels drets sobre els bens que pertanyen real o potencialment a l'esposa
- h) Donar a l'esposa tots o part dels drets sobre els bens que pertanyen real o potencialment al marit
- i) Establir un fons comú de bens, una associació, en benefici dels fills del matrimoni
- j) Establir una relació d'afinitat socialment significativa entre el marit i els germans de l'esposa (Leach, 1971).

És evident que aquesta definició reflexa grans mancances per diversos motius. En primer lloc, el matrimoni no només abasta la unió entre els dos gèneres, admetent que hi ha països que permeten les unions homosexuals. No només això, sinó també perquè es poden produir matrimonis plurals. Doncs bé, si és difícil arribar a un consens del què és entès per matrimoni, encara ho és més entendre quins són els fonaments o motius que el conformen. La dicotomia entre amor i matrimoni i la de matrimoni i família sempre han estat presents.

Des del punt de vista islàmic s'entén el matrimoni com un contracte que autoritza l'home a gaudir sexualment de la dona. El terme *nikah* utilitzat amb freqüència per les dues fonts principals de l'Islam que són el *Corán i el Hadiz*, s'ha unit com a unitat carnal.⁴⁷

⁴⁶ Aurora González Echevarría, Teresa San Román, Ramón Valdés. Tres escritos introductorios al estudio del parentesco y una bibliografía general (p.20). - 4ª ed.corr.y aum. - Bellaterra (Barcelona): Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Publicacions, 2000.-(Publicacions d'Antropologia Cultural; 16).

⁴⁷ Saleh, W., (2010). El matrimonio en el Islam. *Amor, sexualidad y matrimonio en el Islam* (p. 135). Madrid, España: Ediciones del Oriente y del Mediterráneo; Edición: 1 (3 de mayo de 2010).

Amb l'avenç social i cultural, juristes i intel·lectuals han considerat que aquesta definició desenaixa amb l'actualitat i amb la visió que la societat té. Deixant a la dona com un objecte sexual i carnal el matrimoni podria arribar a ser entès com un objecte d'intercanvi. Sens perjudici d'admetre que a l'Islam el matrimoni és l'única institució legítima i reconeguda que permet gaudir del plaer sexual i afectiu entre dos cònjuges dins del marc de la licitud religiosa. Cal remarcar que l'Islam únicament reconeix com a correctes, enteses com a social i moralment acceptades, aquelles relacions les quals deriven del matrimoni.⁴⁸

L'Islam promou el matrimoni entre els seus membres i en són una realitat les nombroses cites del text religiós de l'Alcorà que incentiven la seva pràctica. Algunes de les cites que trobem són les següents:

Todo lo creamos por parejas. Quizás, así, os dejéis amonestar (51:49).

¡Gloria al Creador de todas las parejas!: las que produce la tierra, las de los Hombres y otras que ellos no conocen (36:36)

¡Hombres! Temed a vuestro Señor, que os ha creado de una sola persona, de la que ha creado a su cónyuge, y de los que ha diseminado un gran número de Hombres y mujeres (4:1)

Dijimos: “¡Adán, habita con tu esposa en el jardín y comed de él cuanto y donde queráis, pero no os acerquéis a este árbol!, si no seréis de los impíos” (2:35)

Dios os ha dado esposas nacidas de vosotros. Y, de vuestras, esposas, hijos varones y nietos (16:62)⁴⁹.

En aquest mateix sentit el Profeta per excel·lència, Mahoma, afirmava:

“A quien Dios le ha dado una esposa virtuosa, lo ha ayudado a conservar la mitad de la religión (al-Gazali, 1990:8).

Per tal d'advertir a la joventut, etapa de la vida en la qual els nivells de sexualitat es consideren més elevats, se'n diu:

“¡Oh jóvenes! Quien de vosotros pueda pagar una dote que se case, porque el matrimonio ayuda a evitar mirar a las mujeres y protegí los genitales de las relaciones sexuales ilegales (al – Tirmidi, 1987: vol.III. 392).⁵⁰

⁴⁸ Saleh, W., (2010). El matrimonio en el Islam. *Amor, sexualidad y matrimonio en el Islam* (p. 138). Madrid, España: Ediciones del Oriente y del Mediterráneo; Edición: 1 (3 de mayo de 2010).

⁴⁹ Cfr. A. Machordom (1995): *Al Qurán* (Sagrado e inimitable), Traducción literaria y comentarios de..., Madrid; M. Asad (2001): *El mensaje del Qur'an*, Traducción del árabe y comentarios. Córdoba.

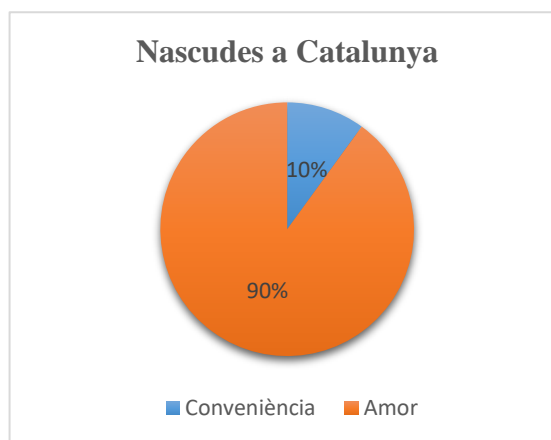
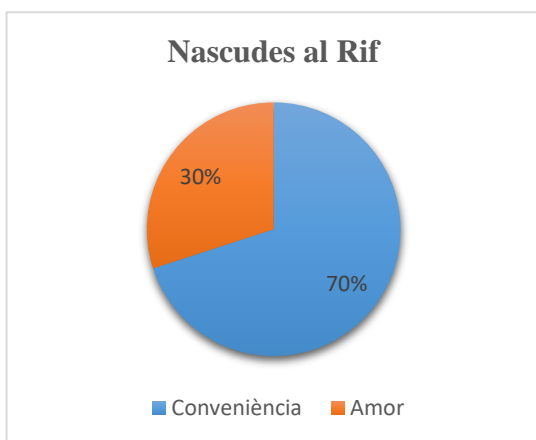
⁵⁰ *Ibidem*.

Així doncs, podem comprovar que el matrimoni segons l'islam s'emmarca com l'única institució dins la qual es poden produir relacions sexuals entre els ja conjugues sense arribar a cometre cap pràctica no admesa per la religió. El matrimoni es promou i s'exigeix en certa manera dins de la religió del Islam per poder complir amb els manaments que promou la pròpia religió. Es considera que aquells que hagin contractat matrimoni han complert amb la meitat de la seva religió. Principalment les funcions del matrimoni són les següents:

- Complir amb el mandat religiós per tal de completar la religió
- Permetre de forma *halal*⁵¹ la convivència entre els cònjuges i així experimentar el vincle efectiu i amorós
- Proporcionar relacions íntimes entre els cònjuges per evitar així les relacions sexuals que són *haram*⁵² i evitar així la degeneració social

Els matrimonis dels rifenys es creen en base a la idea romàntica de l'amor o bé són matrimonis per conveniència? Cal veure també que els motius que abans forjaven els matrimonis entre uns i altres poden haver evolucionat al entrar en contacte arran del moviment migratori cap a països d'occident. Les segones generacions poden haver reforçat i rebut influències sobre la concepció del què és el matrimoni que fan entendre la unió com a vincle amorós basat en l'afecte i l'estima que va més enllà dels motius de la convivència *halal*. Per tal de poder entendre quins són els motius que fonamenten els matrimonis rifenys s'ha realitzat una enquesta a 10 dones casades que varen emigrar del Rif i 10 dones nascudes a Espanya, filles de les primeres generacions emigrants, per tal de conèixer quins són els motius que els van portar a casar-se amb la seva actual parella. És a dir, si es va donar preferència al vincle sentimental o més aviat va ser un mecanisme d'acord entre els familiars per permetre la convivència en parella.

⁵¹ Allò que és permès/ vàlid dins dels paràmetres religiosos de l'islam

⁵² prohibides

De les enquestes realitzades es reflexa que les dones rifenyes entre han forjat el seu matrimoni majoritàriament per motius de conveniència, sense arribar a quasi bé conèixer el seu marit o si més no sense haver-hi mantingut un vincle efectiu i emocional avançat. Els familiars del nuvi i el mateix especulen entre les veïnes del *dchar*⁵³ les que podrien arribar a ser les futures pretendentes per tal de poder donar el pas al matrimoni. És habitual que el nuvi presenti la proposta als seus pares i familiars que són els qui acaben tenint la última paraula. Sens perjudici que el nuvi intenti mostrar el seu interès vers la que podria ser la seva futura esposa, per tal de rebre el vistiplau de la mateixa abans de procedir a demanar-li la mà davant dels seus propis progenitors que són els qui atorguen el sí definitiu.

En canvi, trobem divergències en la resposta de les dones casades, filles de les segones generacions, les quals consideren que els motius principals per els quals van donar contraure matrimoni van ser raons amoroses i sentimentals. A diferència de les dones de primera generació, emigrants del Rif, mostren que la culminació del matrimoni ha estat resultat del fruit d'una relació sentimental anterior, sense perjudici de rebre també el vistiplau dels pares en el moment de conformar el matrimoni.

Quin és el motiu que justifica aquest fenomen? És evident que el context social en el qual s'han forjat els matrimonis ha estat diferent⁵⁴, i per tant, això pot haver estat un dels factors decisius en la creació de les noves famílies. D'una banda, les dones rifenyes reconeixen haver conformat el matrimoni sense prèvia relació sentimental amb els seus marits, més enllà de possibles retrobaments puntuals entre els mateixos. Les relacions es basaven en funció de la reputació d'ambdós famílies i la hipotètica correspondència d'una amb l'altra per tal de poder donar peu a un lligam estable i de conformitat amb les preferències dels progenitors. Recordem que en el matrimoni rifeny, la relació entre ambdues famílies és fonamental, ja que es produeix una unió que no només afecta directament als cònjuges sinó també els membres familiars respectius. Es prioritzava l'elecció que pugés no només satisfer als propis nuvis sinó també a les seves respectives famílies per evitar possibles rivalitats o disconformitats entre els seus membres. Cal recordar, que les relacions de les rifenyes i rifenys s'emmarquen en gran part dins del context familiar.⁵⁵

En canvi, les generacions més joves responen que han optat per un matrimoni forjat principalment per les seves relacions sentimentals i emocionals prèvies entre ambdós cònjuges. És evident, que la visió romàntica i occidentalitzada ha estat una influència en el moment d'entendre els lligams emocionals. Les segones generacions opten per establir una relació prèvia basada en una unió

⁵³ Barri d'una població

⁵⁴ Vid. Entrevista núm. 1, 2 i 4.

⁵⁵ Vid. Entrevista núm. 1,2 i 3.

sentimental que els vincula i que els planteja l'escenari de crear un matrimoni amb més independència de la conformitat dels pares al respecte. Prioritzen l'amor vers l'encaix familiar dels membres d'un i altre cònjuge, sens perjudici de presentar les seves respectives parelles als pares i fer que el nuvi demani la mà als progenitors de la que serà la seva futura esposa.

Població estrangera per països. 2018 Catalunya		
	Població del país	% respecte el total de la població estrangera
Marroc →	211.192	19,52
Romania →	89.177	8,24
Xina →	59.380	5,49
Itàlia →	55.823	5,16
Pakistan →	45.125	4,17
Hondures →	33.728	3,12
França →	33.184	3,07
Bolívia →	30.095	2,78
Colòmbia →	29.854	2,76
Equador →	25.749	2,38

⁵⁶ Figura 1: Població estrangera per països a Catalunya. Any 2018.

5.1 Matrimonis proscrits i prescrits: Endogàmia o exogàmia?

La diversitat que inclou el matrimoni no només s'enfoca cap al motiu que fonamenten el mateix sinó també cap a quin cercle pertanyen les persones que el configuren. Per definició, l'ésser humà és sociable de tal manera que es relaciona amb persones del seu propi entorn que denomina com a familiars, amics, coneguts, saludats, etc. els quals es distingeixen dels estranys sent aquells amb qui no manté cap vincle o simplement no coneix. Per tant, l'elecció de qui serà el futur cònjuge amb qui es formarà el vincle matrimonial pot pertànyer a un o altre cercle social. És per aquest motiu que es fa la distinció entre l'endogàmia i l'exogàmia.⁵⁷

L'exogàmia es defineix per ser la recerca del cònjuge fora del propi grup i té un valor adaptant perquè vincula a les persones amb una xarxa social més ampla que les alimenta, ajuda i protegeix en temps de necessitat. En canvi, l'endogàmia impulsa la organització social cap a fora, establint lligams i mantenint alienes entre el propi grup de coneguts més propers. Dit d'altra manera, l'endogàmia és l'elecció en la qual l'emparellament o unió entre les persones que es casen sorgeix del propi vincle social, un exemple freqüent que es produeix en diverses cultures és per exemple el matrimoni entre cosins.⁵⁸ Un fet, que tal i com podem contrastar es produeix amb freqüència

⁵⁶ Institut d'Estadística de Catalunya (2018). Població estrangera per països de l'any 2018 a Catalunya. Recuperat de <https://www.idescat.cat/poblacioestrangera/?b=12> a 12 de març del 2019.

⁵⁷ Phillip, K. C, (2007). Capítulo 8: Familias, parentesco y filiación. *Introducción a la Antropología Cultural. Espejo para la humanidad* (p.170). Madrid, España: GAAP Editorial, S.L.

⁵⁸ Aurora González Echevarría, Teresa San Román, Ramón Valdés. Tres escritos introductorios al estudio del parentesco y una bibliografía general. (p.23). - 4ª ed.corr.y aum. - Bellaterra (Barcelona): Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Publicacions, 2000.-(Publicacions d'Antropologia Cultural; 16).

dins del matrimoni rífeny.⁵⁹ Les normes, que configuren les xarxes de parentesc varien segons la cultura, tanmateix, la prohibició de l'incest és universal. Entenem l'incest com la prohibició de casar-se dins de l'interior de la pròpia categoria de familiars, que solen ser (majoritàriament) el pare, la mare, el germà, germana i certs cosins, tot i que no tots com podem constatar.⁶⁰

Dins el col·lectiu rífeny el matrimoni entre els cosins és possible i no és socialment reprovable. Podem dir en certa manera que és una regla matrimonial preferencial que es dona amb freqüència, sens perjudici de que es puguin produir altres matrimonis que no compleixin aquesta premissa.⁶¹ Ara bé, cal que identifiquem de quins cosins en concret segons la relació de parentesc que hi hagi entre aquests (cosins paral·lels o cosins creuats).

Els termes de parentesc són descriptius quan s'apliquen de forma unívoca a un sol parent i són classificatoris quan confonen sota un mateix terme a parents situats en una relació objectiva diferent. Les terminologies de parentesc s'estructuren segons tres coordenades principals: la generació, la col·lateralitat- que indica la distància lateral respecte l'ego, i el sexe.⁶²

Partint del material etnogràfic existent, s'ha elaborat una tipologia de terminologia de parentesc basada en la distinció entre els conceptes emprats per referir-se als cosins. Es distingeix entre cosins fills dels germans masculins del pare, i de les germanes de la mare: cosins paral·lels; i els fills dels germans del pare i dels germans de la mare: cosins creuats (patri o matrilaterals).⁶³ En la mostra escollida de 20 dones rífenyes ja casades, 9 han resultat estar casades amb cosins, de les quals totes elles han resultat estar casades amb cosins creuats. És a dir, que el pare o la mare del nuvi resulta ser germà o germana de la mare o pare de la núvia però sempre en el gènere oposat. La regla general és que es produeixi el matrimoni entre cosins creuats, que no pas els paral·lels.

⁵⁹ Vid. Enquestes sobre matrimoni entre cosins.

⁶⁰ Aurora González Echevarría, Teresa San Román, Ramón Valdés. Tres escritos introductorios al estudio del parentesco y una bibliografía general (p.25) - 4ª ed. corr. y aum. - Bellaterra (Barcelona): Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Publicacions, 2000.-(Publicacions d'Antropologia Cultural; 16).

⁶¹ Vid. Enquestes sobre matrimoni entre cosins.

⁶² Frigolé, J.; Narotzy, S.; Contreras, J.; Comes, P. i Prat, J (1983), *Antropología, hoy. Una introducción a l'Antropologia Cultural*, (p. 69). Barcelona, Teide.

⁶³ Phillip, K. C, (2007). Capítulo 8: Familias, parentesco y filiación. *Introducción a la Antropología Cultural. Espejo para la humanidad* (p.165). Madrid, España: GAAP Editorial, S.L.

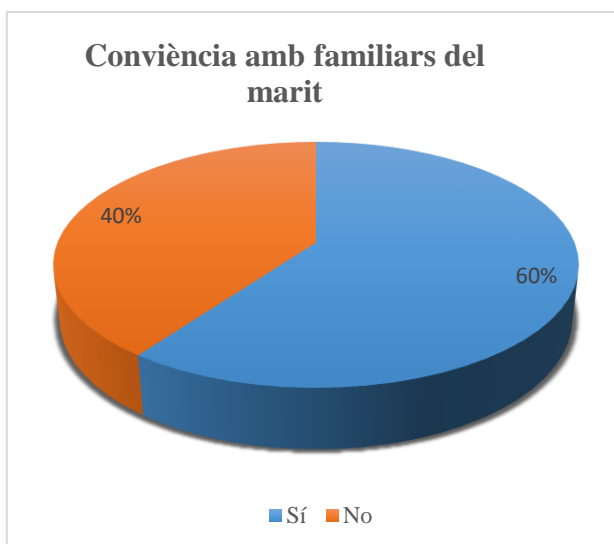
5.2 Estratègies matrimonials

Més enllà de les societats industrials, el matrimoni sol entendre's com una relació entre grups més que no pas entre individus. Les societats occidentals i sobretot les industrialitzades entenen el matrimoni com una decisió individual que només concerneix aquells que integren el nou vincle, sens perjudici, de buscar l'aprovació dels pares (tot i que aquesta no és una condició *sine qua non* sense la qual no es pugui produir el matrimoni). S'entén que la decisió final afecta principalment als membres que la conformen i que incidirà en les seves pròpies vides personals més que ningú: la convivència, el vincle sentimental, l'economia conjunta, etc. i en definitiva el conjunt de conseqüències que això genera com a impacte personal. Es concep una idea d'amor romàntic que simbolitza la relació estrictament individual

A distinció, les societats no industrials, sense excloure el sentiment d'amor i efectiu existents entre els contraents, el matrimoni és considerat una qüestió de grup que afecta directament al conjunt de membres dels quals pertany el cònjuge.⁶⁴ No obstant, les entrevistades ara mateix formen d'una societat industrialitzada (Espanya) fet que implica que hagin deixat de complir amb rigor totes les pautes tradicionals.

Els nuvis i núvies en concret no només assumeixen les obligacions que els pertocquen per el fet de formar un matrimoni, sinó també els deures que els pertocquen al formar part del grup de parents polítics. Per exemple, en el cas de la dona rifenya, el més comú és que la residència sigui patrilocal, per tant, la dona haurà d'abandonar la comunitat en la que ha nascut per passar a formar part de la del seu marit. S'enfronta al repte de

compartir bona part dels primers anys convivència amb els familiars del seu marit. De la mostra representativa escollida de les 20 dones, 12 han conviscut durant els primers anys de matrimoni amb els familiars del seu marit o bé encara hi conviuen.⁶⁵

Segons el context social i cultural en el qual es contextualitzi la formació del lligam matrimonial les normes i pautes que el regiran seran conforme i en harmonia a les mateixes i és per això que cada societat estableix unes polítiques de formació per el qual es regeix.

5.2.1 El *Mahr o Sadaq* (dot nupcial estipulada)

Recordem que els rifenys són provinents del Marroc, i que per tant, la religió oficial d'aquest estat és l'Islam. L'Islam preval al Marroc des del segle setè, i la dinastia alauita afirma al profeta Mahoma com un avantpassat. Dos terços dels musulmans del Marroc pertanyen a la denominació sunnita mentre que el 30% són musulmans no confessionals. Els sunnites creuen que el pare

⁶⁴ Vid. Convivència matrimonial de les entrevistades núm. 1, 2 i 3.

⁶⁵ Vid. Convivència matrimonial de les entrevistades núm. 1, 2 i 3.

polític era Mahom Bau Bakr que va ser el primer califa. Per el contrari els xiïtes⁶⁶ creuen que era Al ibn Abi Talib, el seu fill polític i cosí.⁶⁷

Així doncs a l'islam, el *mahr*, és una quantitat de diners o de béns (o bé una combinació d'ambdós com sol ser normalment) que és imposada al nuvi (no hi ha quantia màxima ni mínima, dependrà a la seva capacitat adquisitiva, però hi ha d'haver *mahr* necessàriament) per tal de poder contraure matrimoni amb la que serà la seva futura esposa, tots els béns i patrimoni que passaran a ser exclusivament d'ella. Tot i que el *mahr* sol ser una suma de diners, pot ser qualsevol altre bé que hagi acceptat la novia com a tal, com per exemple joies, aixovar domèstic inclòs, i en altres casos més peculiars propietats immobiliàries.⁶⁸

Sovint el *mahr* (donatiu propter nuptias segons el dret romà) es tradueix erròniament com el dot o regal. El *mahr* no és un regal, sinó més aviat, un enriquiment obligatori de la núvia en tots els casaments musulmans. El concepte dot⁶⁹ i preu de núvia a vegades són utilitzats per traduir la paraula *mahr*, però no són el mateix i això és el que genera confusió. L'oració islàmica en relació al *mahr* diu literalment “ *si s'oferís a sí mateixa com un regal (in wahabat nafsaha) al Profeta.*” La majoria dels comentaristes clàssics entenen aquest *mahr* com el comú dels musulmans un aspecte essencial del contracte matrimonial (4:4 i 24, i les notes corresponents a la sura 2 nota 224). Si bé, la quantia d'aquesta dot ha de quedar a la discrecionalitat de les parts contraents (i pot arribar a consistir en un simple regal simbòlic), la seva estipulació és una de les parts essencials de contracte matrimonial a l'islam. L'anul·lació del *mahr* està subjecte a les mateixes condicions que el *talak* (dissolució matrimonial). El retorn del dot correspon al cònjuge que no hagi ocasionat la ruptura matrimonial.⁷⁰

5.2.1.1 Com?

El matrimoni dels rifenys es regeix d'acord amb les normes que pauta l'islam, si bé es cert que combinat d'altres elements de caire cultural que regeixen les pautes pròpies del seu matrimoni. L'inici del matrimoni es regeix en primer lloc per la festa del compromís coneguda com a *khitba*⁷¹,

⁶⁶ El xiisme és la segona variant més important de la fe islàmica després de la sunnita i abans del kharigisme, tot i que només representa entre un 10% i un 15% dels musulmans, la gran majoria iranians. Els xiïtes, a la mort d'Alí, van elegir com el seu imam o guia religiós i polític el fill de Fàtima i Alí, Husayn, mort a la batalla de Karbala (680) i venerat com un gran màrtir.

⁶⁷ Turismo Marruecos. La cultura de Marruecos. La Sociedad y la religión de Marruecos. Accessible des de <https://www.turismomarruecos.net/cultura/religion-y-sociedad/>

⁶⁸ Vid. Entrevistada núm. 1 on ens exposa que l'aixovar domèstic va formar part del seu *mahr*.

⁶⁹ Cfr. *La dote es un intercambio matrimonial en el que el grupo de la esposa entrega regalos importantes a la familia del marido. La dote, el caso más conocido es el de la India, está relacionada con un bajo status femenino. Las mujeres se consideran una carga. Cuando los maridos y sus familias toman una esposa, esperan ser compensados por la responsabilidad añadida.* Phillip, K. C., (2007). Capítulo 8: Familias, parentesco y filiación. *Introducción a la Antropología Cultural. Espejo para la humanidad* (p.175). Madrid, España: GAAP Editorial, S.L.

⁷⁰ Saleh, W., (2010). *El matrimonio en el Islam. Amor, sexualidad y matrimonio en el Islam* (p. 152 i ss.). Madrid, España: Ediciones del Oriente y del Mediterráneo; Edición: 1 (3 de mayo de 2010).

⁷¹ Acció de demanar la mà a la futura núvia davant dels familiars

la funció principal de la qual és fer pública la intenció de contraure matrimoni, així com també la de conèixer els futurs membres de les respectives famílies. Al respecte, trobem cites explícites del llibre sagrat de l'islam que promouen la necessitat de fer pública la voluntat de casar-se. És a dir, que la voluntat principal de la celebració del compromís és fer-ho públic de manera que els familiars de les respectives famílies, els seus coneguts i tot el seu entorn més proper en tingui coneixement.⁷² D'aquesta manera s'eviten aquelles relacions que es puguin dur de forma clandestina i que es trobin fora del marc d'allò que es considerat *halal*.

Durant la *khittba* es produeix el que s'anomena com a petició de mà de la núvia. Els pares del futur nuvi són els qui en nom seu inicien la petició amb els representants de la núvia per tal de poder conformar la petició, determinar la quantia del dot, etc.

“No hacéis mal en proponer a tales mujeres casaros con ellas o en ocultarles vuestra intención de hacerlo. Dios sabe que pensaréis en ellas. Pero ¡no les prometáis nada en secreto! ¡Habladles, más bien como debe, como se debe! Y no dedicáis concluir el matrimonio hasta que se cumpla el período prescrito de espera (2:235).”⁷³

Després de que els pares de la núvia i ella mateixa hagin donat el seu consentiment, es procedeix a detallar principalment en quins termes es celebrarà la festa de compromís, el dot que s'atorgarà a la núvia per el seu casament, la data en la qual es celebrarà el matrimoni i tots i cadascun dels altres aspectes que es considerin pertinents, sense perjudici que els nuvis posteriorment puguin realitzar les modificacions que considerin oportunes. No es tracta de decisions fermes en la seva totalitat, però sí un aproximació a la voluntat de les parts per delimitar les condicions en les qual es celebrarà el matrimoni. És primordial en la cultura rifeña el bon veure i el bon menjar, i és per això que mentre els membres de la família posen en comú les seves pretensions, s'acompanya la conversació principalment de té i dàtils.

5.2.1.2 Quan?

Un cop realitzada la petició de mà es produirà amb posterioritat la celebració de la *khotoba*, esdeveniment en el qual els familiars de ambdues famílies, amistats i el cercle més íntims seran convidats a assistir a l'esdeveniment en el qual els futurs conjugues fan oficial la seva voluntat de contraure matrimoni. Durant la *khotoba*⁷⁴ el nuvi aporta un seguit d'obsequis a la núvia: indumentària de la cultura rifeña com són els *kaftans*, l'intercanvi d'anells que per tradició dels

⁷² Saleh, W., (2010). El matrimonio en el Islam. *Amor, sexualidad y matrimonio en el Islam* (p. 155). Madrid, España: Ediciones del Oriente y del Mediterráneo; Edición: 1 (3 de mayo de 2010).

⁷³ Cfr. A. Machordom (1995): *Al Qurán* (Sagrado e inimitable), Traducción literaria y comentarios de..., Madrid; M. Asad (2001): *El mensaje del Qur'an*, Traducción del árabe y comentarios. Córdoba.

⁷⁴ Celebració amb motiu de l'acceptació de la *khittba*

rifenys sol ser una aliança d'or per la núvia i una de plata per el nuvi⁷⁵, mostra de prosperitat, així com també aliments que seran cuinats per els familiars de la núvia i mitjançant el qual es produirà el primer intercanvi d'àpats entre ambdós membres.

Posteriorment, els nuvis són els que acordaran la data en la qual es celebrarà definitivament el matrimoni. No hi ha cap data mínima ni màxima per tal d'acordar-la i s'entén que mentre dura la *khotoba* els futurs nuvis es troben en la llibertat de poder veure's i passar temps conjuntament. Amb la celebració del matrimoni culmina el *Aqd*⁷⁶, el contracte matrimonial entre ambdós cònjuges. Per tal de formalitzar el contracte matrimonial per part de l'autoritat judicial o religiosa, es requereix la presència dels nuvis, dos testimonis justos i el tutor (*wali*) de la núvia si és soltera, si és major d'edat, divorciada o vídua, segons alguna de les escoles jurídiques, no necessita tutor.⁷⁷

En relació amb el tutor, la llei islàmica senyala la necessitat de la seva presència en el moment de la celebració matrimonial i ha de guardar una relació jurídica o de parentesc amb la núvia: aquest podrà ser el pare, l'avi, el germà o representant legal. El que és primordial en tot cas i requisit necessari és que es tracti de la figura masculina d'un home.

Per a la constitució d'un contracte matrimonial vàlid del matrimoni els requisits primordials són:

1. El consentiment de les parts
2. La inexistència d'impediments
3. El compliment dels requisits de la celebració
4. La constitució del dot⁷⁸

D'acord amb el que determina el *hadiz* dels *Ulama* (interpretacions religioses de savis islàmics) el contracte matrimonial haurà de ser recitat en àrab, però si aquests no tenen la comprensió lectora suficient que els hi permeti, doncs s'haurà de prendre un representant que pugui llegir el contracte matrimonial i les seves condicions en nom seu. Conseqüentment en el cas de que ambdós cònjuges tampoc siguin capaços d'entendre l'àrab doncs se'ls podrà retirar el contracte matrimonial en el seu idioma amb una traducció simultània sempre i quan es respecti el contingut del mateix.⁷⁹

⁷⁵ Degut a que l'or és utilitzat per adonar-se es considera que és apropiat per a la naturalesa de la dona motiu per el qual es prohibeix als homes fer servir l'ús de l'or. D'acord amb el que estableix Ibn al-Qayyim "La prohibició de l'or i la seda per l'home és decretat per evitat els mitjans que poden portar a l'home imitar a les dones.

⁷⁶ The Marriage Aqd (Contrat). Lloc de publicació: Al-Islam.org. Recuperat de <https://www.al-islam.org/religion-islam-and-marriage/marriage-aqd-contract>, a 13 de març del 2018.

⁷⁷ Saleh, W., (2010). El matrimonio en el Islam. *Matrimonios Amor, sexualidad y matrimonio en el Islam* (p. 158). Madrid, España: Ediciones del Oriente y del Mediterráneo; Edición: 1 (3 de mayo de 2010).

⁷⁸ Ibídem p.148.

⁷⁹ The Marriage Aqd (Contrat). Lloc de publicació: Al-Islam.org. Recuperat de <https://www.al-islam.org/religion-islam-and-marriage/marriage-aqd-contract>, a 13 de març del 2018.

Els versicles que es llegiran són els següents:

*Busco refugio en Allah (SwT) del maldito Satanás.
(Comienzo) en el Nombre de Allah (SwT), el Misericordioso, el Compasivo*⁸⁰

لَحْمُدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللَّهُ. وَصَلَاةٌ وَسَلَامٌ عَلَى سَيِّدِنَا وَنَبِيِّنَا وَمَوْلَانَا وَحُ وَصَلَاةٌ وَسَلَامٌ عَلَى
أَهْلِ بَيْتِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ الْمَعْصُومِينَ الْمُظْلُومِينَ. وَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى أَعْدَائِهِمْ مِنْ يَوْمٍ أَوَّلٍ ظَلَمَهُمْ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ. أَمَّا بَعْدُ فَقَدْ قَالَ
اللَّهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى فِي كِتَابِهِ:

*Todos los elogios pertenecen únicamente a Allah (SwT), el que nos guió a esto y no podríamos haber sido guiados a esto si no hubiera sido por la dirección de Allah (SwT). Y se envían oraciones y saludos sobre nuestro Maestro y nuestro Profeta y nuestro Mawlana y el amor de nuestros corazones y el médico espiritual de nuestras almas Abil Qasim Muhammad (S). Y que las oraciones y las saluciones sean sobre su progenie, la Purificada, la Inmaculada, libre de pecado, oprimida (individuos). Que la perpetua maldición de Allah (SwT) y la remoción de las bendiciones divinas abrumen a sus enemigos desde el primer día en que cometieron tal opresión, hasta el Día del Juicio. Y después de esto, en verdad Allah (SwT), el Glorioso y Alto ha dicho en Su Libro*⁸¹:

وَأَنْكَحُوا الْأَيَامَى مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ⁸²

5.2.1.3 Qui?

Existeix una llibertat absoluta i total en el moment d' enamorar-se i decidir qui serà el futur cònjuge? Doncs els rifenys i rifenyes, en tant com a musulmans, podran celebrar el seu matrimoni sempre i quan compleixin amb unes certs requisits i obligacions que es sol·liciten a l' Islam per tal de poder considerar-se el *Aqd* com a vàlid. S' estableixen com a condició sine qua non els següents punts:

1. El marit sigui musulmà i futura esposa es confessi alguna de les tres religions monoteistes (islam, cristianisme o judaisme)⁸³

Paradoxalment a l' Islam es permet que el marit pugui contraure matrimoni amb una dona que no sigui musulmana, sempre i quan aquesta sigui practicant d' alguna de les altres religions monoteistes. Així es permet perquè és té la creença que l' home té més facilitats d' influenciar a la seva dona per tal de que aquesta es converteixi a l' Islam, mentre que a la dona no se li permet

⁸⁰ Cfr. A. Machordom (1995): *Al Qurán* (Sagrado e inimitable), Traducción literaria y comentarios de..., Madrid; M. Asad (2001): *El mensaje del Qur'an*, Traducción del árabe y comentarios. Córdoba.

⁸¹ *Ibidem*.

⁸² *Ibidem*.

⁸³ Saleh, W., (2010). El matrimonio en el Islam. *Matrimonios Amor, sexualidad y matrimonio en el Islam* (p. 143). Madrid, España: Ediciones del Oriente y del Mediterráneo; Edición: 1 (3 de mayo de 2010).

casar-se amb qui professi una fe diferent a la seva, perquè el fet d'estar envoltada de pràctiques pertanyents a una religió diferent a la seva dificulten el manteniment de la seva pròpia fe.⁸⁴

2. No existeixi entre l'home i la dona en relació de parentesc o lactància en el grau de prohibició⁸⁵

Com bé hem comentat, les cultures tenen com a regla general la prohibició de l'incest i així es compleix també en la religió islàmica i cultura rifenya. Es prohibeixen les relacions entre mare, filla, germana, tia, neboda, àvia, besàvia. Tanmateix, sí que es permet el matrimoni entre els cosins i cosines.⁸⁶

3. Que no hi hagi dubtes sobre la feminitat de la dona (prohibició del matrimoni homosexual)⁸⁷

Entenem que el mandat de contraure matrimoni amb una dona de la qual no se'n dubti la feminitat es tradueix com aquell matrimoni que eviti qualsevol pràctica homosexual. La llei islàmica prohibeix la sodomia i el lesbianisme explícitament. Al Marroc concretament la homosexualitat és concebuda com a delictes en el seu article 489 del Codi Penal:

“Será castigado con la pena de prisión de seis meses a tres años y multa de 200 a 100 dírham el que cometiere cualquier acto de perversión sexual con una persona del mismo sexo, siempre que el delito no constituyera un acto más grave.”

4. El consentiment i l'acceptació d'ambdós conjugues (parlar del mite dels matrimonis per conveniència)⁸⁸

Si bé és cert que han existit des de sempre els matrimonis per conveniència, la llei islàmica exigeix que hi hagi el consentiment d'ambdós cònjuges.

5. Gaudir de les facultats físiques i mentals suficient per dur a terme el termes del contracte matrimonial per sí mateixos.⁸⁹
6. Que el futur marit no estigui casat amb més de quatre dones, límit legal a l'Islam tradicional (Uthman 1981; 51-53)⁹⁰

⁸⁴ *Ibíd.*

⁸⁵ *Ibíd.*, p.145.

⁸⁶ Vid. Enquesta sobre el matrimoni amb cosins.

⁸⁷ *Ibíd.*, p.145.

⁸⁸ *Ibíd.*, p.145.

⁸⁹ *Ibíd.*, p.145.

⁹⁰ *Ibíd.*, p.145.

L'Islam permet a l'home poder contraure matrimoni fins amb un màxim de quatre esposes, tanmateix, les dones només podran contraure matrimoni un sol cop. Tot matrimoni que superi els límits establerts seran considerats com a nuls.⁹¹

Explícitament es prohibeixen un seguit de matrimonis els quals es converteixen com a nuls i privats de qualsevol efecte jurídic:

1. Relació de parentesc de grau prohibit. Es prohibeix contraure matrimoni amb la mare, la filla, la germana, la tia, la neboda, l'àvia i la besàvia.
2. Relació de parentesc per matrimoni de prohibició perpetua. Es refereix a la mare del marit, la seva filla, l'esposa del pare i l'esposa del fill; idèntic és el procediment quan la relació és per lactància.
3. Impediment de vincle: un segon marit per la dona o una cinquena dona per l'home. S'impedeix igualment contraure matrimoni amb una dona casa o embarassada.
4. El matrimoni d'una dona si el seu ex espòs, l'hagués repudiat tres cops perquè llavors s'entendrà que està divorciada.
5. El matrimoni durant el període d'espera o continència sexual de la dona ('idda)
6. El matrimoni celebrat entre un home musulmà i una dona no musulmana, excepte si pertany a "la gent del llibre", és a dir, si és practicant d'alguna de les religions monoteistes (cristiana o jueva), mentre que en el cas de la dona només se li permet contraure matrimoni amb un home musulmà.⁹²

5.2.2 La "Fugida" com a remei

Complir amb tots els mandats establerts per les normes no és sempre senzill a efectes pràctics, i menys ho és, quan entren en joc els sentiments i les emocions. Els vincles amorosos i afectius entre dos membres poden provocar que iniciïn relacions amb algú que és incompatible atenent la Llei islàmica.

El contacte dels rifenyas i les rifenyas residents a països diferents del seu origen ha provocat que hi hagi interseccions entre el món Oriental i Occidental barrejant així diverses concepcions del què és entès com a matrimoni. En el món occidental el matrimoni és concebut com una institució matrimonial que s'erigeix principalment per motius amorosos i que concerneix una decisió entre ambdós individus que decideixen contraure'l amb independència de l'aprovació d'altres. Resumint l'amor com allò per sobre de tot i per sobre tothom. En canvi, els rifenyas i les rifenyas

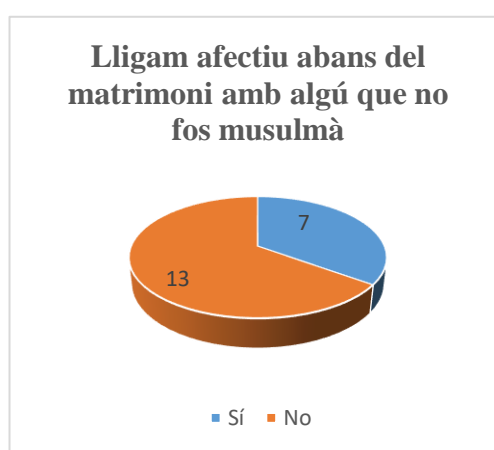
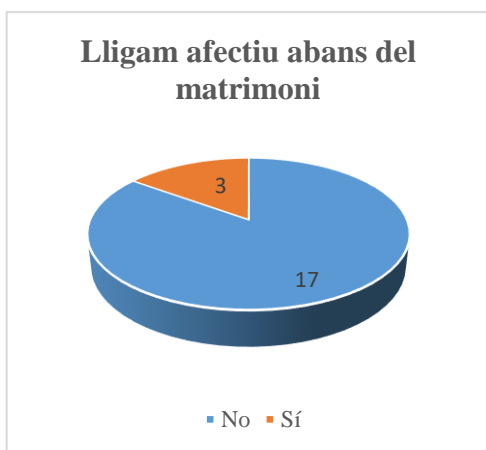
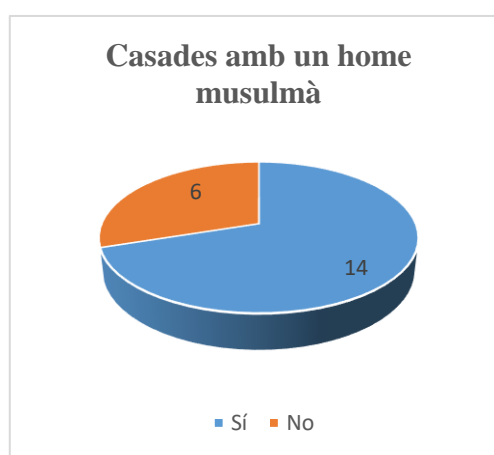
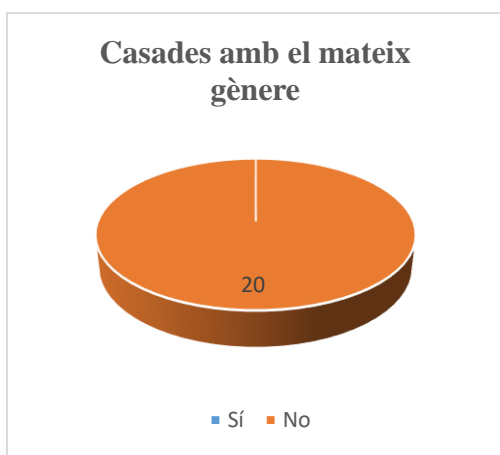
⁹¹ Saleh, W., (2010). El matrimonio en el Islam. *Matrimonios Amor, sexualidad y matrimonio en el Islam* (p. 160). Madrid, España: Ediciones del Oriente y del Mediterráneo; Edición: 1 (3 de mayo de 2010).

⁹²Ibidem, p 143.

en el moment de contraure matrimoni hem vist que es veuen condicionats a complir amb una sèrie de limitacions afegint que l'aprovació dels progenitors per un matrimoni pròsper és essencial. Però, realment avui en dia es segueixen complint sense excepcions les normes que regeixen el matrimoni?

És innegable que l'atracció i els sentiments sovint es sobreposen a les restriccions imposades. Sobretot els rifenys i rifenyes fills de les primeres generacions emigrants han crescut en un entorn ple de diversitat, que s'allunya de la uniformitat, i que promou l'intercanvi de similituds però també de diferències. Unes diferències que no són concebudes com a quelcom negatiu, sinó una font d'interès, de multiculturalitat i d'enriquiment. Créixer en un entorn lluny de la homogeneïtat promou a que hi hagi relacions socials amb un ampli ventall de diversitat cultural i religiosa, fet que provoca la conformació de parelles d'aquesta índole. Amor i matrimoni són dos conceptes entrelaçats i que avui en dia la visió d'una societat alliberadora a ple segle XXI no podria concebre una convivència marital sense l'existència d'un vincle afectiu i emocional entre ambdós cònjuges. Per això mateix de les 20 enquestades els hem realitzat una sèrie de preguntes per tal de conèixer amb qui estan casades.

Principalment, podem tenir la percepció de que el col·lectiu rifeny s'estructura sota les bases d'una comunitat homogènia i uniforme, però tanmateix, les enquestes reflecteixen que no sempre es compleix de manera sistemàtica i que la realitat divergeix de les pautes estrictament exigides per la llei islàmica. Totes les enquestades responen estar casades amb algú de diferent gènere al propi, però tanmateix, no totes afirmen estar casades amb un marit que segueixi les seves mateixes creences religioses. Sis de les vint enquestades respon estar casada amb un home no musulmà. Entenem que aquest és un esdeveniment fruit de les interaccions culturals que es donen entre les rifenyas i altres membres de la comunitat. El moviment continu de les cultures, les concepcions progressistes sobre les bases de les quals s'ha de formar una relació afectiva fa entendre a un determinat sector rifeny que no necessàriament s'ha de contraure matrimoni amb algú que comparteixi les mateixes creences religioses, sense que això pugui suposar un obstacle per el vincle emocional entre ambdós membres.

Després de trencar amb el que són les normes maritals que regeixen el lligam matrimonial islàmic, entenem que la decisió d'aquesta índole pot generar determinades reaccions per els membres de la comunitat del Rif. És per això, que també cal entendre quin és l'escenari al qual es troben exposades aquelles dones que irrompen amb les normes maritals. Recordem que com hem dit, el matrimoni segons la cultura en la qual ens trobem podrà ser concebut com una decisió unipersonal i que pren forma de decisió individual, mentre que per altres cultures, com és la rifenya, el matrimoni és una unió que es concep com un lligam que vincula a dues famílies. Es tracte d'una qüestió grupal que concerneix a tots els membres que la conformen, i per el desenvolupament d'una relació no conflictiva i reconeguda, s'exigeix el consentiment i aprovació de les famílies respectives.

La dona rifenya, com bé hem recalcat en un principi, només podrà contraure matrimoni amb un home musulmà. Però, i si no es compleix aquesta premissa? En un primer moment, revelar la intenció de contraure matrimoni amb un no musulmà és d'entrada una proposta que sol ser rebutjada pels familiars, perquè no només contradiu a les normes establertes per l'Islam, supòsit en el qual ens trobaríem en un matrimoni *haram*, sinó que a més pot semblar una forma de trencar amb els lligams culturals i socials establerts dins de la pròpia comunitat. El col·lectiu rifeny dona un gran pes a la seva identitat cultural i és primordial intentar preservar-la mitjançant la continuació dins del propi nucli familiar. Davant de l'oposició dels membres familiars una de les sortides que es poden emprendre per continuar amb el matrimoni és prescindir del consentiment dels membres familiars i donar camí al consentiment exclusiu de la núvia que culminarà amb el matrimoni d'ambdós cònjuges. La falta de consentiment del pares de la núvia i l'omissió dels procediments exigits per el matrimoni islàmic suposen la falta de reconeixement per els membres

de la comunitat, considerant aquest matrimoni com a *haram*, és a dir, un matrimoni que no es troba dins dels marcs de la legalitat i que constitueix una comunitat de convivència invàlida i no *halal*.⁹³

L'empeny de tirar endavant una relació amb un home no musulmà dins de la comunitat rifenya suposa grans dificultats, i també implica el rebuig per part dels propis membres. Es concep com una traïció i falta de respecte cap a la identitat de la pròpia comunitat. Si bé, és cert que hi ha familiars que a la llarga poden arribar a acceptar al matrimoni al principi s'adopta una postura reticent i de rebuig.

5.3 Regles de residència post marital

Si bé hem dit que en les societats més industrialitzades, el matrimoni es concep com a una decisió de caire individual i no pas grupal, en conseqüència la tendència és que com a famílies nuclears els cònjuges inicien una convivència aïllada de la resta dels seus membres familiars, constituint així una nova llar amb una família nuclear.

En contraposició les famílies extenses, són aquelles que es mantenen cohesionades i amb un vincle permanent durant el pas del temps, de tal forma que els nous membres de la família s'integren en aquesta i en passen a formar part. Amb l'objectiu de perdurar el llinatge entre els seus membres les famílies extenses implanten com a mecanisme la convivència d'una part dels membres en el territori ancestral. Principalment, distingim entre la filiació patrilineal i matrilineal.⁹⁴

Es defineix com a filiació patrilineal aquella en la qual les parelles marxen a viure amb la comunitat del marit, de manera que els seus fills creixen envoltats dels familiars paterns. La patri localitat s'associa amb la filiació patrilineal. Això té un sentit, perquè si els fills masculins s'han de convertir en els membres de filiació, amb drets sobre el patrimoni del pare i se'n facin càrrec després de casar-se. D'altra banda la filiació matrilocal, matrimoni que sol associar-se amb la filiació matrilineal, és aquella en la qual les parelles casades viuen en la comunitat de l'esposa i els seus fills creixen en la població de la mare.⁹⁵

Concretament dins de la comunitat rifenya regeixen amb tendència els matrimonis patrilocal. Un cop els cònjuges contrauen matrimoni aquests no passen a formar la seva pròpia unitat familiar, sinó que la núvia es desplaça a conviure amb els familiars del seu marit. Esdevé una família extensa, també anomenada la gran família o família conjunta que es defineix com un grup

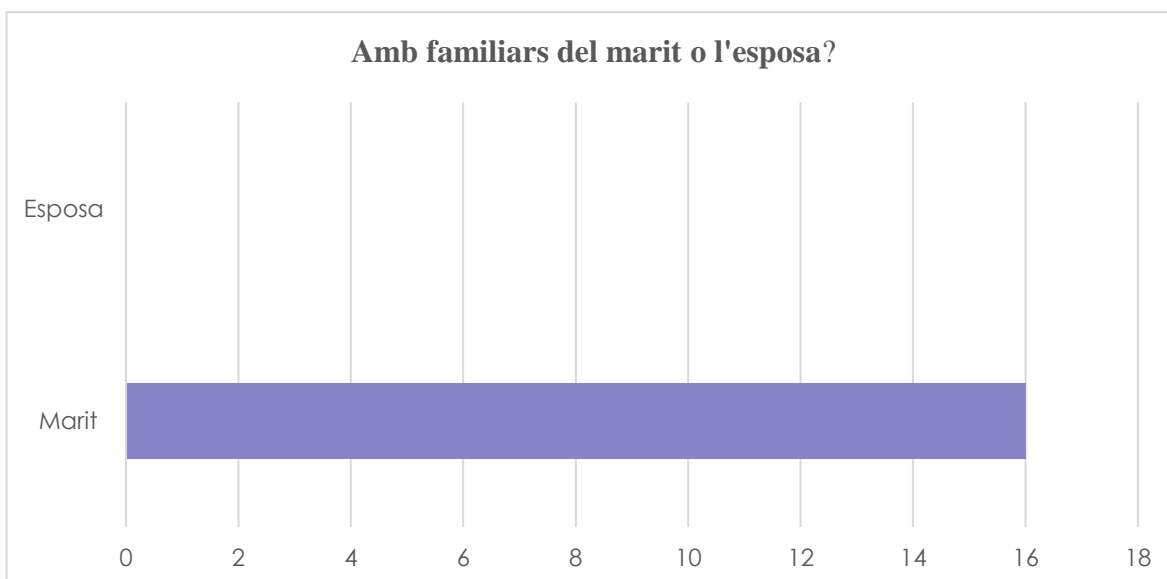
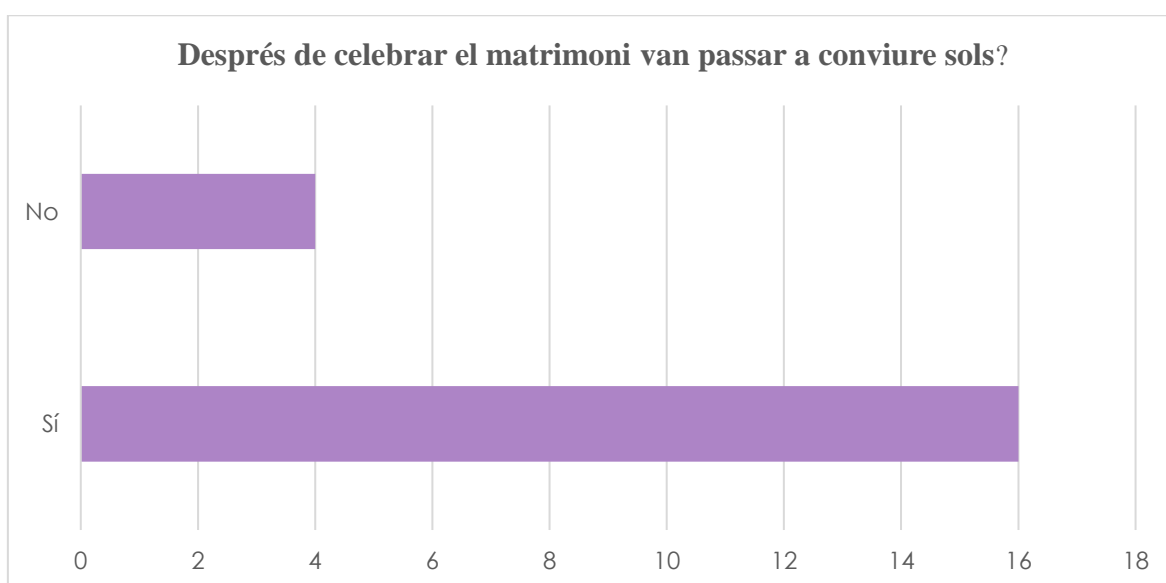
⁹³ Vid. Entrevista núm. 5

⁹⁴ Phillip, K. C, (2007). Capítulo 8: Familias, parentesco y filiación. *Introducción a la Antropología Cultural. Espejo para la humanidad* (p.161). Madrid, España: GAAP Editorial, S.L.

⁹⁵ *Ibidem*, p.161.

domèstic que inclou diverses unitats maritals monògames o polígames, junt amb els fills i/o les filles de tots ells. La base més pràctica per la classificació de les famílies extenses és la residència post nupcial.⁹⁶ Un cop celebrat el matrimoni, la núvia abandona la seva família i passa a formar part de la del seu marit. Conviurà amb els seus sogres, amb el conjunt dels germans casats i/o solters i amb només les germanes solteres del marit, perquè un cop aquestes es casin també passaran a formar part també de les famílies dels seus respectius marits.⁹⁷

⁹⁶ Tres escritos introductorios al estudio del parentesco y una bibliografía general/ Aurora González Echevarría, Teresa San Román, Ramón Valdés (p.43) - 4ª ed.corr.y aum. – Bellaterra (Barcelona): Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Publicacions, 2000.-(Publicacions d'Antropologia Cultural; 16).

⁹⁷ Vid. Entrevista núm. 1 i 3.

Un cop es passa a formar part de la família del marit, es constitueix dins del propi habitatge familiar dels seus pares una habitació per els cònjuges. El marit és qui s'encarrega de dotar-la dels mobles necessaris per tal de poder desenvolupar la seva convivència amb comoditat. La resta dels espais de la llar són compartits amb la resta dels membres familiars que hi cohabiten. Si bé és cert que també hi ha una minoria de l'enquesta que ha respost que després de celebrar el matrimoni no va passar a con viure amb la família del marit. Particularment les enquestades que han respost que no van passar a con viure amb la família del marit són d'una edat que es situa entre els 20 i 30 anys, i totes elles són filles de les segones generacions immigrants. Les noves generacions entenen que per el llur desenvolupament matrimonial i per tal de poder desenvolupar la seva relació amb intimitat, s'ha de produir una convivència marital sense els membres familiars respectius. Entenen que la convivència extensa és quelcom tradicional i que actualment desencanaixa amb les regles de residència i el ritme de vida modern.

5.4 Els rols de la dona

No obviarem que els homes i les dones per la seva pròpia naturalesa són diferents en sí mateixos i això els distingeix des del seu naixement. Els homes i les dones són objectivament i genèticament diferents. Les dones tenen dos cromosomes X, i els homes en tenen dos: un X i l'altre Y. El pare determina el sexe del seu futur nadó perquè només ell posseeix el cromosoma Y per transmetre'l. La mare sempre proporciona el cromosoma X. Aquesta diferència cromosòmica s'expressa en contrastos hormonals i fisiològics.⁹⁸ Tanmateix, com es tradueixen aquestes diferències entre els dos gèneres en l'àmbit cultural i educacional? Majoritàriament les distincions que es presenten entre ambdós gèneres no són tant per motius biològics sinó culturals. És substancial remarcar també que els rols de gènere es veuen modificats per l'entorn, l'economia, l'estratègia adaptant, i el tipus de sistema polític establert. Els rols de gènere són les tasques i les activitats que una cultura assigna a un determinat gènere. Relacionats amb els rols de gènere també trobem els estereotips de gènere, que són les idees massa simplificades però fortament assumides sobre les característiques entre homes i dones. L'estratificació de gènere descriu una distribució desigual de recompenses, és a dir, recursos socialment valorats, poder prestigi i llibertat personal, entre homes i dones, reflectint així les seves posicions dins la jerarquia social implementada.⁹⁹

Amb independència del sistema matrimonial que es vulgui estudiar, és una realitat innegable que les dones al llarg de la història s'han vist sotmeses a un sistema patriarcal, encara avui vigent, que ha primat els interessos de l'home sobre la dona, mentre que se l'ha exclòs de l'esfera de poder,

⁹⁸ Phillip, K. C, (2007). Capítulo 8: Genero. *Introducción a la Antropología Cultural. Espejo para la humanidad* (p.184). Madrid, España: GAAP Editorial, S.L.

⁹⁹ *Ibíd.*, p.185.

marginant-la en l'àmbit familiar. És precisament per això que és primordial examinar dins la institució matrimonial rifenya, la posició que hi ocupa la dona actualment i els drets i responsabilitat que aquesta hi ostenta. Malauradament, dins de la cultura rifenya, hi ha moltes postures masculines que han adoptat la religió com el pretext necessari i útil per tal de reduir els drets de les dones, i han fet que l'educació tradicional de la dona rifenya estigui principalment enfocada essencialment cap al seu paper com a dona i mare, sense la necessitat, de preocupar-se per la seva formació professional. És una realitat innegable que avui en dia és vigent en moltes cultures de societats. La reivindicació de drets i la lluita per la seva consecució ha provocat que es produeixi un important canvi en quan a la seva posició social, afegint que els encreuaments culturals conseqüència del fenomen migratori, han estat també un estímul que ha contribuït al canvi de la posició de la dona.

Quan parlem dels rols que ocupa la dona rifenya, cal que se'ns dubte ho relacionem intrínsecament amb la religió, i això és així, perquè l'educació tradicional de la dona musulmana s'ha enfocada primordialment, des de que neix, a la seva preparació com a futura dona i mare de família. L'educació i la formació professional de la dona rifenya han estat aconseguits gràcies als avenços socials i culturals que s'han produït per l'intercanvi de confluències culturals.

El dret de vot, que ha estat una lluita que gràcies a innumbrables intel·lectuals femenines d'arreu del món ha pogut esdevenir una realitat, al llarg del segle XX ha estat reconegut en molts països de majoria musulmana (Marroc, Turquia, Azberbaiyán, Tayikistán, Turkmenistán, Uzbekistán, Senegal, Indonesia, Pakistán, Iraq, Siria, Argèlia...). Al Marroc concretament es va assolir concretament l'any 1963 i a l'article 8 de la seva Constitució s'hi estableix:¹⁰⁰

*“ El varón y la mujer gozan de derechos políticos iguales. Son electores todos los ciudadanos mayores de edad de los dos sexos que gozan de sus derechos civiles y políticos ”.*¹⁰¹

Tanmateix aquesta igualtat davant de la llei, no ha suposat un avenç definitiu per eliminar totes les barres i limitacions socials que situen a la dona rifenya en una posició desigual.¹⁰² Sense anar més lluny, en un principi l'escolarització de les dones segons la posició social que s'ocupés podia tenir més o menys importància, però generalment, era concebuda com una qüestió secundària i segons l'estatus social com un privilegi abans que una necessitat, entenent com a primordial l'educació i preparació enfocada en el seu càrrec de futures esposes i mares. Avui en dia, l'escolarització de les noies es concep com un fet generalitzat, però també és cert que hi ha pares

¹⁰⁰ Saleh, W., (2010). El matrimonio en el Islam. *Amor, sexualidad y matrimonio en el Islam* (p. 151). Madrid, España: Ediciones del Oriente y del Mediterráneo; Edición: 1 (3 de mayo de 2010).

¹⁰¹ Cfr. A. Machordom (1995): *Al Qurán* (Sagrado e inimitable), Traducción literaria y comentarios de..., Madrid; M. Asad (2001): *El mensaje del Qur'an*, Traducción del árabe y comentarios. Córdoba.

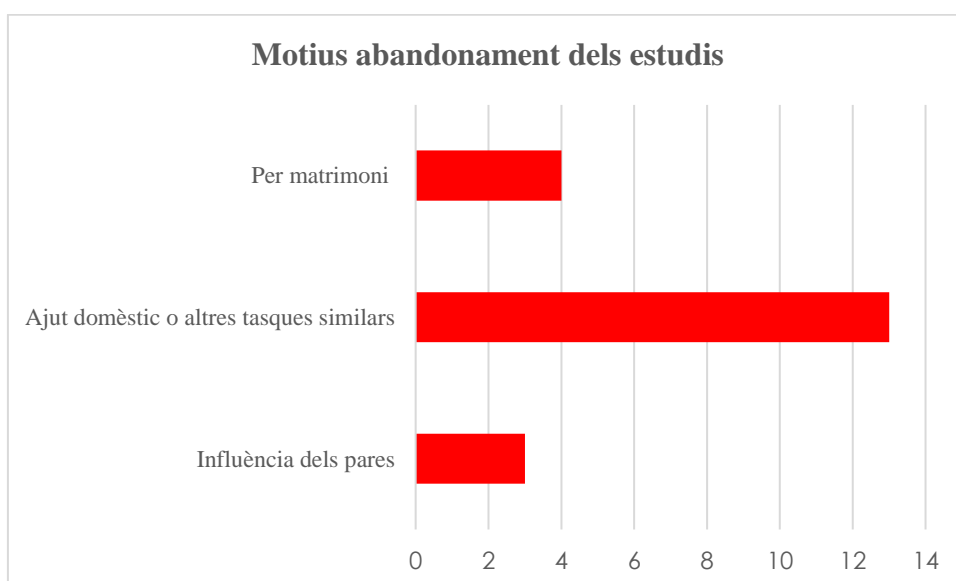
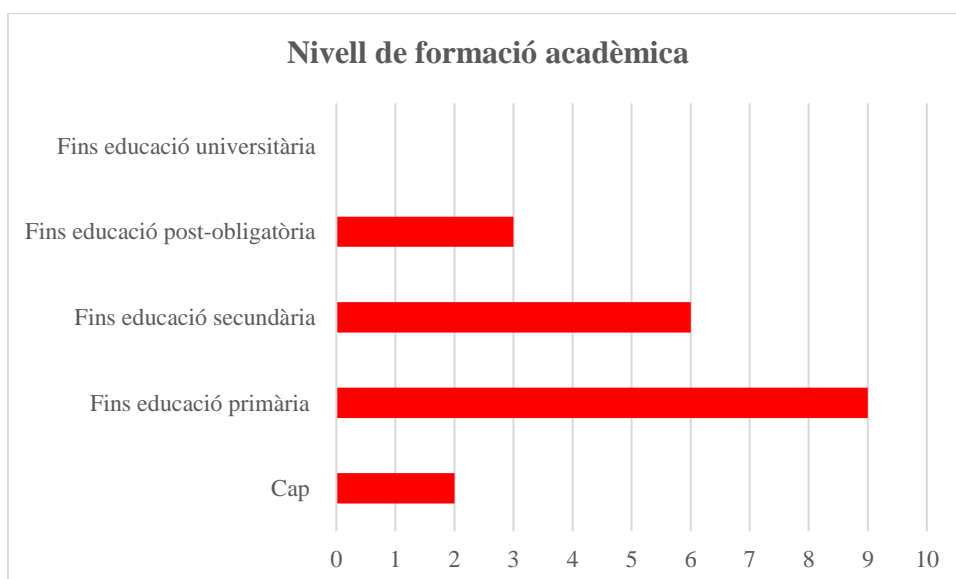
¹⁰² Vid. Per exemple, el dret successori recollit a la Mudawana.

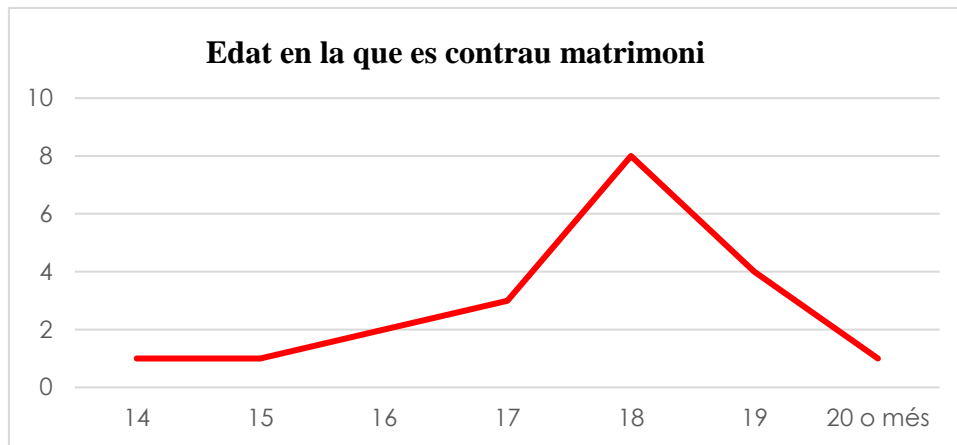

que recolzen el matrimoni de les seves filles, amb independència de que pugui suposar una interrupció sobtada de la seva formació.

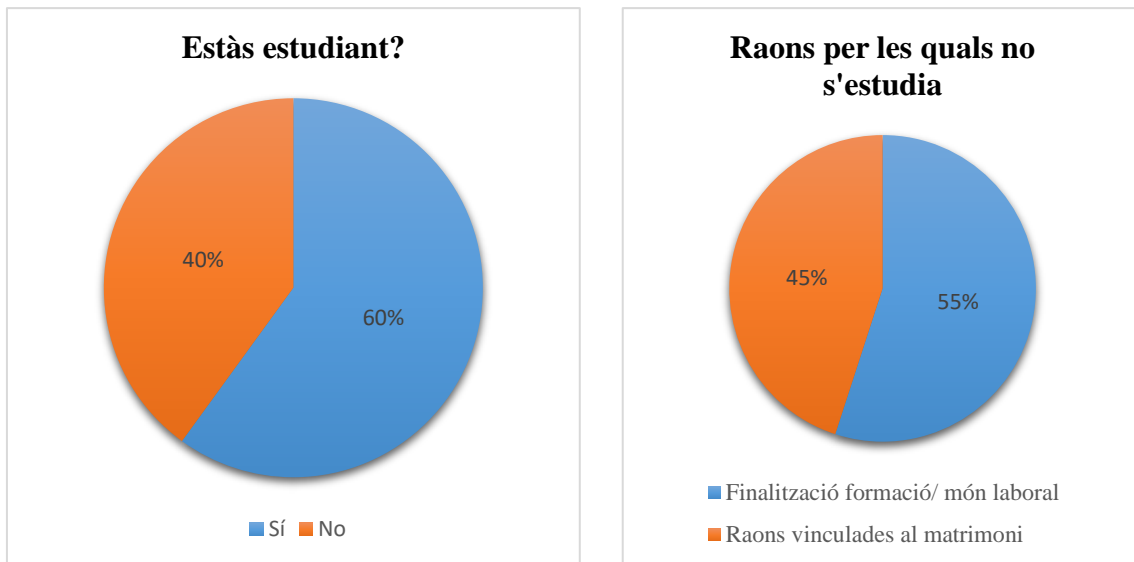
Tot i així, l'avenç social i la conscienciació de que l'educació de la dona ha d'anar més enllà de ser mare i esposa, ha provocat un canvi de visió en les noves generacions rifenyes, qui opten per consolidar la seva educació com un pilar fonamental. L'intercanvi cultural dins del nou destí d'arribada de molts joves i joves, on hi neixen i creixen, ha provocat que l'educació sigui concebuda com la principal eina d'apoderament de les dones. Plantejades les principals preguntes a 40 dones rifenyes de diferents edats i generacions en relació l'àmbit educatiu, 20 que han viscut la realitat de la immigració i 20 nascudes dins del propi país (filles d'aquestes generacions emigrats), es produeix una mostra evident del fenomen exposat:

- Dones rifenyes nascudes al Marroc:

Dones rifenyas nascudes a Espanya d'entre 18 a 30 anys:

5.4.1 Esposa

Tant els homes com les dones, un cop han contractat matrimoni, comparteixen un espai propi i una convivència marital que pressuposa la divisió de responsabilitats, drets i obligacions. És per això, que és necessari fer una aproximació als drets i obligacions que té la dona rifenya un cop ha contractat matrimoni amb el *Aqed*. Si parlem de drets de la dona dins del matrimoni, haurem de fer referència a la llei islàmica perquè el matrimoni rifeny es contrau d'acord amb el que estableix la religió. Així doncs, d'acord amb el dret islàmic, l'esposa disposa d'una sèrie de drets que el seu marit es veu obligat a satisfer.

El principal dret, indispensable i irrenunciable, que destaquem de la dona rifeña un cop contrau el matrimoni és el de la dot, coneguda com a *mahr* o *sadaq*. La dot és una condició indispensable per la validesa del contracte matrimonial. Podem definir el *mahr* com un dels principals drets per excel·lència dels quals gaudeix la dona un cop contrau la promesa de matrimoni. Per definició s'estableix per l'islam per assegurar-li els recurs bàsics en cas que el marit decideixi repudiar-la, i aquest ha de configurar-se de forma expressa i precisa.¹⁰³ Els primers juristes van detallar-ne les seves condicions i van considerar que s'havia de tractar de béns susceptibles de compravenda i en una quantitat determinada i concreta, excepte aquella que l'islam prohibeix com l'alcohol i el porc.¹⁰⁴ L'Alcorà, llibre sagrat de l'islam, fa diverses referències al respecte.

*“ Dad a vuestras mujeres su dote gratuitamente. Pero, si renuncian gustosas a una parte de ella en vuestro favor, haced uso de ésta tranquilamente (4:40) ”.*¹⁰⁵

L'entrega del dot es podrà fer de forma íntegra abans de contraure el matrimoni o bé podrà fer l'entrega d'una part i fixar una data per fer la resta. Hi ha legislació de determinats països musulmans en la qual el dot es compon de dues parts diferents. La part del dot que s'avança, es coneix com *mahr muqad-dam*, que el marit haurà de fer efectiu abans del casament, i un altra amb posterioritat, *mahr mu'akkat*, que haurà de pagar a l'esposa només en el cas que se l'hagi repudiat. En la jurisprudència de l'islam el dot també es denomina com a *sadaq* o *nijle*.¹⁰⁶ Les possessions atorgades com a dot no són simplement el preu de poder estar amb la dona i adquirir la oportunitat d'exercici drets sobre la mateixa (principalment sexuals), sinó també com a mostra de la voluntat de voler conviure-hi per tota la vida i un tipus de benevolència que es concedeix com a obsequi o regal, però, en cap cas és entesa com a motiu de negoci. No es concep el matrimoni com una relació comercial entre home i dona, objecte de compravenda, que és una idea difusa que es té sobre el mateix dot. La quantitat que s'haurà de fixar per el *sadaq* no està fixada en cap llei, tanmateix, s'exigeix que sigui justa i mai excessiva.¹⁰⁷ Normalment la dot es compon d'una determinada quantitat dinerària de la qual la núvia en podrà fer ús per comprar-se joies d'or, indumentària tradicional rifeña per el casament, anomenada *dfain*, aixovar domèstic, etc.

¹⁰³ Saleh, W., (2010). El matrimonio en el Islam. *Amor, sexualidad y matrimonio en el Islam* (p. 141). Madrid, España: Ediciones del Oriente y del Mediterráneo; Edición: 1 (3 de mayo de 2010).

¹⁰⁴ Cfr. A. Machordom (1995): *Al Qurán* (Sagrado e inimitable), Traducción literaria y comentarios de..., Madrid; M. Asad (2001): *El mensaje del Qur'an*, Traducción del árabe y comentarios. Córdoba.

¹⁰⁵ *Ibidem*.

¹⁰⁶ Las bodas rifeñas en Marruecos. Lloc de publicació el faro de Ceuta. Recuperat de <https://elfarodeceuta.es/las-bodas-rifenas-marruecos/> a 13 de març del 2018.

¹⁰⁷ Saleh, W., (2010). El matrimonio en el Islam. *Amor, sexualidad y matrimonio en el Islam* (p. 141). Madrid, España: Ediciones del Oriente y del Mediterráneo; Edición: 1 (3 de mayo de 2010).

❖ Les relacions sexuals

És incompatible parlar de matrimoni sense fer referència a la intimitat sexual que es dona entre ambdós cònjuges. És per això que és primordial conèixer quin són els drets sexuals atorgats a l'esposa.

Bé és cert que existeix la creença de que el tema sexual és un tema tabú a l'Islam però la realitat no ha estat sempre aquesta. Sempre i quan les relacions es produeixin dins dels marcs de la licitud, és a dir, del matrimoni perquè en cas contrari es considerarà fornicació, les relacions sexuals es promouen i són explicades i detallades les pràctiques consentides al voltant dels aspectes més íntims per evitar qualsevol dubte. Els teòlegs de l'Alcorà, així com els juristes, han procurat organitzar les relacions sexuals, entre homes i dones, dins de marcs definits per evitar dubtes que puguin sorgir durant la seva pràctica. D'altra banda els *ulemas*¹⁰⁸, en els seus estudis i tractats, han analitzat exhaustivament tots els seus detalls, guiats per el proverbi àrab que estableix “la vergonya no té cabuda dins la religió”.¹⁰⁹

“Casad a aquellos de vosotros que no estén casados y a vuestros esclavos y esclavas honestos. Que los que no puedan casarse observen la continencia hasta que Dios los enriquezca con su favor (24:32-33).¹¹⁰

“Aquellos que se abstienen de comercio carnal, salvo con sus esposas, en cuyo caso no incurren en reproche, mientras que quienes desean a otras mujeres, éstos son los que violan la ley (23: 5-7).¹¹¹

Principalment d'aquest precepte podem destacar que es promou el matrimoni per tal d'evitar aquelles relacions prohibides per l'Islam. És més, s'exigeix que hi hagi abstenció de qualsevol relació sexual fins que no s'hagi contractat matrimoni. Es consideren com a il·legals i reprovables aquelles relacions extra matrimonials i es promou el matrimoni amb el fi de mantenir un ordre social i la moralitat dels membres que la conformen. En conseqüència, la virginitat fins el moment de contraure matrimoni és una exigència que s'ha de complir. La “mostra del mocador”¹¹², és una

¹⁰⁸ Erudits de la religió islàmica

¹⁰⁹ Saleh, W., (2010). La sexualidad en el Islam. *Amor, sexualidad y matrimonio en el Islam* (p. 78). Madrid, España: Ediciones del Oriente y del Mediterráneo; Edición: 1 (3 de mayo de 2010).

¹¹⁰ Cfr. A. Machordom (1995): *Al Qurán* (Sagrado e inimitable), Traducción literaria y comentarios de..., Madrid; M. Asad (2001): *El mensaje del Qur'an*, Traducción del árabe y comentarios. Córdoba.

¹¹¹ *Ibidem*.

¹¹² L'himen és considerat com una prova d'honestat per la dona musulmana. Després de la primera nit de noces, al matí del dia següent, hi ha la costum rifeña d'ensenyar a les dones del cercle més proper de la núvia (mare, sogre, germanes, etc.) el mocador blanc on hi apareixen les taques de sang provocades per el trencament de l'himen després de la primera penetració. Recordem que les relacions sexuals fora del matrimoni estan penades per el propi Codi Penal marroquí fins a un any de presó. Tot i que les condemnes no es solen complir, la falta de virginitat femenina és un estigma social que devalua la puresa de la dona. Abans de la firma del *Aqd* les dones acudeixen a clíniques hospitalàries en les quals es certifica la virginitat de la dona. Actualment aquesta pràctica es considera com a retrògrada i un mecanisme de submissió total de la dona. Tanmateix, encara hi ha una forta pressió social per part de les famílies tradicionals. Això ha generat que les dones recorrin a mètodes per simular la pròpia virginitat com són la reconstrucció

de les proves esteses dins de la cultura rifenya i que fins avui en dia encara es practica.¹¹³ Tanmateix, amb el pas del temps s'ha considerat una pràctica innecessària i tribal, i s'ha entès que el teixit de l'himen es pot trencar per diversos motius, que no necessàriament comporten les relacions sexuals. Recordem però que en cas que el marit sàpiga que la núvia no és verge, aquest està en l'absolut dret de repudiar-la i de donar fi a la unió matrimonial.¹¹⁴

Quan el marit té més d'una esposa, l'home té la obligació de ser equitatiu amb totes elles i en tots els aspectes, tant amb l'efectiu com en l'econòmic: els ha d'oferir la manutenció, d'acord amb la seva posició econòmica, almenys la necessària per cobrir les seves necessitats bàsiques com són la llar, l'alimentació i la vestimenta. Si la dona procedeix d'una posició social acomodada, aquest es veu en la obligació, sempre i quan la seva condició econòmica li permeti, de pagar a una persona per tal de que estigui al servei de la seva esposa. La dona té dret a mantenir relacions íntimes amb el seu marit almenys un cop cada quatre dies, tenint en compte que així li pertocaria si aquest estigues casat amb quatre dones.

❖ La poligàmia

La concepció romàntica de l'actualitat, d'un amor absolut i entregat a una sola persona, fa incompatible l'acceptació de poligàmia. Les visions contemporànies pressuposen un xoc amb l'acceptació de poder contraure matrimoni amb diverses esposes al mateix temps. Tanmateix, aquesta pràctica tant polèmica és encara tolerada i acceptada per altres comunitats. Principalment, la poligàmia és permesa en els principals ordenaments jurídics de països musulmans. La llei islàmica permet que el marit pugui arribar a contraure matrimoni fins a un total de quatre esposes

de l'himen, la compra de "kits de virginitat" referent a un invent xinès creat als anys 90 com a joguina eròtica però que en el món àrab ha trobat un nou ús. Una bossa de plàstic amb sang falsa que les dones es col·loquen a l'interior de la vagina i que explota al produir-se la penetració.

¹¹³ Vid. Entrevista núm. 1,2,3 i 4.

¹¹⁴ Vid. Entrevista núm. 1. Veure també altres notícies relacionades com per ex. La virginidad en Marruecos: las no vírgenes no tienen valor para el matrimonio. Accessible des de: <https://elfarodeceuta.es/la-virginidad-en-marruecos-no-tienen-valor-matromino/>

sempre i quan es compleixin uns determinats requisits. Trobem cites concretes en el llibre sagrat que en determinen les condicions:

“*Si teméis no ser equitatives con los huérfanos, entonces casaos con las mujeres que os gusten: dos, tres o cuatro. Pero, si teméis no obrar con justicia, entonces con una sola o con vuestras escalvas. Así, evitaréis major el obrar mal.*¹¹⁵”

En aquest versicle s’hi expressa el clar consentiment i potestat de la qual disposa l’home de poder contraure matrimoni amb un total de fins a quatre esposes, sempre i quan aquest estableixi un tracte igualitari i equitatiu entre totes elles, perquè en cas contrari serà millor que se’n abstingui. La igualtat de tracte efectiva comprèn tant el sosteniment econòmic com el tracte afectiu i íntim entre les diverses mullers, és per això, que la capacitat adquisitiva d’aquell qui vulgui contraure més d’un matrimoni haurà de ser elevada, per evitar qualsevol tracte injust.¹¹⁶

Actualment la conscienciació de les dones i la seva reeducació, així com les confluències culturals d’occident, han suposat un entrebanc per la perpetració d’aquesta pràctica. Les dones tendeixen a mostrar un cert recel a la idea de que els seu marit torni a contraure matrimoni, un dret del qual només disposa l’home, considerant-la una pràctica estancada en el temps i que no reflexa ni s’ajusta als valors de l’actualitat.¹¹⁷

El Codi de l’Estatut Personal del Marroc, conegut com a *Mudawana*, en el seu Llibre primer, article 30 i conforme al Decret del 10 de setembre del 1993 exigeix que en el moment de la formalització del *Aqed* el marit que vulgui contraure un futur matrimoni n’haurà d’informar a la seva primera muller, i també, haurà d’assenyalar a la segona esposa el seu estat civil de casat. La dona es troba en el seu dret d’afegir la condicionant de que el seu marit no es torni a casar. En cas de trencar amb el pacte aquesta es veurà facultada per dissoldre el matrimoni. En cas de que no s’hagi formalitzat aquesta reserva, la dona disposa de la facultat d’acudir a un jutge perquè valori el perjudici causat per el nou matrimoni del seu marit. El jutge es troba facultat per impedir la celebració del nou matrimoni si considera que suposa una injustícia per ambdues mullers.¹¹⁸

L’ordenament jurídic espanyol, juntament amb els països europeus que repudien aquesta pràctica considera-la vexatòria per la dona i la seva pròpia dignitat, prohibeix la bigàmia, i per lògica la poligàmia. Una pràctica prohibida i que pot comportar sancions penals d’acord amb el que estableix l’article 217 del Codi Penal. “*El que contrajere segundo o ulterior matrimonio, a*

¹¹⁵ Cfr. A. Machordom (1995): *Al Qurán* (Sagrado e inimitable), Traducción literaria y comentarios de..., Madrid; M. Asad (2001): *El mensaje del Qur’an*, Traducción del árabe y comentarios. Córdoba.

¹¹⁶ Saleh, W., (2010). El matrimonio en el Islam. *Amor, sexualidad y matrimonio en el Islam* (p. 149). Madrid, España: Ediciones del Oriente y del Mediterráneo; Edición: 1 (3 de mayo de 2010).

¹¹⁷ Vid. Entrevista 2,3 i 4.

¹¹⁸ Saleh, W., (2010). El matrimonio en el Islam. *Amor, sexualidad y matrimonio en el Islam* (p. 149). Madrid, España: Ediciones del Oriente y del Mediterráneo; Edición: 1 (3 de mayo de 2010).

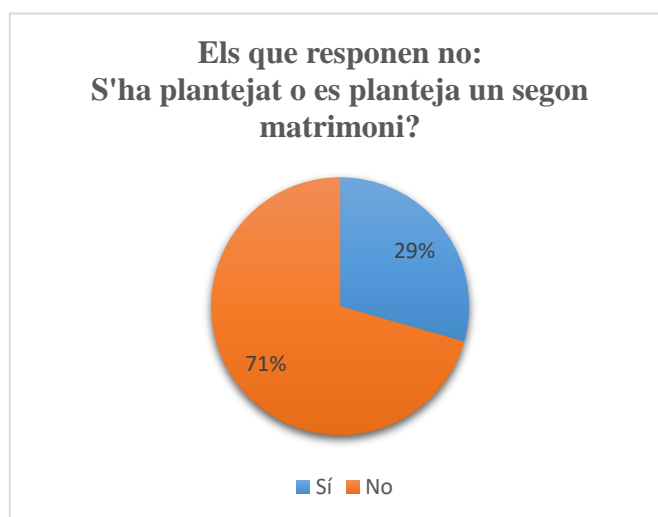
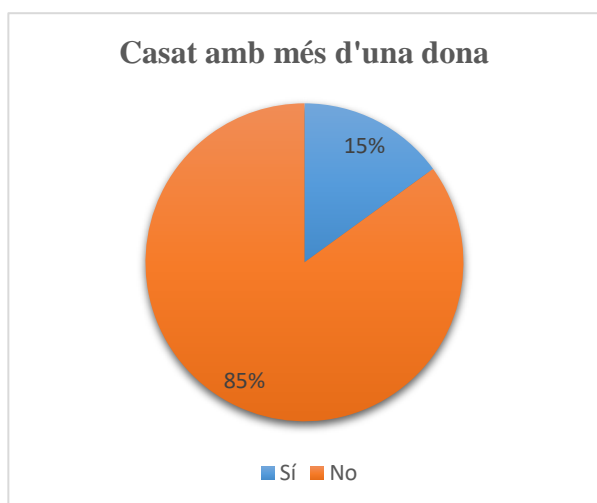

sabiendas de que subsiste legalmente el anterior, será castigado con la pena de prisión de seis meses a un año.” Tot i així, creure que la seva prohibició no fa que sigui una realitat latent en les comunitats que sí la tenen permesa en els països d’origen seria una creença ingènua i que no s’ajusta als paràmetres del que succeeix a la realitat.

La jurisprudència del màxim òrgan judicial espanyol, el Tribunal Suprem, demostra l’existència d’aquest fet social dins del propi estat amb la Sentència 121/2018¹¹⁹ reconeixent la pensió de viudetat a dues esposes d’un ciutadà marroquí.

“1º) que la constatación de una situación de poligamia de un súbdito marroquí no impide, por razones de orden público, el reconocimiento del derecho a una pensión de viudedad en el régimen de clases pasivas del Estado, regulado por Real Decreto Legislativo 670/1987, de 30 de abril, a favor de todas las esposas que, de acuerdo con su ley personal, estuvieran simultáneamente casadas con el causante receptor de una pensión con cargo al Estado español”

Els homes rifenys disposen de la potestat de poder contraure un segon, un tercer i fins a un quart matrimoni, i tot i estar casats en el seu país de residència, poden aconseguir amb facilitat contraure matrimoni al Marroc, país d’origen que sí els hi permet poder celebrar un nou matrimoni. En les enquestes realitzades a 20 homes escollits a l’atzar els resultats han estat els següents:

¹¹⁹ Sentència Tribunal Suprem núm. 121/2018 (Sala de lo Contenciós, Secció 4ª) del 24 de gener del 2018. [ECLI: ES: TS: 2018:121].

Les pressions socials de l'actualitat i la impossibilitat de contemplació d'uns segon/tercer/quart matrimoni a Occident dificulten la pràctica de la poligàmia, però, no n'han aconseguit la seva extinció. Les dones rifenyes, majoritàriament, s'oposen a aquesta pràctica considerant-la antiquada, retrògrada i injusta. Consideren que per una convivència marital idònia només s'ha de contraure matrimoni amb una sola esposa, de la mateixa manera que se'ls hi exigeix a elles. Visionen la poligàmia com una pràctica que dóna una preferència injustificada a l'home i que atempta contra la seva convivència marital.¹²⁰

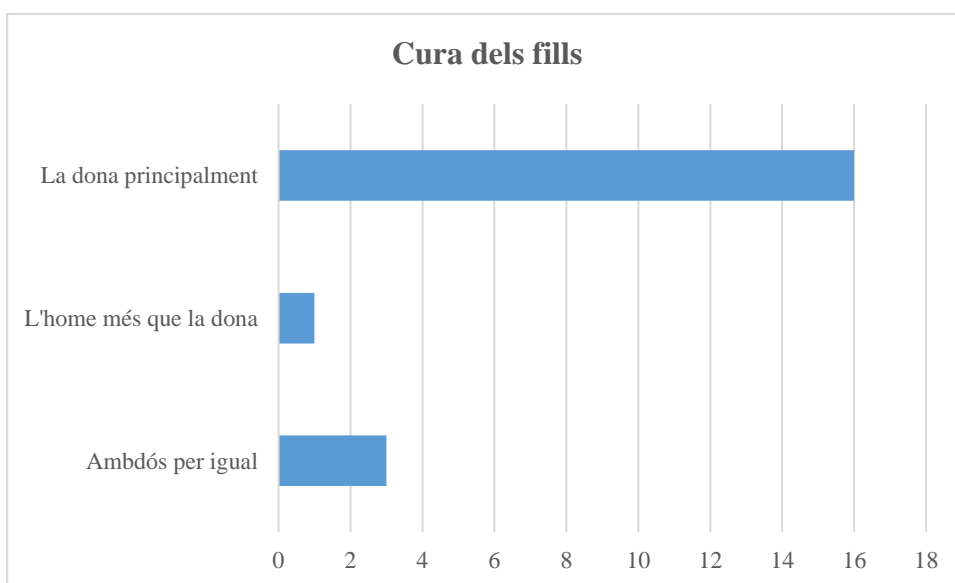
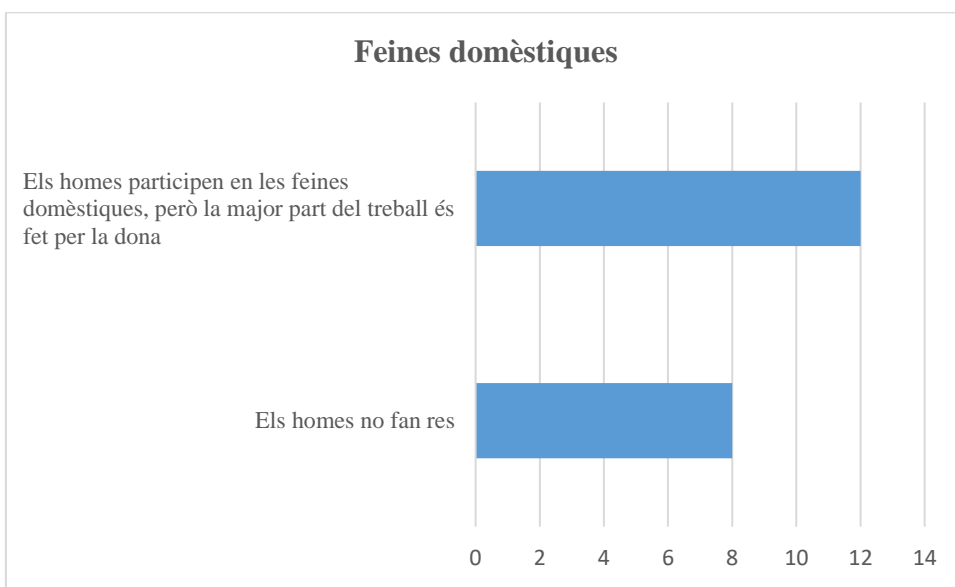
❖ Responsabilitats a la llar

La convivència marital implica també el repartiment de responsabilitats per el sosteniment de la llar tant a nivell econòmic com organitzatiu. Tant els homes com les dones disposen d'una mateix

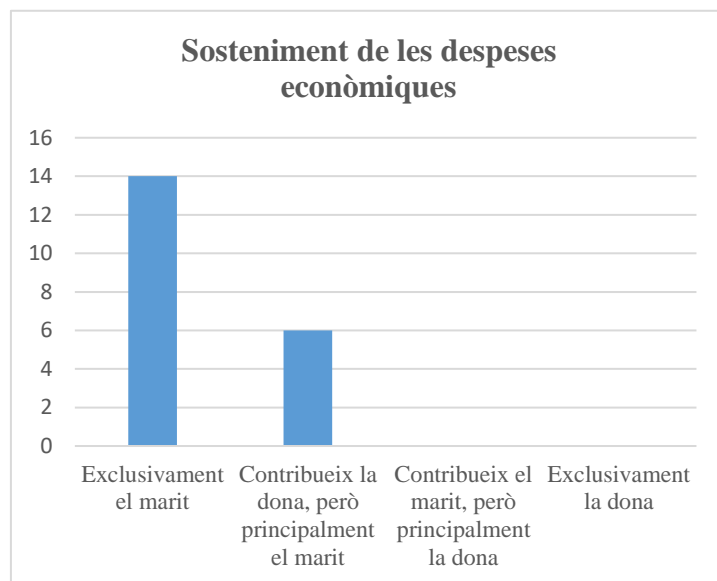
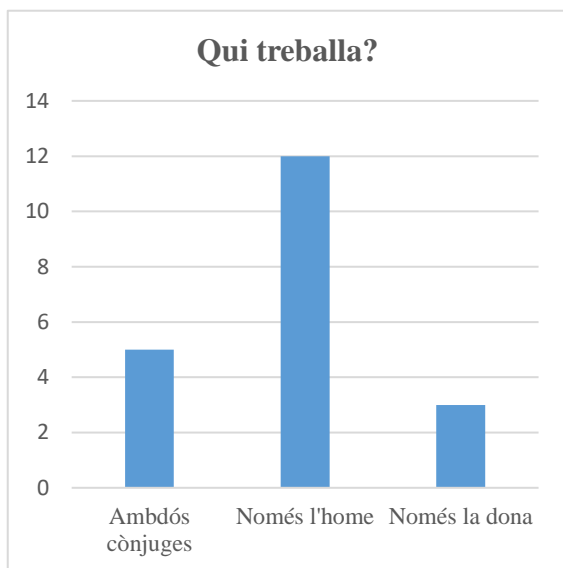
¹²⁰ Vid. Entrevista 2 i/o enquestes sobre la poligàmia.

nombre d'hores diàries que s'hauran de distribuir en funció de les seves responsabilitats. La dona rifenya ha estat criada en un sistema de tendència patriarcal, i això ha provocat que el seu nivell de participació a la llar i cura dels fills sigui principal, deixant de banda la seva participació en el món laboral, sent així l'home el que exerceix el paper de sustentador de la família. La immigració ha provocat un incentiu a la incorporació de la dona rifenya en el mercat laboral gràcies a l'oportunitat més àmplia de recursos laborals i socials.¹²¹

¹²¹ Vid. Entrevista núm. 1,2,3 i 4.

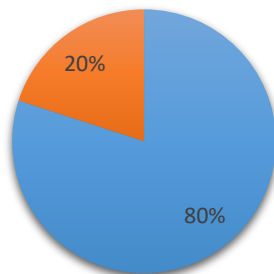
❖ Educació dels fills

Com que la inserció en el món laboral de la dona rifenya és menor que la de l'home, això provoca que les dones es trobin principalment a la llar, raó per la qual, comparteixin més temps i dedicació per als seus fills i filles. És per això, que la dona rifenya és principalment la guardiana de la promoció de la tradició i cultura rifenya. És qui inverteix més temps en els fills i en conseqüència qui més influència hi exerceix. Si bé és cert que la dona rifenya s'ha criat en un entorn de tendència patriarcal, la dona rifenya que ha experimentat el fenomen migratori, ha pretès aprofitar les noves oportunitats per enfocar una criança de les seves filles i fills amb una igualtat i transmissió de valors actualitzats amb la confluència cultural occidental.¹²²

¹²² Vid. Entrevista 1,2 i 3.

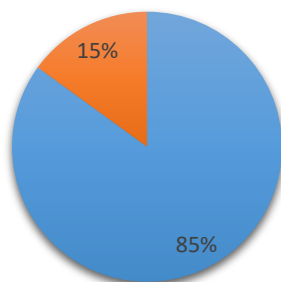

Consideres com a prioritat la formació professional dels teus fills i filles?

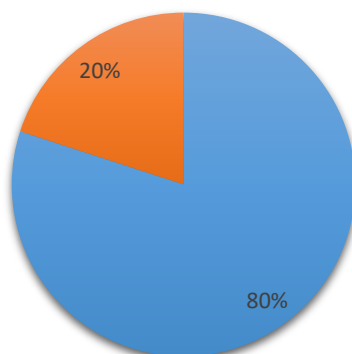
■ Sí ■ No

Consideres que els teus filles i fills han de disposar d'una font d'ingressos pròpia?

■ Sí ■ No necessàriament

Consideres que és primordial contraure matrimoni?

■ Sí ■ No

5.5 La fi del matrimoni

5.5.1 Mort del cònjuge (i ara què?)

La mort forma part del cicle de la vida i pot ser una de les causes per la qual es trenqui la convivència marital, i en conseqüència, se'n produeixi la dissolució del mateix. La categoria que rep la dona que es queda sense marit és la de *Hajala*, que en una traducció literal, s'interpreta com "la sense ningú". Un cop es produeix la mort del cònjuge si aquests tenen una descendència en comú, és habitual, que siguin els familiars del cònjuge qui desenvolupin el sosteniment econòmic principal de la descendència del difunt i de la seva esposa, tot i que no hi ha una obligació derivada de la religió per a fer-ho. És normal, però, que la unió familiar de les famílies rifenyas procuri per el sosteniment i suport requerits en aquests casos.

La dona rifenya després de la mort del seu marit s'haurà de sotmetre a un període de dol conegut com a *hozn* que es perllonga fins els 40 dies. En la cultura rifenya la indumentària usada durant aquest període és el color blanc, al contrari, de les cultures occidentals en la qual es fa ús del negre. El color blanc és mostra de puresa i de bondat i en el món musulmà també és vinculat amb el món diví i del més enllà. En el moment d'enterrar els difunts, els musulmans fan ús de teles blanques (*lkfn*) que són les que envolten el cos del difunt abans de procedir amb el seu enterrament.

El color blanc és un dels colors que simbolitzen puresa, pulcritud i innocència. Apareixen cites en el llibre sagrat islàmic amb referències explícites. Els experts consideren que és un color que transmet calma i quietud, i el denominen el color de la creació ja que el blanc és la síntesis de tots els colors als quals s'accedeix quan és descomposta la llum per mitjà del prisma, i és comú que sigui utilitzat per pràctiques metafísiques.¹²³

" Aquellos cuyos rostros se vuelvan blancos estarán eternamente en la misericordia de Allah" (3:107). Blanco es también el color del vino que gustarán los moradores del Paraíso.

*A su alrededor se harán circular copas de un vino de manantial. Blanco y dulce para quienes lo beban. No producirá indisposición ni se embriagarán con él. A su lado habrá unas que sólo tendrán mirada para ellos, de grandes ojos. Como huevos escondidos" (37:44-49)."*¹²⁴

Durant aquest període de *hozn*, la viuda tampoc podrà fer ús del *kohl*, per pintar-se els ulls, ni de *henna*, ni de qualsevol altre ús cosmètic que pugui adornar-la. En la cultura rifenya el maquillatge

¹²³Los colores. Lloc de publicació: Luzdelislam.com. Recuperat de: <http://luzdelislam.com/index.php/espiritualidad/item/los-colores> a 1 abril del 2018.

¹²⁴ Cfr. A. Machordom (1995): *Al Qurán* (Sagrado e inimitable), Traducción literaria y comentarios de..., Madrid; M. Asad (2001): *El mensaje del Qur'an*, Traducción del árabe y comentarios. Córdoba.

és utilitzat durant les festivitats com a mostra de felicitat i gaudi. Es pretén que la dona no faci ús del maquillatge, principalment el *kohl*, el pintallavis i la *henna* per reflectir una imatge neta i neutral que reflecteixi el dolor per la pèrdua.

Durant els 40 dies de dol principals, és comú que si amb anterioritat la dona no convivia amb els familiars del marit, aquesta hi vagi per tal de donar suport emocional i també per fer-se càrrec de les principals visites que donen el condol als familiars del difunt, sens perjudici, també de rebre les visites de familiars, amics, veïns, etc. a la pròpia llar on hi convivia amb el cònjuge. Dins la comunitat rifenya és indispensable que quan els convidats donin el condol se'ls serveixi dàtils i llet principalment. Un cop finalitzats els 40 dies de dol, la família del difunt, organitzarà un dinar o sopar, per commemorar la mort del difunt i realitzar el *saddak*. Durant l'àpat s'hi conviden els familiars, veïns i aquells membres més propers al difunt. És considerada una obra beneficosa que serveix la pau del difunt per contribuir en la misericòrdia amb *Allah*. L'esposa i les dones de la família més properes al difunt (germanes, nebodes, mare...) són les que preparen tot el menjar per tal de commemorar el sopar/dinar de dol. La tendència és que homes i dones es trobin distribuïts per separat durant l'àpat. Majoritàriament, es solen dividir els convidats en dues cases diferents. L'una primordialment és la llar on habitava el difunt mentre que l'altre serà la de familiars propers (pares i/o germans principalment).

Posteriorment, la dona viuda és la que se'n encarregarà principalment de l'educació dels fills que tingués amb el difunt, sense la necessitat de rebre la intervenció de cap figura masculina. Com bé s'ha dit, la contribució i el suport econòmic per el manteniment dels membres del difunt són una pràctica comuna.¹²⁵

5.5.2 Nou casament

La possibilitat de que la dona viuda pugui tornar a contraure matrimoni és una possibilitat que es contempla dins de la comunitat rifenya i està recolzada dins del propi Islam. Tanmateix, en funció de quines siguin les condicions de la dona viuda haurà d'esperar un determinat període de temps segons ho estipula la *Mudawana*, perquè tot i que les dones rifenyes es trobin en un altre país on no hi regeixen aquestes pautes, ho respecten perquè són preceptes imperatius que provenen del propi Alcorà. Concretament les dones rifenyes es veuen lligades als següents requisits:

¹²⁵ Vid. Entrevista núm. 3

“Sección 1: Del período de espera legal por causa de fallecimiento:

Artículo 132. El período de espera legal de la viuda que no esté embarazada será de 4 meses y diez días completos.

Sección 2: Del período de espera legal de la mujer embarazada

Artículo 133: El período de espera legal de la mujer embarazada finalizará con el parto o el aborto”¹²⁶

Artículo 134: Si la mujer que se encuentra en período de espera legal fingiera su embarazo y fuera objeto de impugnación, el tribunal recurrirá a peritos especialistas para comprobar si existe o no embarazo y su fecha de comienzo para decidir la continuación o la terminación del período de espera legal.

Artículo 135: La duración máxima del embarazo será de un año a partir de la fecha del divorcio o del fallecimiento.

Artículo 136: El período de espera legal que deberá cumplir la mujer que no está embarazada abarcará: 1) tres períodos inter menstruales completos en el caso de las mujeres que tienen la menstruación; 2) tres meses en el caso de las mujeres que nunca hayan tenido la menstruación o que tengan la menopausia. Si tuviera la menstruación antes del final del período de espera legal, éste se prorrogará por tres períodos inter menstruales más; 3) tres meses después de una espera de nueve meses en el caso de las mujeres que tienen menstruación tardía o que no puedan distinguir el flujo menstrual de cualquier otra hemorragia.

Tanmateix, als homes només se'ls exigeix haver d'esperar un màxim de 40 dies, durant els quals dura el dol, per tal de poder contraure un nou matrimoni sense que hi hagi més detalls estipulats al respecte. En canvi, els terminis per els quals s'han de regir les dones viudes són especialment detallats i rigorosos. En el cas de les dones embarassades els criteris són encara més minuciosos amb l'objectiu d'evitar confusions respecte la correspondència de paternitat.

5.5.3 El divorci

La dissolució del matrimoni per possibles desavinences que es puguin produir en el matrimoni, ha estat una possibilitat que es contempla en la majoria de societats del segle XXI.

Tanmateix, la facilitat per tal d'aconseguir el divorci varia en unes cultures o altres. Els matrimonis que constitueixen aliances polítiques entre grups són més difícils de dissoldre que aquelles de caràcter individual, que concerneixen principalment la parella casada i els seus fills.

¹²⁶ Código de la familia de Marruecos; Al Mudawana; traducción, Abderrahim Abkari Azouz; ATIME (2008). Madrid.

En les societats occidentals contemporànies, emfatitzem la idea de que l'amor romàntic és necessari perquè es produeixi un bon matrimoni. Quan falla l'amor romàntic, també sol fer-ho el matrimoni. O pot ser que no falli, si altres drets associats al matrimoni ho obliguen. Els llaços i les obligacions econòmiques, junt amb la preocupació per la opinió pública o la simple pressió social, poden arribar a mantenir els matrimonis intactes un cop el romanç i/o vincle amorós s'esfumen.

En la cultura rifenya el divorci és tolerat, però, tanmateix no és ben vist per els ulls de la pròpia comunitat. En la llengua àrab, *talaq* (divorci), literalment significa desfer-se del lligam, tant, si és material com imaginari.¹²⁷ Són moltes les pressions socials que fan del divorci una de les últimes opcions a les quals s'ha d'acudir per tal de resoldre les controvèrsies sorgides entre els cònjuges.

5.5.3.1 Impediments

Són moltes les pressions a les que estan sotmeses les dones rifenyes per evitar sol·licitar el divorci. Tot i que el divorci està consentit és considerat majoritàriament com un fracàs per ambdues famílies dels cònjuges, així com també un estigma social per la pròpia comunitat. S'intenta que el matrimoni es mantingui tot i que hi pugui haver possibles desavinences entre ambdós cònjuges. La cohesió matrimonial es considera primordial per assegurar una bona educació als fills i per evitar-ne la inestabilitat emocional. El manteniment de la unitat familiar, per sobre de les possibles desavinences matrimonials, és concebut com un mèrit.¹²⁸

La dona rifenya que decideix emprendre la decisió del divorci es troba amb un mur d'oposicions que provenen d'ambdós famílies. Es considera que una separació perjudica greument la inestabilitat emocional dels fills, i es sobreposa aquest interès per sobre de les desavinences conjugals. Es pretén que la dona pugui suportar certes discrepàncies amb el seu marit sempre i quan sigui per raó d'un interès major: el benestar dels fills en comú.

També és cert l'existència d'una certa reticència cap a la dona divorciada, considerant que en certa mesura la seva dignitat està relacionada i condicionada a l'aprovació del seu marit i l'èxit de la relació amb el mateix. De tal manera que les rifenyes divorciades solen rebre un cert rebuig per la pròpia comunitat. Rebre comentaris ofensius així com també proposicions i insinuacions sexuals per part d'altres homes, coneixedors de la seva condició de divorciades, pot ser una de les situacions a les quals s'han d'afrontar les dones que decideixen posar fi al matrimoni. Podem trobar-ne la justificació, en un passat on les dones divorciades rifenyes al Marroc que no podien mantenir-se econòmicament acudien a la prostitució dins del propi *dshar* com a mecanisme de

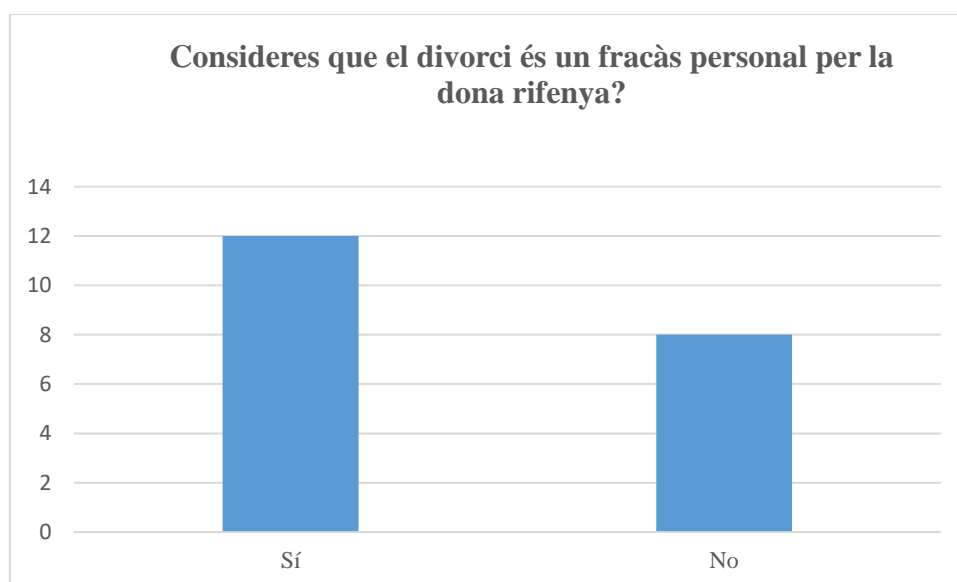
¹²⁷ Saleh, W., (2010). El divorcio. *Amor, sexualidad y matrimonio en el Islam* (p. 178). Madrid, España: Ediciones del Oriente y del Mediterráneo; Edición: 1 (3 de mayo de 2010).

¹²⁸ Vid. Entrevista núm. 3.

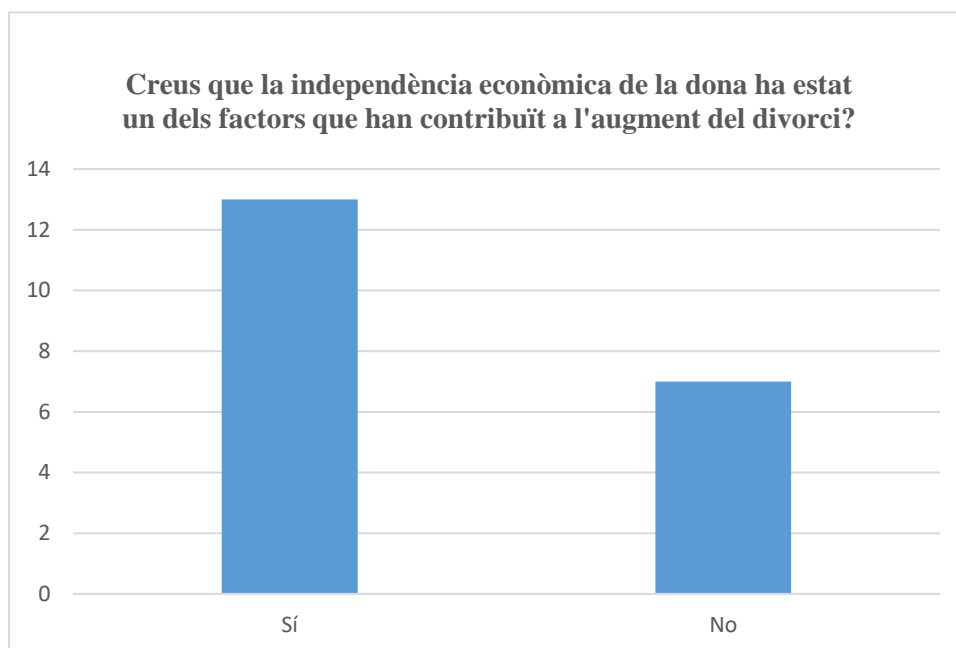
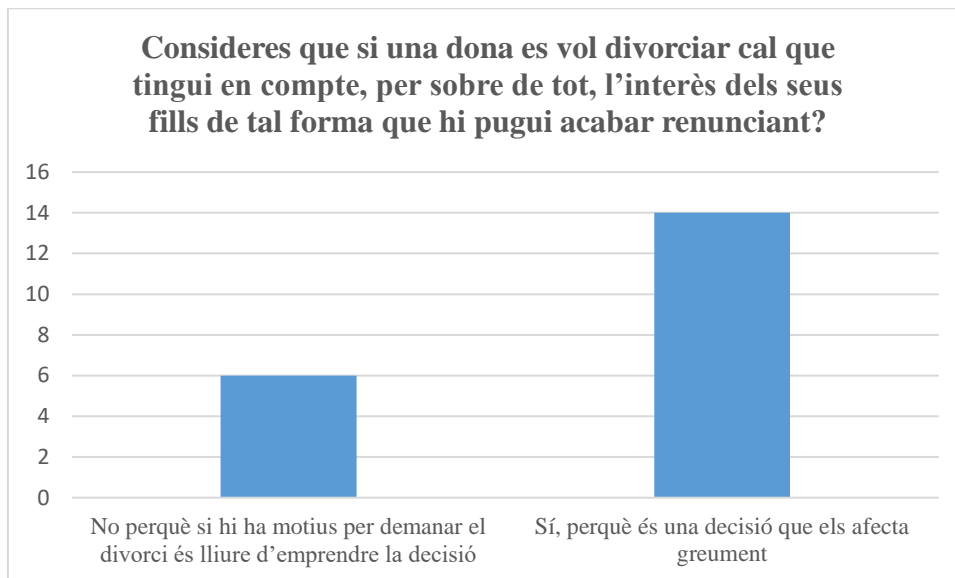
manteniment i supervivència, de tal forma que ja eren conegudes dins de la comunitat de veïns com a tals. És per això, que s'ha continuat estigmatitzant i concebant a les dones divorciades com un col·lectiu pertanyent a una classe social infravalorada.¹²⁹

Actualment la independència econòmica així com la formació acadèmica de la dona rifenya, dos elements claus que han empès al posicionament de la dona i al seu apoderament, han fet que la presa de decisió del divorci no sigui una opció temuda ni tampoc sotmesa a l'aprovació de tercers. La concepció de l'alliberament i pròpia presa de decisions que concerneixen al benestar propi de la dona per sobre de les pressions socials, (idees promulgades per els feminismes nascuts a occident), han estat factors influents en la forma de gestionar les dificultats a les quals s'afronta la dona rifenya.¹³⁰

¹²⁹ Vid. Entrevista núm. 3.

¹³⁰ Vid. Entrevista núm. 2 i 4

VI. HERÈNCIA I SUCCESSIÓ DESPRÉS DE LA MORT

La mort implica la separació del món terrenal i de tots els ésser estimats més propers. Alhora, comporta deixar enrere totes les pertinences personals i béns materials que seran repartits entre els familiars més propers per l'ordre que estableixi i determini la llei. La comunitat rifeña emigrant, tot i trobar-se en un país diferent al d'origen, en quan a la successió i presa de decisions sobre la mateixa, es regeix per el que determina la llei del seu país perquè es considera que són regles que emanen del llibre sagrat (Alcorà).

Majoritàriament, els rifeñys i rifeñyes pretenen guardar part dels seus estalvis i ingressos en el seu país d'origen on també hi fan inversions mitjançant la compra de terrenys i/o negocis. La idea d'una futura jubilació i retorn al seu país d'origen és la idea principal que es té, per així, poder gaudir de la tercera edat prop de la seva terra d'origen i dels membres familiars que van haver de deixar enrere davant la decisió d'emprendre camí cap un nou país.

Les herències del Marroc es regeixen per el que determina el Codi de Família del Marroc, la Mudawana, aprovada el 3 de febrer de l'any 2004. Concretament en els seus llibres V i VI s'hi regulen respectivament el testament i les pautes que regeixen el dret d'herència. L'herència com a tal és legal i la successió dels béns hereditaris que conformen la massa patrimonial es regeixen per el que estableix la Mudawana. Concretament, hi ha una limitació dins del propi testament el qual només pot contenir una tercera part del conjunt de béns de la pròpia herència tenint en compte que la resta de drets successoris són determinats per llei.

Són diverses les categories d'hereus amb diferents drets successoris que apareixen recollits atenent al nombre d'hereus que hi hagi en cada cas. És per això que a continuació s'exposa el conjunt d'articles de la Mudawana que concreten i determinen al detall els drets successoris que distingeix quatre categories d'hereus diferents: de *Fard*, de *Ta'sib*, de *Fard* i per *Ta'sib* i finalment de *Fard* o per *Ta'sib* per separat.

En el llibre VI de la Mudawana s'hi regulen les disposicions generals de la successió. Es defineix la successió com el conjunt de bens o drets patrimonials deixats per el causant de la successió¹³¹. Es comprenen com a drets de successió els següents: els drets que graven els bens reals que formen part de l'herència, les despeses funeràries abonades dins dels límits de la convivència, els deutes del causant de la successió, el testament vàlid i executiu i els drets de successió establerts.¹³²

¹³¹ Vid. Art. 321 del Código de la familia de Marruecos; Al Mudawana; traducción, Abderrahim Abkari Azouz; ATIME (2008). Madrid.

¹³² Vid. Art. 322. Ibídem.

En el seu títol II s'hi determinen les causes del dret de successió, les seves condicions i els seus impediments. Els lligams conjugals i de parentesc són causes legals i no convencionals ni testamentàries a les quals no es podrà renunciar a favor de cap altra persona.¹³³ La certesa de la mort real, l'existència del seu hereu en el moment de la mort real o presumpte, el coneixement del vincle que confereix la condició d'hereu són tots ells requisits necessaris que atorguen el dret a la successió.¹³⁴ La impossibilitat de successió es produeix entre un musulmà i un no musulmà així com tampoc es permet els casos en els quals la filiació paterna hagi estat negada legalment.¹³⁵

Principalment, es distingeixen quatre categories d'hereus que són: El *Fard*, el *Ta'sib*, el *Fard i i el Ta'sib* a la vegada i el *Fard o Ta'sib* per separat.¹³⁶ El *Fard* és la part determinada de l'herència assignada a l'hereu que pertany únicament a sis membres que són: la mare, l'àvia, el marit, la dona, el germà de mare i la germana de mare.¹³⁷ Els hereus per *Ta'sib* són vuit: el fill, el fill del fill fins l'infinit, el germà de doble vincle, el germà de pare i el fill de cada un d'ells fins l'infinit, l'oncle de doble vincle, l'oncle patern i el fill de cada un fins l'infinit. Sent així tots els hereus dels *Ta'sib* del gènere masculí.¹³⁸ Els hereu del *Fard* i per *Ta'sib* a la vegada són dos: el pare i l'avi.¹³⁹ Els hereus de *Fard* o per *Ta'sib* que no poden reunir ambdues condicions són quatre: la filla, la filla del fill, la germana de doble vincle i la germana de pare.¹⁴⁰

Les porcions que pertanyen a aquells que hereten per *Fard* són: la meitat, la quarta part, la vuitena part, dos terços i un terç i una sisena part. Els hereus que tenen dret a una proporció de *Fard* equivalent a la meitat de l'herència són cinc i sempre seran figures masculines. Subsidiàriament podrà heretar-ne la meitat alguna figura femenina quan no hi concorre l'existència de la masculina.¹⁴¹

En el títol V es regula l'herència mitjançant *Ta'sib* per la qual es distingeixen tres tipus d'hereus '*asba* que són: els de per sí, els hereus '*asaba* per altra persona i els hereu '*asaba* amb altra persona.¹⁴² Els hereus '*asaba* única i exclusivament poden ser masculins i en el seu article 349 se'n determina l'ordre.

Els hereus '*asaba* amb altra persona enumeren el conjunt de figures femenines que tenen dret a heretar sempre i quan concorrin amb una figura masculina amb la qui mantinguin algun vincle

¹³³ Vid. Art. 329. Ibídem.

¹³⁴ Vid. Art. 330. Ibídem.

¹³⁵ Vid. Art. 332. Ibídem.

¹³⁶ Vid. Art. 334. Ibídem.

¹³⁷ Vid. Art. 337. Ibídem.

¹³⁸ Vid. Art. 338. Ibídem.

¹³⁹ Vid. Art. 339. Ibídem.

¹⁴⁰ Vid. Art. 340. Ibídem.

¹⁴¹ Vid. Art. 342. Ibídem.

¹⁴² Vid. Art. 348. Ibídem.

d'acord amb l'art. 351. En aquests casos es reparteix l'herència concedint el doble a l'hereu masculí.

En definitiva, a la dona marroquina només se li permet heretar de forma obligatòria aquella part que li correspon per el *Tas'ib*, mentre que l'altra part de l'herència que li correspongui si no disposa d'una figura masculina, ja sigui familiar o marit, l'haurà de compartir amb altres familiars masculins, fet que genera que l'home es pugui apropiari en gran part de l'herència.¹⁴³ Tot i que les dones rifenyes emigrants no convisquin al Marroc xoquen amb aquesta realitat quan han d'accedir als béns i drets patrimonials que romanen al seu lloc d'origen.¹⁴⁴ El fet de que la dona marroquina només pugui heretar la meitat de l'herència ha desencadenat una polèmica en relació a l'aprovació del nou Codi de Família marroquí. Han estat i són múltiples les reivindicacions per modificar-ne la regulació.¹⁴⁵

VII. SISTEMA SOCIOPOLÍTIC I MECANISMES DE RESOLUCIÓ DE CONFLICTES ENTRE ELS RIFENYS

La organització política no és altra cosa que un aspecte de l'organització social. Morton Fried fa ús de la següent definició: "*La organización política comprende aquellas porciones de la organización social que están específicamente relacionadas con los individuos o grupos que dirigen los asuntos de la organización pública o buscan el control de la designación o de las actividades de tales grupos o individuos* (Fried, 1967, pp.20.21)."¹⁴⁶ La regulació política inclou processos com la resolució de conflictes i la presa de decisions dins del grup. L'estudi de la regulació política orienta l'atenció a qüestions com qui són els que prenen les decisions i resolen els conflictes.¹⁴⁷

¹⁴³ Vid. Art. 351. Los herederos por 'asaba por otra persona. 1) la hija, cuando concurra con un hijo; 2) la hija de hijo hasta el infinito, cuando concurra con un hijo de hijo hasta el infinito, cuando se encuentre en el mismo grado que ella, o en un grado inferior y siempre que no herede de otro modo; 3) las hermanas de doble vínculo, cuando concurran con hermanos de doble vínculo, y las hermanas de padre, cuando concurran con hermanos de padre. En esos casos, se repartirá la herencia de manera que tome el heredero doble porción que la heredera.

¹⁴⁴ Vid. L'entrevistada núm. 3 exposa "...El meu marit no va deixar gaires estalvis després de morir. Poc després de casar-nos va invertir gran part dels seus estalvis en acabar de construir la casa que tenim al Marroc. Era un pla familiar com la majoria de les famílies del Marroc que viuen aquí. Fa il·lusió poder tenir una casa pròpia al teu país. Però les meves filles no tenen dret a heretar tota la casa. Si tingués un fill la cosa seria diferent. Al Marroc tot això d'heretar va diferent. Les dones no hi tenen les mateixes proporcions que l'home.."

¹⁴⁵ Vid. Per exemple, diari *El País* de 30 de març del 2018 (https://elpais.com/elpais/2018/03/28/opinion/1522237509_031752.html), diari *La Vanguardia* de 21 d'octubre del 2015 (<https://www.lavanguardia.com/vida/20151021/54438269187/las-leyes-familiares-en-marruecos-hacen-llorar-a-las-mujeres.html>).

¹⁴⁶ Phillip, K. C. (2007). Capítulo 7: Sistemas políticos. *Introducción a la Antropología Cultural. Espejo para la humanidad* (p.129). Madrid, España: GAAP Editorial, S.L.

¹⁴⁷ Ibídem, p.130.

Els rifenys són una comunitat molt arrelada a la seva cultura i identitat, tot i desplaçar-se a nous destinacions on hi desenvolupen el seu creixement, procuren mantenir pràctiques i tradicions per no perdre l'essència dels seus orígens. La relació que solen mantenir amb els membres de la seva comunitat, tot i no conèixer-se, sol ser d'empatia i proximitat. En un nou territori on la llengua, la cultura i fins i tot la gastronomia és molt diversa a la del propi lloc d'origen, els rifenys i rifenyes procuren mantenir-se units per tal de donar-se recolzament mutu entre sí per qualsevol necessitat o adversitat que es presenti.¹⁴⁸ És comú, com en qualsevol altre comunitat que es produeixin desavinences dins la pròpia institució matrimonial dels seus membres, però, s'intenta que aquestes desavinences no culminin en una ruptura definitiva.

És comú que en primera instància, s'opti per a que un membre masculí (podrà ser el pare d'algun dels cònjuges, oncle, avi, etc.) amb més edat de la família, intenti apropar postures i parli amb els dos cònjuges perquè es reconciliïn. En el cas de no aconseguir-ho és comú que la núvia marxi durant un període de temps a conviure de nou amb els seus pares, i durant aquest lapse de temps es sol produir una separació de fet dels cònjuges. Mentre dura aquesta separació d'ambdós cònjuges els membres de la família intenten influenciar el cònjuges perquè es reconciliïn. Els pares i l'entorn de núvia també procuren que aquesta retorni a casa seva apel·lant el benestar de la família i la seva cohesió.¹⁴⁹

Un altre dels casos en els quals es debuten conflictes per motius religiosos fa que algun o ambdós cònjuges acudeixin al *jama*¹⁵⁰ per tal d'aclarir dubtes i reconciliar postures. Després d'una separació de fet, que pot durar un temps perllongat, quan es reconcilien solen acudir al *jama* per fer-hi un sopar o dinar com a mostra de gratitud dels cònjuges arran de la reconciliació.¹⁵¹

Els jutjats evidentment són un altre de les instàncies a la que els rifenys hi acudeixen, però tanmateix sol ser de les últimes en recorre. Es procura preservar un cert ordre social entre els membres sense la necessitat de judicialitzar l'assumpte, tot i que quan es tracten de qüestions que impliquen conductes penals, com pot ser la violència de gènere, s'acudeix al procés judicial després d'haver comunitat la intenció als membres familiars.¹⁵²

¹⁴⁸ Vid. Entrevista núm. 1,2,3 i 4

¹⁴⁹ Vid. Entrevista núm. 2.

¹⁵⁰ Mesquita

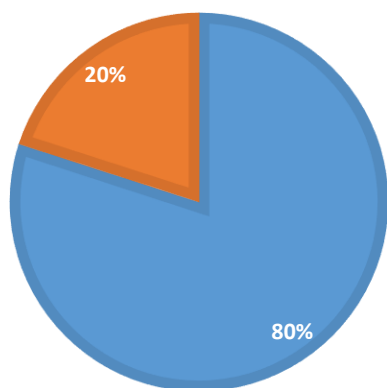
¹⁵¹ Vid. Enquesta sobre el *jama* com a espai de reconciliació.

¹⁵² Vid. Enquesta sobre la preferència per la resolució de conflictes.

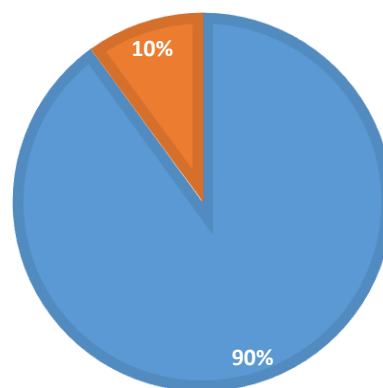
Preferentment, com creus que s'han de resoldre els conflictes entre els cònjuges?

■ Mitjançant família/membres propers ■ Procés judicial

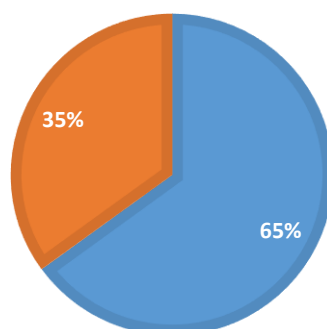
Creus que el jama', fent ús de la religió, pot ser un espai de reconciliació?

■ Sí ■ No

Creus que judicialitzar controvèrsies matrimonials pot ser contrapudent o pot atemptar contra la cohesió social?

■ Sí ■ No

VIII. CONCLUSIONS

La comunitat del rifenya ha estat un clar exemple de les que han experimentat el fenomen dels fluxos migratoris i en conseqüència la vivència d'un intercanvi cultural i unes confluències socials evidents produïdes arran del seu desplaçament. La institució matrimonial s'erigeix com un pilar fonamental sobre la qual es conformen els teixits i les relacions socials dels seus membres. La posició que hi ocupen és per raó de l'estructura social delimitada per les pautes de convivència del seu lloc d'origen atribuïnt així uns rols, unes responsabilitats i unes obligacions individuals. La tradició i la cultura rifenya impregnen la quotidianitat dels seus membres i els moviments transfronterers no n'impedeixen la seva continuació.

Realitzant una aproximació a la posició de la dona rifenya palafrugellenca podem fer una clara distinció generacional que es produeix entre les dones que han viscut l'experiència migratòria i les filles d'aquestes, és a dir, les primeres generacions nascudes en nou territori occidental. La dona rifenya provinent del Marroc es cria en una comunitat en la qual principalment qui ocupa el càrrec de sustentador familiar és la figura masculina, fet que provoca que la dona es trobi sovint aïllada de les posicions de poder econòmiques, i majoritàriament estigui envoltada de les responsabilitats domèstiques, familiars, i educacions que concerneixen a la pròpia família. Primordialment, el paper de la dona rifenya s'emprèn cap a la preparació d'una futura mare de família, qui serà la responsable de mantenir la cohesió familiar, les costums i de les tradicions que en defineixen la seva identitat.

Tot i així, és innegable, que la diversitat i el pluralisme que envolten la dona rifenya en el seu nou país d'arribada, han suposat una innovació i renovació en la conscienciació del paper que fins ara ha ostentat la dona dins el matrimoni i la pròpia comunitat. Les noves oportunitats com bé són: l'educació, la introducció en el mercat laboral que implica intrínsecament una independència econòmica, un marc de polítiques socials que promouen, o si més no, procuren fer real l'apoderament de la dona, un sistema que lluita contra el sistema patriarcal i les diferències de gènere, han estat algunes de les eines que han modificat les aspiracions i metes de les dones rifenyas. Això ha suposat una modificació en la reeducació dels propis fills i filles, aposant per una educació que va més enllà de la formació marital. Principalment les conclusions que es conclouen són les següents:

- La institució matrimonial segueix ocupant una important posició dins la pròpia comunitat rifenya sent aquesta un canal educacional i de continuació de les pròpies tradicions i costums. Tanmateix, també es dona prioritat a altres factors com són l'apoderament econòmic per garantir una independència individual i la formació educacional per assentar unes bases personals que ajudin a disciplinar un futur sòlid.

- La participació i aprovació dels respectius pares en l'elecció de la parella continua sent fonamental i valorada de forma positiva per ambdós cònjuges. Tot i així, la idea del lliure amor, que no entén de limitacions ni restriccions, ha provocat que les parelles interposin els seus propis interessos per sobre de l'admissió dels seus respectius familiars. Això genera certes disputes internes reflectides en un rebuig que pot culminar en un important distanciament entre els propis membres.
- Els rols culturals de la dona i l'home rifenyés es continuen mantenint dins dels matrimonis formats amb anterioritat en el país d'origen, tot i que la nova arribada a Occident, ha generat que els rols atribuïts per raó de gènere puguin ser qüestionats. La formació de les noves parelles en territori palafrugellenc, formades per fills i filles fruits del moviment migratori, són més conscients de l'equitat i igualtat en el repartiment de responsabilitats. Sent l'economia i la formació professional un dels motors de les noies joves rifenyés per reivindicar els seus drets.
- Tot i que el mercat laboral i el marc d'oportunitats que obra un tracte d'igualtat entre ambdós gèneres són un incentiu per l'avenç de les dones rifenyés, hi continua havent una forta pressió social en relació a la necessitat de contraure matrimoni que produeix unions a edats prematures.
- Les restriccions sexuals abans del matrimoni són considerades com a quelcom que beneficia a la pròpia comunitat per evitar la promiscuïtat i una certa moralitat. Tot i així, cada cop són més les dones rifenyés que consideren que l'exigència de la virginitat com a requisit o la necessitat d'haver-se de confirmar (amb la mostra del mocador) són pràctiques tribals i estancades en el temps que avui en dia són totalment innecessàries.
- El divorci emprés per la dona encara continua sent un estigma concebut com un fracàs familiar. Les dificultats a les quals s'enfronta la dona rifenya són moltes però, tot i així, la lluita per la independència individual i l'alliberament de les pressions social són un dels motius que encoratgen noves generacions per donar el pas quan així ho consideren pertinent.
- Les decisions successòries en relació a la massa patrimonial del difunt es tendeixen a regir per el que estipula la *Mudawana* degut a que les inversions i estalvis es produeixen principalment en el país d'origen. La realitat demostra que la dona rifenya queda en una posició desfavorida perquè aquesta només hereta la meitat que els homes, un tema discutit i controvertit. Les dones que han tingut l'oportunitat de conviure en altres països occidentals, on els drets de les dones estan més desenvolupats, alcen la veu per criticar la legislació que ha de ser modificada amb urgència per garantir la igualtat successòria entre els dos gèneres.

- La cohesió entre la comunitat rifenya provoca que les controvèrsies conjugals s'intentin pal·liar mitjançant la mediació que protagonitzen membres familiars i persones confidents del propi matrimoni. En relació a les problemàtiques sorgides en el marc de la religió s'intenten solucionar en el *jama'* on membres de la comunitat religiosa, mitjançant la interpretació de les lleis islàmiques, procuren trobar una solució que s'ajusti al conflicte.
- Definitivament, les noves fusions culturals i socials que ha viscut la comunitat rifenya han suposat un avenç social, principalment en les noves generacions, per assolir l'equitat i igualtat entre ambdós cònjuges dins la institució matrimonial. Tanmateix, és llarg el camí que s'ha de continuar per modificar d'arrel totes aquelles estructures i components socials que deixen en un segon pla a la dona rifenya dins de la seva pròpia cultura. Garantir una millor qualitat de vida enfocada en la formació educacional i professional, la independència econòmica, la igualtat de tracte entre ambdós gèneres, permetre a la dona gaudir d'un matrimoni lliure de pressions o condicionants socials..., són alguns reptes als quals s'afronta la societat rifenya actual.

IX. BIBLIOGRAFIA:

a) LEGISLACIÓ

Marroc

- ✓ Código de la familia de Marruecos; *Al Mudawana*; traducción, Abderrahim Abkari Azouz; ATIME (2008). Madrid.
- ✓ PORRAS TALAYERO, DANIEL. Traducción comentada (árabe-español) del Título VIII del Libro III del Código Penal marroquí. Trabajo Fin de Máster, Universidad de Alcalá, 2017.
- ✓ Traducción no oficial del texto oficial aparecido en francés en el “Bulletin Officiel” del Reino de Marruecos, de 30 de julio de 2011. Traducción publicada en Carlos Ruiz Miguel, La “Constitución” marroquí de 2011. Análisis crítico, Dykinson, Madrid, 2011.

b) TAULES DE JURISPRUDÈNCIA I RESOLUCIONS

Sala i data	Referència	Magistrat Ponent	Parts
3 ^a (Secció quarta), 24.01.2018	Recurs Cassació núm. 98/2017	Sr. D. Antonio Jesús Fonesca Herrero Raimundo	Representació processal de Sra. Maribel contra Resolució del Ministeri de Defensa de 9 de febrer del 2015.

c) Llibres i articles

Llibres

- ✓ AURORA GONZÁLEZ ECHEVARRÍA, TERESA SAN ROMÁN, RAMÓN VALDÉS. Tres escritos introductorios al estudio del parentesco y una bibliografía general. - 4^a ed. corr. y aum. – Bellaterra (Barcelona): Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Publicacions, 2000.-(Publicacions d’Antropologia Cultural; 16).
- ✓ FRIGOLÉ, J.; NAROTZY, S.; CONTRERAS, J.; COMES, P. I PRAT, J (1983), *Antropología, hoy. Una introducción a l’Antropologia Cultural*. Barcelona, Teide.

- ✓ MONTGOMERY HART, DAVID; RAHA AHMED, RACHID. (1999) *La sociedad berber del Rif marroquí. Sobre la teoría de la segmentariedad en el Magreb*, Campus Universitario de Cartuja. Granada, España. Editorial Universidad de Granada.
- ✓ PHILLIP KOTTAK. CONRAD, (2007), *Introducción a la Antropología Cultural. Espejo para la humanidad*, Madrid, España: GAAP Editorial, S.L.
- ✓ SALEH, WALEED., (2010), *Amor, sexualidad y matrimonio en el Islam*. Madrid, España: Ediciones del Oriente y del Mediterráneo; Edición: 1 (3 de mayo de 2010).
- ✓ WOOLMAN, DAVID S. (1988): *Abd el Krim y la guerra del Rif*, Barcelona: Oikos Tau.

Articles

- ✓ EGUREN, JOAQUIN. De Marruecos a España: La comunidad transnacional rifeña. *Migración y Desarrollo* [en línea] 2004, (abril)] Accesible des de: <<http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=66000205>> ISSN 1870-7599
- ✓ MOHAMED LAARBI, ALÍ. *El Rif y el Protectorado Español*. [Ebook]. Revista ALDABA. ISSN (versión impresa): 0213-7925 ISSN (versión electrónica): 2603-9265
- ✓ RUIZ DE ALMODÓVAR Y SEL, C. "La posición de la mujer musulmana en el matrimonio: su desarrollo social a partir del testimonio coránico". *Miscelánea de estudios árabes y hebraicos. Sección Árabe-Islam*. Vol. 37 (1988). ISSN 0544-408X, p. 227-239. [<http://hdl.handle.net/10481/33883>]
- ✓ VALVERDE MARTÍNEZ, M. (2019). *Poligamia en Marruecos y pensión de viudedad en España. El Tribunal Supremo y el orden público internacional atenuado*. *Cuadernos de Derecho Transnacional* (Octubre 2018), Vol. 10, Nº 2, pp. 718-731

Informes

- ✓ Generalitat de Catalunya. Departament de Treball, Afers Socials i Famílies. (2019). *Les 40 principals nacionalitats estrangeres presents a Catalunya. 1 de gener del 2019*.
- ✓ Generalitat de Catalunya. Departament de Treball, Afers Socials i Famílies. (2015). *Informe sobre la integració de les persones immigrades a Catalunya 2015*.

d) Pàgines web

- ✓ ADRIAN KREIMAN. El país Yebala, cultura del norte marroquí. Sobre Marruecos. Accesible des de: <https://sobremarruecos.com/2010/09/22/el-pais-yebala-cultura-del-norte-marroqui/>

- ✓ G. FATÁS. Familia y residencia- Léxico Básico. Historia Antigua. Universidad de Zaragoza. Accesible des de: <http://www.unizar.es/hant/POA/lexicofamilia.html>
- ✓ INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA (2018). Població estrangera per països de l'any 2018 a Catalunya. Accesible des de: <https://www.idescat.cat/poblacioestrangera/?b=12>
- ✓ La virginidad en Marruecos. Las no vírgenes no tienen valor para el matrimonio. Accesible des de <https://elfarodeceuta.es/la-virginidad-en-marruecos-no-tienen-valor-matromino/>
- ✓ Las bodas rifeñas en Marruecos. Lloc de publicació el faro de Ceuta. Accesible des de: <https://elfarodeceuta.es/las-bodas-rifenas-marruecos/>
- ✓ The Marriage *Aqd* (Contrat). Lloc de publicació: Al-Islam.org. Accesible des de: <https://www.al-islam.org/religion-al-islam-and-marriage/marriage-aqd-contract>, a [13 de març del 2018](#)
- ✓ Turismo de Marruecos. La cultura de Marruecos. La Sociedad y la religión de Marruecos. Accesible des de: <https://www.turismomarruecos.net/cultura/religion-y-sociedad/>¹⁵³
- ✓ Diari *EUROPA PRESS* de 6 d'abril del 2018. Accesible des de <https://www.europapress.es/internacional/noticia-tribunal-marruecos-confirma-condena-lider-protestas-rif-20-anos-prision-20190406034417.html><https://www.europapress.es/internacional/noticia-tribunal-marruecos-confirma-condena-lider-protestas-rif-20-anos-prision-20190406034417.html>

¹⁵³ La última visita a totes les pàgines web aquí esmentades: 2.05.2019

X. AGRAÏMENTS

No voldria finalitzar aquesta recerca sense abans tenir un gest amb totes i tots aquells que han participat en la realització d'aquest treball.

Agraïments a totes les dones de la comunitat rifenya de Palafrugell que han acceptat participar i respondre a tots els meus dubtes i qüestions plantejades. La seva paciència durant les llargues hores d'entrevista, desenvolupades amb confiança dins les seves pròpies llars, han estat la millor mostra de gratitud que he pogut rebre. També agraeixo la intervenció del sector masculí rifyeny. Sense totes elles i ells no hagués estat possible aquesta recerca.

Agraeixo el gran suport i assessorament del Sr. Marc Vallés Hernández qui amb paciència i professionalitat ha contribuït a enfocar aquesta recerca per obtenir-ne el millor resultat. El meu agraïment pel seguiment dut a terme i per haver resolt els meus dubtes quan ha estat oportú.

En últim lloc i no per això menys important agraeixo a la meva família tot el seu suport i comprensió.

XI. ANNEXOS

Les entrevistes han estat enfocades amb l'objectiu d'aconseguir la immersió en la vida personal de les dones rifenyes i així obtenir una visió basada en l'experiència de les mateixes. Motiu per el qual les entrevistes han adoptat un format més informal i proper. La dinàmica de les entrevistes s'ha desenvolupat personalment, i gràcies a la hospitalitat i amabilitat rebuda, a les pròpies llars de les participants. En definitiva, unes entrevistes dirigides, és a dir, on la interacció ha estat cara a cara amb les informants, fent preguntes i anotant i/o gravant les respostes.¹⁵⁴

Complint amb les responsabilitats pròpies i la voluntat de les entrevistades de preservar el seu anonimat les següents entrevistes no contenen informació pertanyent a dades personals que puguin identificar a les mateixes.¹⁵⁵ Aquesta petició ha permès i ha estat un mecanisme útil per desenvolupar un estudi amb la plena comoditat i un aprofundiment en les qüestions més íntimes i/o delicades. Les preguntes formulades han estat obertes deixant marge a les entrevistes per poder estendre la resposta afegint vivències personals, experiències, anècdotes, etc. que s'hi volguessin afegir. Això ha permès una visió més profunda i detallada de l'estudi de les respostes.

Tanmateix, hi ha hagut tres entrevistades més que han servit per enfocar l'apartat 5.2.2 referent a "La fugida" com a remei que han servit com a font principal per obtenir la informació en relació a aquest succés i de les quals no s'han publicat les entrevistes perquè així ho han demanat per motius personals.

¹⁵⁴ Vid. Phillip, K. C. (2007). Capítulo 2: Códigos éticos y métodos de investigación. *Introducción a la Antropología Cultural. Espejo para la humanidad* (p.159). Madrid, España: GAAP Editorial, S.L.

Pág.25: *Los etnógrafos tradicionales estudiaban poblaciones pequeñas, ágrafas (sin escritura) y hacían uso de métodos etnográficos apropiados a tal contexto. "La etnografía es un proceso de investigación en el que el antropólogo realiza un estrecho seguimiento observando, registrando y participando en la vida cotidiana de otra cultura- una experiencia etiquetada como el método de trabajo de campo-, y luego escribe informes sobre esa cultura, poniendo énfasis en la descripción detallada" (Marcus&Fischer, 1986, pág.18). Un método clave descrito en esta cita es la observación participante- tomar parte en los hechos que uno observa, describe y analiza.*

Pág.28: *Con la entrevista dirigida el etnógrafo habla cara a cara con sus informantes, hace preguntas y anota las respuestas. Los procedimientos del cuestionario tienden a ser más indirectos e impersonales; con frecuencia es el propio encuestado el que rellena el formulario.*

¹⁵⁵ Vid. Phillip, K. C. (2007). Capítulo 2: Códigos éticos y métodos de investigación. *Introducción a la Antropología Cultural. Espejo para la humanidad* (p.159). Madrid, España: GAAP Editorial, S.L.

Pág.23: *Responsabilidad para las personas y los animales: 2) Quienes realizan investigación tienen que ser respetuosos con la seguridad, la dignidad y la privacidad de la gente que estudian (...). 3) Deben enterarse con antelación si sus anfitriones desean permanecer en el anonimato o ser reconocidos, y han de realizar todos los esfuerzos posibles para cumplir con esos deseos. 4) Deben obtener el consentimiento informado de las personas a las que estudian y de aquellas cuyos intereses pudieren verse afectados por la investigación. Consentimiento informado significa que el antropólogo debe comunicar a la gente sus metas y procedimientos de investigación y obtener su consentimiento como participantes. 5) Los profesionales de la antropología que desarrollan una estrecha relación con personas (por ejemplo, sus informantes) tienen que cumplir con sus obligaciones de transparencia y de consentimiento informado. También tienen que negociar cuidadosa y respetuosamente los límites de la relación que establezcan.*

❖ ENTREVISTA 1

Edat	Lloc de naixement	Estat civil
49 anys	Tiztoutine- Marroc	Casada

Podria presentar de forma resumida qui és vostè i a què és dedica?

Tinc 49 anys. Sóc mestressa de casa i em dedico principalment a la cura dels meus fills i del manteniment de la llar. Per mi és la meva feina. No he treballat mai perquè el meu marit és qui treballa. Mentrestant em dedico a la cura dels nostres fills i això ja és una gran ajuda. Ens ha anat bé fer-ho així. A vegades penso en treballar però així ja ens ha anat bé i em sabria greu deixar els meus fills a casa i no veure'ls com ara.

On va néixer? Des de quan fa que viu a Palafrugell?

Vaig néixer al Marroc, concretament a Tiztoutine¹⁵⁶. Aquí a Espanya hi vaig venir joveneta poc després de casar-me amb el meu marit. Ara farà cosa de 15 anys que visc a Palafrugell. Anteriorment vaig estar vivint a Pals. Vam decidir mudar-nos perquè ens semblava un poble petit i també perquè vam trobar una millor oferta d'habitatge a Palafrugell.

Ha dit que va venir a Espanya poc després de casar-se amb el seu marit. Ell ja hi vivia o varen venir-hi junts?

Exacte. Jo vaig venir a Espanya després de casar-me però no juntament amb el meu marit. Ell ja hi vivia. Va venir jove gràcies a un visat que li va aconseguir un oncle seu. Nosaltres ja festejàvem quan ell vivia prop del meu dshar. Llavors, quan va tornar d'Espanya per visitar els seus familiars em va demanar la mà. Em va dir que em portaria a viure amb ell a Espanya perquè havia trobat feina i millors condicions de vida que les del nostre país. Primer vam estar vivint a Pals però després ens vam mudar a Palafrugell.

A quina edat es vas casar?

Em vaig casar ben joveneta. Era una nena encara! Tinc l'àlbum de fotos i és ben graciós. Tenia 16 anys només. Amb 16 anys em va demanar la mà el meu marit després quan ja faltava poc per complir els 17 ens vam casar. Vaig estar un any vivint al Marroc fins que va aconseguir acabar amb tot el tràmit dels papers. Després ja ens vam reunir i vam començar a viure a Pals amb un germà seu.

¹⁵⁶ Tiztoutine és una comuna rural de la província de Nador.

Des d'un inici van iniciar una convivència matrimonial sols?

No. Primerament al Marroc, després de celebrar el matrimoni, vaig anar a viure a casa dels meus sogres. És normal que durant els primers anys conviessis amb la família del teu marit. Ja ho sabia que no viuríem sols. Tenien una casa petita, però, més o menys cadascú tenia la seva pròpia habitació. El meu marit va preparar la nostra habitació amb un llit, armari i ja saps altres coses per decorar-la perquè no ens faltés de res. Tots els mobles els vaig poder triar jo perquè els vam anar a comprar com a part del meu sadaq. També vam comprar joies i dfain, kraftn i altres coses. Depèn del que t'arribi per el sadaq pots comprar més o menys. A mi em va donar bastant el meu marit així que per això vaig poder escollir fins i tot els mobles. La resta dels espais com la cuina, la sala d'estar, el lavabo, etc. ho compartíem entre tots. Quan jo em vaig casar els seus germans petits encara estaven solters però després també es van casar i van venir a viure amb nosaltres les seves dones. Però al Marroc vaig conviure amb ells poc més d'un any. Després al arribar aquí el meu marit tenia llogat un pis i hi vivia amb un germà seu que també havia arribat un parell d'anys abans que ell. T'haig de dir que vàrem tenir alguns problemes matrimonials per culpa d'això. Al Marroc vaig tenir molts mals de cap quan ell va marxar. La convivència amb la família del marit a vegades és complicada. Però bé, quan vaig arribar aquí tenia l'esperança de que convivint amb el seu germà seria diferent. Me'n encarregava jo de fer-ho tot i cuidava del seu germà com si fos el meu. Tot i així, la convivència va generar que hi haguessin problemes personals. Vaig demanar-li al meu marit de buscar un nou lloc per viure. Volia que els meus fills conviessin en un espai personal i on poguessin créixer en pau amb els seus pares. Així el meu marit va començar a buscar un nou lloc fins trobar-se el pis on vivim a Palafrugell. Des de que ens vam mudar aquí hem conviscut sols. Haig de dir que dos dels seus germans del Marroc van arribar també a Espanya fa uns anys enrere. Durant un parell de mesos van conviure amb nosaltres fins que van trobar feina estable i un pis on viure. Vaig tenir paciència perquè sabia que aquest cop seria temporal.

Quins són els motius que la van emprendre a casar-se a l'edat que ho va fer?

Molt sovint em faig aquesta pregunta perquè saps jo tinc una filla de 17 anys i també tinc nebodes joves i sempre els hi dic que estudiïn i que aprofitin tot el que tenen aquí. Abans era molt normal casar-se aviat. Les nostres mares i àvies es casaven fins i tot als 14 i era una cosa ben normal. La meva germana gran es va casar amb 15. Crec que van ser diversos motius els que em van portar a prendre la decisió de casar-me sent tan jove. Haig de dir que em vaig casar perquè jo vaig voler. Hi ha noies que a vegades els seus propis pares prenen la decisió de casar-les de ben joves. Són coses que passen i abans passava sovint al Marroc. Ara ja no perquè la gent pensa

diferent, vull dir, d'una manera més moderna: Li pregunten a ella si es vol casar o no, deixen que estudiï, que treballi...

Jo no estudiava en aquells moments ni tampoc treballava. Vull dir, vaig aprendre a llegir i a escriure al jama' de prop de casa. Per aprendre a escriure, a llegir, a recitar swrat, ens ensenyaven a resar, matemàtiques, etc. Una mica de tot. Però tampoc estava molt entusiasmada amb l'escola. Vaig deixar d'estudiar als 12 o 13 anys crec. Tinc 4 germans grans i érem 3 germanes més. Hi havia sempre molta feina per fer a casa i a fora. Nosaltres teníem ovelles i me'n recordo que ens llevàvem ben aviat per treure-les a pasturar. Ara quan els hi explico als meus fills els sembla estrany però abans era ben normal tenir bestiar. Teníem gallines també. Però el que deia, vaig decidir deixar d'estudiar i dedicar-me a ajudar a les tasques domèstiques. Hi havia molta feina per fer i més encara quan els meus germans es van casar i les seves dones van venir a viure amb nosaltres perquè van començar a tenir fills i la casa cada cop estava més plena de gent. Ja saps les dones abans ho fèiem tot i ara en gran part també (riures).

Em vaig casar perquè al meu marit el coneixia i ja festejàvem. Em semblava un bon noi. Casar-me amb ell no era renunciar a cap oportunitat. Ara és diferent perquè les noies solen estudiar i volen treballar per tenir els seus propis diners. Abans aquesta idea no estava tant normalitzada. Ell m'agradava i en definitiva també pensava que estaria bé canviar d'aires. Quan em va dir que segurament aniríem a viure a Espanya em vaig alegrar. Sempre havia sentit curiositat per veure com era Europa, com s'hi viu i aquestes coses. I bé, així va ser. Segurament penso que si hagués nascut aquí i hagués tingut totes les oportunitats que ara tenen les nostres filles no m'hagués casat tant aviat. Les coses abans eren molt diferents. Però estic contenta i feliç. Tinc una família i gràcies a Allah estem bé i units.

Així doncs, principalment el sustentador econòmic de la família és el seu marit. No s'ha plantejat treballar?

Sí. El meu marit és qui es dedica a pagar totes les despeses de la casa i això. Jo mai he treballat. Treballo a casa i he cuidat dels meus fills des de que van néixer. Mai ens ha faltat res gràcies a Allah. Alguns cops m'ho plantejava però el meu fill el vaig tenir poc després d'arribar aquí. Uns dos anys més tard concretament. Llavors vaig pensar que seria millor dedicar-me a cuidar-lo i a estar amb ell. La idea de deixar-lo amb algú altre no em semblava gaire bona. A mi m'ha criat també la meva mare i el meu pare es dedicava gran part del temps a treballar fora de casa. Per mi cuidar dels meus fills era una decisió que ja pressuposava i que jo tinc normalitzada. No considero que hagi estat cap sacrifici. Haig de dir que a vegades penso que estaria molt bé poder tenir una font d'ingressos pròpia, ja saps, per les coses personals i això. A vegades es fa pesat demanar constantment al teu marit perquè necessites això o allò. Quan tens els teus diners en fas

en què en vols (riures) sense demanar gaires explicacions. Però mai he donat el pas. També crec que les ofertes de treball per una dona com jo no són gaire bones. No sé escriure ni llegir en català ni en castellà. El castellà l'entenc i el parlo bastant bé però el català si parlen molt ràpid ni l'entenc i parlar-lo em sembla molt més difícil. Les bones feines són per gent que estudia. Tinc amigues que m'han animat a treballar en sectors de la neteja o a restaurants rentant plats, ajudant de cuina, coses així per una persona que no té estudis. Elles també eren com jo. No treballaven però van decidir començar a treballar per tenir la seva pròpia font d'ingressos. Penso que ja m'he acostumat a cuidar dels meus fills tot el dia i quan no hi sóc em preocupo massa per tot. No parlar del tot bé crec que és a degut a que no he interactuat massa. Ja saps, puc practicar l'idioma amb els veïns i veïnes, amb les professores dels meus fills, quan vaig a comprar i a llocs així he anat aprenent. Com que els meus fills han nascut aquí i parlen el català i castellà perfectament a casa quan parlen aprenc coses noves, m'expliquen paraules que no entenc i així vaig fent. Tot i així animo a totes les dones a que treballin i estudiïn fort perquè s'obren més portes i tens més bones oportunitats. Abans tot era més diferent. Ara les noies estudiant poden arribar on vulguin.

Considera que el matrimoni és important en la vida d'una dona rifenya?

Clarament sí. No dubto en respondre perquè per els rifenyas, i crec que en general per qualsevol musulmà casar-se és molt important. Per nosaltres els musulmans casar-se és un deure. Es diu que qui s'ha casat ha complert amb la meitat de la religió, imagina't! Estic segura que totes les mares i pares volen veure els seus fills casats. Quan era ben petita recordo que les meves germanes aprenien coses com cosir, cuinar, saps? Coses que els deia la meva mare que els servirien per quan es casessin. Era ben normal que quan la nostra mare cuinés per convidats ajudéssim per aprendre a com es feia cada cosa. En el dia a dia també apreníem i ajudàvem a casa. Els meus germans no feien res de les feines de casa. En la majoria de cases rifenyas des de que són petites les noies se'ls ensenyen moltes coses que els poden ser útils per al seu matrimoni. Els nois poder van més a la seva però a les noies se'ls intenta ensenyar moltes coses en aquest sentit. Ja saps, ara és diferent, i poder aquestes coses semblen una mica estranyes però és així. A més, crec que el matrimoni aporta moltes coses bones. Ara veig a moltes filles i fills d'amigues amb xicots i xicotes. La veritat que pateixo. Els meus fills vés a saber què fan (riures) però segur que deuen fer també alguna cosa per l'estil. Per nosaltres era impensable poder tenir xicot. Si volies fer qualsevol cosa t'havies de casar. Les veïnes sempre estaven atentes quan et veien parlar amb algun noi. Quan et cases pots fer tot el que vols i estàs tranquil perquè és halal. Fas tot el que vols sabent que no estàs fent res dolent. Ara les coses han anat canviant i és molt normal que els joves tinguin parelles però jo sempre els recordo als meus fills que no està bé. Crec que el matrimoni completa a les persones.

Ha dit que quan un es casa pots fer el que vol de forma *halal*. Llavors, abans del matrimoni no es poden tenir contactes íntims ni res semblant?

Sí, halal, que ho fas i està permès. No és una conducta que estigui prohibida ni que sigui haram. Quan et cases ho fas tot amb el teu marit i per tant estàs tranquil·la perquè està permès fer-ho així.

Clar que no. Abans del matrimoni no està permès tenir cap mena de relacions ni contactes. Jo amb el meu marit festejava però mai vam arribar a fer res fins casar-nos. Com a molt molt algun petó d'amagat i ben secret (riures). Quan ets jove és normal això. Jo sempre em preocupava per si em veia algú i ho podia anar a xerrar als meus pares o germans. Aquestes coses no estaven ben vistes. Però, més enllà de fer alguna cosa així, que fins i tot això es considera haram, doncs no vaig fer res. Els musulmans tenim la obligació d'arribar verges al matrimoni i tot el que puguin fer abans està totalment prohibit per Allah. Sobretot per les dones és molt important. Els homes no tant, però a les dones, sí. Les dones tenen prova i els homes no i és per això.

Quan es refereix a prova què vol dir? Alguna prova de virginitat?

Exacte sí. Les dones el primer cop que ho fan, doncs sagnen. Em fa vergonya i tot parlar d'aquests temes! (riures). A casa meva mai en parlem de temes relacionats amb això. Els meus filles i fills ja saben com els he educat i què és el que està bé o malament però mai he parlat així de forma tant clara amb ells. És costum que la núvia després de la nit de núpcies ensenyi el seu mocador. És un mocador blanc que es prepara i que fa servir la núvia després de mantenir el seu primer contacte amb el marit. L'endemà s'ensenyia a les familiars de la dona. La seva mare, les germanes, tietes, la seva sogra, les germanes del seu marit... Però sobretot només a les dones (riures).

Està a favor de la “mostra del mocador”? Considera que és primordial reserva la virginitat fins arribat el matrimoni?

És una cosa tradicional i que s'ha anat fent sempre. La virginitat és honradesa i crec que això enorgulleix a la pròpia núvia i als seus propis familiars. Haig de dir que va vergonya quan has de passar per el moment però no em sembla una mala idea. No crec que tingui res de dolent. Per mi és primordial que no es faci res abans del matrimoni perquè es un mandat de Allah i el que es fa fora d'això és tot haram. A més, corres el risc que després ningú es vulgui casar amb tu si no ho ets, així que imagina't! Haig de dir però que estaria bé que els homes també fossin honrats i no fessin res fins casar-se. Però està clar que com que no han d'ensenyar res fan el que volen. Jo els hi faig saber als meus fills i filles per igual. No vull que facin res que saben que és dolent. Tinc amigues que no deixen que les seves filles tinguin parella però després veig als seus fills

nois amb xicotes. No em sembla lògic. La religió és igual per tots dos i hem d'ensenyar als nostres fills la religió de la mateixa manera. És un problema que hi ha i jo ho sé perquè m'ho expliquen les meves filles i elles també ho troben molt injust. Imagina't, elles que han tingut encara més oportunitats d'aprendre i créixer en un entorn molt més modern i avançat. Nosaltres ni hi pensàvem en això.

En quan a les tasques domèstiques qui se'n encarrega principalment? I de la cura dels fills?

Com t'he dit el meu marit és l'únic que treballa. Jo m'he dedicat a cuidar dels nostres fills i de fer les feines de casa. Ho faig quasi bé tot jo. A vegades el meu marit ajuda a fer coses puntuals però sóc jo que ho faig quasi tot. Cuino, netejo, vaig a les reunions d'escoles, al supermercat i totes les altres coses. Sempre penso que em podria donar algun cop de mà de tant en quan però també entenc que són moltes les hores que treballa fora i quan arriba a casa està ben cansat! A més, quan intenta fer alguna cosa em posa nerviosa, no ho fa bé, per això, prefereixo fer-ho a la meua manera i deixar-me de mal de caps. De la cura dels nostres fills principalment també me n'he encarregat jo. Ell quan arriba els pregunta com els ha anat el dia, què han fet i s'interessa per passar temps amb ells quan arriba de la feina i el caps de setmana quan no treballa. Però principalment, jo m'he dedicat a explicar-los tot el que han d'aprendre per ser bona gent i tenir una bona educació i uns bons valors. Per mi això és molt important. Si els meus fills són bona gent per mi tots aquests esforços que faig valen la pena. Vull que siguin persones treballadores i que sempre siguin la millor versió d'ells mateixos. Els vull el millor i per això des de que van néixer he intentat educar-los de la millor manera que sé.

Si hagués d'afegir alguna cosa de la comunitat rifenya què en diria?

Som una comunitat molt unida i propera. Sembla estrany perquè tot i que no coneguis a la gent t'hi saludes i els hi parles amb proximitat. Aquí es una mica estrany perquè veus que els occidentals són una mica diferents a nosaltres en aquest sentit (riures). Nosaltres a la que veiem algú del nostra dshar, algun conegut llunyà o senzillament algun marroquí ens diem un Salam i ens preguntem ràpidament com estem. És molt normal per nosaltres. Som una comunitat unida i ens intentem ajudar entre nosaltres sempre que cal. Si algú no sap on anar per tramitar alguns papers, si algú no domina gaire l'idioma, o coses així, acudeix a que l'ajudin i sempre rebrà ajuda. Suposo que tots tenim una cosa en comú i és que tots hem deixat enrere uns orígens que sabem que d'alguna manera ens uneixen. Diria que els rifenys som molt espontanis, molt estimadors de la nostra cultura, gent propera i empàtica. Estem molt units, sí, fins i tot quan no ens coneixem.

❖ ENTREVISTA 2

Edat	Lloc de naixement	Estat civil
36 anys	Nador- Marroc	Casada

Podria presentar de forma resumida qui és vostè i a què és dedica?

Tinc 36 anys, estic casada i sóc mare de dos fills. Treballo de cambrera en un restaurant i també faig algunes hores extres de neteja a particulars.

On va néixer? Des de quan fa que viu a Palafrugell?

Vaig néixer a Monte-Arouit. Diria que fa cosa d'uns 9 anys que hi visc. Anteriorment havia estat vivint a Màlaga però vaig venir aquí perquè em vaig quedar sense feina i el meu germà em va dir de venir a Palafrugell. Em va ajudar a trobar la feina al restaurant.

A quina edat es vas casar?

Em vaig casar als 30 anys. Força tard. La meva mare i la meva família estaven benvistos preocupats. Es pensaven que mai em casaria. Sempre m'ho repetien. Casa't, casa't, sinó després serà massa tard. Estava cansada d'escoltar sempre el mateix. Havia rebut propostes anteriors però no vaig voler-me casar sense assegurar-me que escollia el marit correcte. El meu pare es va casar dos cops. Ho vam passar molt malament durant els primers anys perquè estava més per l'altra dona que no pas per nosaltres. Vam haver de tirar-ho tot endavant quasi bé nosaltres sols. Els meus germans i germanes tots de ben petits ja ens vam espavilar.

Ha dir que es va casar força tard. Per què?

Doncs perquè 30 anys ja són vistos com a molts per la nostra gent. Al Marroc les noies abans es casaven molt aviat. Normalment les noies es casen sent joves. Cap als 20 i pocs la majoria ja estan casades. Això ha anat canviant i me'n alegro molt de que sigui així. Les noies joves d'ara que han nascut a Europa o altres llocs més avançats pensen en estudiar, formar-se, tenir els seus carnets de conduir, la seva pròpia feina. Quan parlo amb les noies joves noto el canvi. No volen dependre de ningú perquè saben que hi ha altres coses que són molt importants. No tots els matrimonis sempre surten bé. La meva família, veïns, coneguts sempre preguntaven als meus pares que quan em casaria. No ho suportava perquè em feien sentir malament amb mi mateixa. Pensava: Ja em casaré quan m'hagi de casar i quan vulgui jo mateixa. Suposo que veient la situació en la que es trobava la meva mare no volia que em passes el mateix. Volia ser

responsable amb la meva decisió. A la que entres a l'etapa de l'adolescència no et paren de parlar de casaments i de preguntar-te coses sobre el tema.

Ha dit que el seu pare es va casar dos cops. Què pensa en relació a la poligàmia?

Sí ell es va casar amb dues dones, la meva mare i l'altra. Podria parlar hores i hores del què penso sobre això! Ens va canviar dràsticament la vida. Jo mai hi estaré a favor. Al Marroc és així, et pots arribar a casar fins a 4 cops i als altres països musulmans també. L'Islam els permet tenir fins a 4 dones! Per mi és una bogeria. Hi ha d'haver uns requisits abans de prendre aquesta decisió. Els homes no hi pensen. Només pensen tinc dret a casar-me 4 cops i a fer el que em doni la gana. El meu pare va voler casar-se un altra cop perquè sí. No hi havia motius que el portessin a prendre aquesta decisió. La meva mare ho feia tot. Era una dona molt treballadora i responsable. Ho tirava tot endavant com fos. Cuinava, netejava, s'ocupava les 24h de nosaltres, no parava mai. Abans les mares ho feien tot elles i no hi havia ni una queixa de part seva. Per mi són un referent. Tenen una valentia i una paciència admirables. Es casaven i la seva vida anava destinada al matrimoni i als fills exclusivament. No tenien temps per elles, les seves prioritats eren les seves famílies. Les dones no treballaven perquè els marits solen ser qui ho fan. En el meu cas la meva mare mai va treballar fora. Per ella criar-nos i cuidar del nostre pare era la feina més gratificant. Ell no li va donar mai importància això. Va decidir tornar-se a casar perquè sí. Tenia algunes discussions matrimonials amb la meva mare però com a tots els matrimonis. Mai res greu que pugues portar-lo a prendre aquesta decisió. Es va cansar i tenia ganes de tenir una nova dona. Res més.

Si em preguntes sobre què en penso diré que em sembla molt injust. Me'n alegro que els temps hagin canviat. Hem avançat en moltes coses i encara ens falta seguir avançant en moltes altres per millorar. A vegades, no pensen en la dona. "Les dones ho han d'aguantar tot per les seves cases". És una frase que es diu molt i molt. Quan les dones tenen problemes familiars, amb els seus marits o així les dones del seu entorn i la gent sempre et diuen "aguanta per la teva pròpia casa". Per mantenir la família unida i per superar els problemes sense plantejar-se altres solucions. No m'agrada gens aquesta expressió. La odio. A la meva mare sempre li deien! Quan es tenen problemes amb el marit el que sol passar és que la dona vagi a casa dels seus propis pares o familiars més propers. Hi ha una separació mentre dura el conflicte. Mentrestant la teva pròpia família intenta fer-te arribar a un acord amb el teu marit. Ja saps, et van dient que no n'hi ha per tant i que has de mirar per el bé dels teus fills. La família d'ell també l'intenten convèncer. Així després ell va a casa dels pares de la dona i li demana perdó. Quan la separació dura molt de temps fas normalment com un sopar o dinar per reconciliar-te. Un sadaq que ofereixes al jama' del dshar. Les dones que no tenen família o que la seva família està lluny fan el mateix però anant al jama'. Allà parlen i discuteixen sobre el que els hi ha passat i l'imam la intenta

aconsellar de la millor manera perquè torni amb el seu marit. El divorci està mal vist i es vol evitar sempre. Jo recordo a vegades quan la meva mare i el meu pare tenien problemes. Anàvem amb ella a casa de la àvia i estàvem unes setmanes o dies. Fins que es solucionava la cosa bàsicament perquè la meva pròpia àvia li deia. Una cosa que mai entendré. Després venia el meu pare i marxàvem amb ell. Però de poc van servir els esforços que feia la meva àvia. Ja veus, es va tornar a casar...

El meu pare quan es va casar destinava tota la part dels seus ingressos en la seva nova dona. Aviat van començar a tenir fills i clar a nosaltres ens va deixar de banda. No dic que tots els homes que es casin més d'un cop ho facin però és una realitat que passa moltes vegades. Quan es casen de nou s'obliden de les altres responsabilitats. La meva mare no treballava. Al Marroc era i encara és normal que les dones no treballin. Sobretot a les zones rurals i això. Les de ciutat són més modernes i ja comencen a pensar diferent. Les dones a casa amb els fills i els marits eren els que treballaven. Nosaltres ens va passar això. El nostre pare ens donava el mínim per anar a comprar menjar i això. Però no donava per més. Som 7 fills en total així que amb això t'ho dic tot. Fins i tot vam passar gana. Molts cops. Per això vam decidir començar a treballar. Els meus germans més grans van marxar a Yebala a treballar durant un temps. Feien diners, ens venien a veure, donaven part dels estalvis a la mare i després marxaven. Altres es van quedar a Monte-Arouit treballant. Les meves germanes i jo també vam decidir anar a treballar. Érem unes nenes. Vam anar a casa de dones riques del dshar. Molt conegudes en el dshar. Els seus marits havien viatjat i treballat per Europa i tenien diners. Es podien permetre tenir algú treballant per elles. Les cases són ben grans i molt maques. Me'n recordo que el primer cop que hi vaig entrar vaig al·lucinar. Nosaltres vivíem en una casa molt modesta. Ajudàvem a la neteja i a fer tot el que calgués. Vam tenir sort perquè eren bona gent. Entre setmana estàvem allà amb elles i moltes vegades ens hi quedàvem a dormir. Els caps de setmana ens deixaven anar amb la mare i passar temps amb ella. Ens pagaven bastant bé perquè sabien que el meu pare ens tenia ben abandonats. Suposo que sentien llàstima per nosaltres al veure'ns tan petites. Ho vam passar malament. Però al-ḥamdu li-Llah¹⁵⁷ ho vam saber tirar tot endavant. Agraïxo haver-ho viscut perquè gràcies això he après moltes coses i he decidit prendre decisions diferents.

Penso que els homes s'ho haurien de pensar molt més abans de casar-se una altra vegada. Si no pots ser just amb les dues, tres o quatre dones i tots els fills que tinguis amb elles, no ho hauries de fer. A més que penso que això de casar-te més d'un cop és absurd. Si et vols tornar a casa et divorcies de la teva dona anterior i ja està. Llavors fas amb la teva vida el que vols. Jo no ho he acceptat mai. Però això del divorci segueis estant mal vist. Hi ha dones que ho entenen jo en

¹⁵⁷ «la lloança (sigui) per a Déu». Utilitzada per expressar benestar.

canvi no. Mai deixaria que el meu marit em fes una cosa així. Les noies "d'ara" també pensen així.

Penses que la poligàmia es segueix produint tot i que els homes visquin a altres països, com per exemple, aquí a Espanya?

Sí. Aquí està prohibit i no se'ls deixa casar-se amb més d'una dona. De debò, me'n alegro de que sigui així. Però sempre te'n pots en sortir amb la teva si vols. Al Marroc està permès per tant el que fan és un cop casats aquí o un cop porten la dona a viure amb ells, després al Marroc hi tornen per casar-se. Allà se'ls permet, no hi ha problema. A Palafrugell en conec unes quantes de dones que els seus marits ho han fet. Elles viuen aquí però al Marroc saben que el seu marit té un altra dona. La majoria dels casos les coneixen i fins i tot comparteixen casa durant les vacances quan van al Marroc. Es retroben allà. De pel·lícula total. No se'n amaguen perquè al Marroc és normal, no és cap delictes ni està prohibit. Decideixen tornar-se a casar i ja està així de senzill. Que aquí estigui prohibit no els impedeix tornar-se a casar. Tant de bo fos així.

Considera que el matrimoni és important a la vida d'una dona rifenya?

No considero que sigui important. Sinó que el fan important. Les pròpies dones li donen molta importància. Vull dir, quan ets petita ja et recorden que un dia t'hauràs de casar. Les teves tietes, àvies, la teva pròpia mare i les dones en general. De manera casi inconscient, m'entens? Et fan entendre que casar-te és molt important perquè sinó no has fet tot el que havies de fer. Jo mai he tingut presses per casar-me i pensava que fins i tot no ho faria si no em venia de gust. La pregunta de quan et penses casar l'he escoltat tants cops! Però tampoc volia que la meva mare tingués una decepció. Ella estava preocupada amb això de que tots ens caséssim. Tots els meus germans i germanes estan casats. Jo vaig venir a Espanya perquè un dels meus germans em va ajudar. Vaig estar treballant per el meu propi compte i em vaig espavilar. Aquí vaig aprendre moltes coses i això va influenciar molt en la meva manera d'entendre coses que ja de petita m'ensenyaven però de les quals no estava del tot d'acord. Sóc una persona crítica i sempre m'agrada trobar un per què a les coses. La majoria de dones no són així. Abans encara més. Els tocava casar-se, tenir fills, dedicar-se al marit i a la casa. Així era i elles no deien res perquè pensaven que era normal i que era el millor per elles. Els feien entendre que aquest era el seu paper. Però jo no penso així. Per això tot i haver-me casat continuo treballant. Em vaig treure també el carnet de conduir aquí. Tenia ganes d'aprendre i de canviar la meva vida. No volia viure tot el que vaig haver de suportar. Jo sempre animo a les dones a no quedar-se a casa. Està molt bé cuidar dels teus fills. Però també està bé sortir endavant i treballar. No dependre del teu marit en tot allò que fas. Has de tenir temps per tu. També s'ha de pensar que no sempre les coses van bé. A vegades, les coses canvien, i et pots trobar tu tota sola.

**En relació a la preservació de la virginitat abans d'arribar al matrimoni. Què en pensa?
Està a favor de la “mostra del mocador”?**

Com a musulmana que sóc penso que està bé evitar la promiscuïtat. A la nostra religió està prohibit tenir relacions abans de contraure matrimoni. És complicat el tema perquè els temps són molts diferents i hi ha moltes noies que es queixen d'això perquè amb els nois el tema es tracte d'una manera totalment diferent. Jo vaig arribar verge al matrimoni. El meu marit i jo érem parella però abans de casar-nos no ho vam fer. Ens vam conèixer aquí i per això ens veiem de forma habitual. Al Marroc era diferent, me'n recordo que si volia veure'm amb algun noi sempre m'havia d'amagar. Estava molt mal vist. Ara també eh, però, no tant com abans. Com que vaig venir a viure aquí tenia més llibertat en aquest aspecte. Però volia fer les coses bé. Sempre he tingut present els valors que la mare ens ha volgut transmetre i per això intento respectar-los al màxim. Hi ha molts problemes en relació a aquest tema perquè tot i que en principi els homes també han de preservar la virginitat sabem que no es compleix. No ens fa falta preguntar als nostres marits. A ells no se'ls hi demana cap “prova”. Tot i tenir relacions abans del matrimoni no se'ls hi retreu com a les dones. Les dones han d'ensenyar el seu mocador després de casar-se. Això porta molts mals de caps per a les noies que no ho són. Conec a noies que no ho eren i que la mateixa nit de noces els seus marits les van rebutjar. Ja et pots imaginar quina humiliació. Les dones que no són verges se les veu com a unes “putes”. Hi ha molt de rebuig cap a les dones que han mantingut alguna relació abans de casar-se. Es creu que el seu honor es mesura en funció d'això. Als homes ningú els tractarà així per no ser-ho. Les dones ho sabem i per això som molt responsables amb això. Em sembla molt trist. Jo vaig decidir arribar al matrimoni verge però no vaig ensenyar el meu mocador. Li vaig ensenyar al meu marit i prou. Ell ja ho sabia que jo ho era. Però em vaig negar a ensenyar-ho a les seves familiars. Ens vam casar aquí i per això estava lluny de la meva mare i les meves germanes però tampoc els hi hagués ensenyat. Crec que és una cosa innecessària. Ha de ser una cosa entre el teu marit i tu, de ningú més. Moltes dones ho passen molt malament. No fa falta. Hem de pensar que és una qüestió personal entre els dos que es casen. Però no és així.

En quan a les tasques domèstiques qui se'n encarrega principalment? I de la cura dels fills?

El meu marit cuina molt a casa i fa coses per el seu propi compte sense que jo li hagi de dir. Tot i així, principalment me'n encarrego jo. Fem uns horaris de feina diferents i estem cansats però jo quan arribo a casa continuo fent feina. No li demano fes això o allò. Sap que li retrec sovint però tampoc ho corregeix. Estan acostumats a que les mares i les germans els hagin estat fent quasi tot i quan es casen continuen en aquesta línia. A casa meva també era així. La meva mare

ho feia tot i quan el nostre pare encara no s'havia casat i nosaltres no treballàvem, les meves germans i jo ajudàvem en tot el que podíem a la mare. Jo tinc dos fills i sempre els hi obligo a fer-se el llit, a netejar-se els plats després de menjar... perquè aprenguin a que els homes també han de fer feina a casa. Sinó després ells també aprendran a que se'ls hi faci tot.

A la cura dels meus fills ens intentem encarregar-nos més o menys per igual. Quan jo no hi sóc els deixo amb el seu pare i quan ell no hi és estan amb mi, o si cap dels dos hi som, el deixem a la veïna que ens els cuiden per un parell d'hores i la paguem. A ella li va bé perquè està a casa amb els seus fills i pot treure's uns diners. Quan van néixer em vaig encarregar jo durant els primers anys d'estar amb ells a casa però després volia tornar a treballar. Si em quedava a casa cada cop més em costaria separar-me d'ells. Jo ja li vaig deixar clar al meu marit abans de casar-nos. N'hi ha que et demanen que quan et casis et dediquis a la cuida dels fills i que ells ja treballen a fora. Però jo li vaig dir al meu marit ben clar. Que tot i casar-me volia continuar treballant perquè ho vaig estar fent des que vaig arribar aquí. Volia tenir els meus propis diners. Hi ha moltes dones que treballen i que després quan es casen ho deixen de fer. Per mi és un error i sempre dic que les dones hem d'aprendre a no sentir-nos malament per sortir a treballar fora. Això no vol dir que ens estimem menys als nostres fills. Estem acostumades que les nostres mares ens hagin criat i que hi hagin estat sempre per això són coses que són difícils de canviar, però poc a poc.

Si hagués d'afegir alguna cosa de la comunitat rifenya què en diria?

La gent del Rif no abandona les seves arrels. Tenim present d'on venim i qui som i ens agrada preservar aquesta manera de ser. No abandonem els nostres orígens. Ensenyem la religió als nostres fills, parlem àrab a les nostres cases, celebrem les tradicions. Estem lluny d'on som però hi seguim vinculats. No fem allò de voler-nos oblidar del que hem après. Ens eduquen d'una manera i després nosaltres intentem continuar en aquesta línia amb els nostres fills. La resta de territoris del Marroc diuen que som molt cap quadrats. Quan diem que una cosa ha de ser així és perquè la fem a la nostra manera. Estic orgullosa de ser d'on sóc però també crec que hi ha coses que hem de canviar. Suposo que com totes les parts del món. Ser dona és difícil de per sí però hi ha zones on pot arribar a ser encara més difícil. Hem d'avançar i aprendre noves coses que ens ajudin sobretot a les dones.

❖ ENTREVISTA 3

Edat	Lloc de naixement	Estat civil
30 anys	Oujda- Marroc	Vídua

Podria presentar de forma resumida qui és vostè i a què és dedica?

Sóc mare de dues filles i faig tot el possible per tirar-les endavant a elles i a mi. Sóc vídua. Fins fa poc no treballava però ara em dedico a fer algunes neteges a particulars que m'han aconseguit conegudes. Entre això i la pensió de viduitat vaig fent. També estudio a l'Escola d'Idiomes per millorar l'idioma i aprendre coses noves.

On va néixer? Des de quan fa que viu a Palafrugell?

Vaig néixer al Marroc, a Oujda. Visc a Palafrugell des de fa 6 anys. El meu marit hi portava vivint des fa molts més anys. Ell tenia família seva aquí. Els seus germans el van ajudar a venir i li van buscar feina a l'empresa on treballen ells. Diria que més de 18 anys. Sí, entre uns 18 o 20 anys. Jo vaig venir més tard. Vam signar el Aqd i tot al Marroc però després ja vaig venir aquí i vam celebrar-ho.

A quina edat es vas casar?

Em vaig casar als 24 anys.

Van iniciar una convivència matrimonial sols des d'un inici?

Com que ell vivia aquí quan vam signar el Aqd al Marroc formalment ja estàvem casats així que vaig marxar a viure a casa dels meus sogres. Convivia amb la seva mare i pare, les seves germanes solteres i els seus germans. Alguns d'ells estaven casats i per tant també hi eren les seves dones. Quan vaig arribar aquí a Palafrugell ell va llogar un pis per viure-hi sols. Ell havia estat convivint durant tots aquests anys amb els seus germans i amb altres familiars. Els hi pagava alguna cosa mensualment mentre li cedien una habitació per viure. Al principi no els pagava res, però com que després va començar a treballar feia falta. No va ser fins que vaig arribar jo que va decidir llogar un pis. A més, li vaig demanar que fos així. Preferia tenir intimitat i evitar conflictes. Al Marroc ja vaig viure durant uns quants anys l'experiència i tenia clar que seria millor viure sols. La casa era gran i això i cadascú tenia la seva pròpia habitació amb les seves coses, però, tot i així era inevitable no discutir per alguna cosa o altre.

Què l'ha dut a prendre la decisió de treballar? Per què abans no treballava?

Al Marroc no havia treballat mai. El meu pare i els meus germans sí. Jo i la meva germana mai vam treballar. Quan em vaig casar el meu marit em va dir que no feia falta que treballés i que mentre ell estigués treballant ja en fariem prou. Sincerament, tampoc m'ho vaig plantejar. És el que dic com que al Marroc no treballava no ho tenia al cap. El que passa que després em vaig casar però les coses no van anar del tot bé. Per desgràcia el meu marit va agafar càncer. Quan ens vam casar ja estava malalt però després de celebrar el matrimoni la cosa va anar a pitjor i a pitjor...Allah i Rahmo.¹⁵⁸ Em vaig quedar vídua poc després d'haver-nos casat. Tenim dues filles i algú les havia de tirar endavant. Els meus familiars i els familiars d'ell ens han donat molt de suport tant econòmic com emocional. Estic molt agraïda. Em feien la compra del supermercat, em donaven diners, em preguntaven si necessitava res, el dia de la festa del xai em compraven ells el xai, i moltes coses. Sempre em pregunten si em falta de res. Avui dia encara m'ajuden. El meu marit no va deixar gaires estalvis després de morir. Poc després de casar-nos va invertir gran part dels seus estalvis en acabar de construir la casa que tenim al Marroc. Era un pla familiar com la majoria de les famílies del Marroc que viuen aquí. Ens construïm cases amb els estalvis que reunim d'aquí. És una de les primeres coses que pensem fer quan disposem d'estalvis. Pensem que és primordial. Així saps que si et plantes tornar al teu lloc d'origen quan tinguis més edat tindràs on poder-ho fer. Fa il·lusió poder tenir una casa pròpia al teu país. Però les meves filles no tenen dret a heretar tota la casa. Si tingués un fill la cosa seria diferent. Al Marroc tot això d'heretar va diferent. Les dones no hi tenen les mateixes proporcions que l'home. Com que no ens hem posat d'acord amb la casa no l'hem venut encara. Els meus familiars em van ajudar a tramitar tot de paperassa i coses que feien falta per la pensió de viduïtat. Ara ja domino bastant l'idioma però al principi era incapaç de fer res així sola. El shock de la mort em va deixar bastant afectada. Estava preocupada perquè no sabia com aniria tot a partir d'ara. Tenia la responsabilitat de tirar dues filles endavant jo tota sola. Estava espantada. El suport familiar ho ha fet tot més fàcil. Però clar, no volia abusar de la seva ajuda i tenia clar que havia de buscar-me alguna feina. Com que no coneixia gaire l'idioma no podia optar a moltes feines. Les meves veïnes em van ajudar a trobar feines. Gràcies a elles ara tinc unes cases a les que hi vaig a fer neteja. Algunes de les meves veïnes treballen i per això em deixen els seus fills quan no hi són. Amb ajuts així i la pensió anem fent.

Com va canviar la seva vida després de la pèrdua del seu marit?

Ha estat molt dur. Molt i molt dur. Ser dona ja és difícil així que sent vídua encara molt i molt més. Espero que cap dona hagi de passar per alguna cosa semblant. Ho va canviar quasi tot de

¹⁵⁸ “ Que descansi en la glòria de Allah.

la meua vida. Són moltes les responsabilitats que tens però a més a més has de ser molt responsable amb què fas amb la teua pròpia vida personal. Primer vaig estar 40 dies de dol, sense maquillar-me ni amb kohl, ni els llavis, ni sense posar-me henna. Res de res. Sense prestar atenció a la meua imatge i vestida de blanc. Resava més que mai per el meu marit. Passava moltes hores a casa de la seva família. M'aixecava aviat i hi estava fins la nit. Allà rebíem tots els convidats que ens donaven el condol. Els rebíem amb dàtils i llet i després quan s'allargava la cosa també cuinàvem. A casa meua també rebia convidats, amics, familiars llunyans, etc. Estava tot el dia allà a casa dels seus germans i les seves dones. Després marxava a casa meua amb les nenes per dormir. Durant el període de dol sempre dorms a casa teua. Passats els 40 dies vam fer el sadq que vam cuinar les seves germanes i jo. Va ser un no parar. Estava més cansada que mai. Passats aquells dies vaig anar fent de mica en mica però estava molt afectada.

Crec que m'he sentit més vulnerable que mai. Com em pugui vestir o no deixar de vestir, si em veuen parlant amb algun home pel carrer, qui entra o qui deixa de sortir de casa i tot de coses així. A la mínima deixen anar rumors de tu i comencen a pensar que si això o allò. Sempre em veig amb la necessitat de donar explicacions. No faig res haram ni voldria fer-ho. Però també vull viure la meua vida sense estar pendent del que diran o deixaran de dir però sent vídua és impossible. Tot el món sap el què t'ha passat i qui ets.

També he tingut males experiències amb els homes. Es pensen que ets una imbècil de la que es poden aprofitar així com així. Abans al Marroc les dones vídues sí havien de recórrer a certes coses per tirar endavant. Però jo sóc molt honrada. Aquí puc treballar i tirar endavant sense que ningú s'aprofiti de mi. A la feina mai he tingut cap problema. Però allà les coses eren diferents i molta gent encara té aquesta mentalitat. Mira t'explicaré una anècdota molt personal. Sempre que la recordo sento una gran ràbia i impotència per dins que em recorre la sang. No t'ho podries arribar a imaginar. Vaig sentir-me molt malament. Vaig tenir uns problemes amb la tubèria de la cuina. Portant les meves filles a l'escola li vaig comentar a una dona que coneixia i em va dir que el seu marit era lampista i que m'hi podia donar un cop d'ull i que no em preocupés perquè no em cobraria res. Vaig estar-hi molt agraïda i vaig dir-li que quan vulgues podia venir. Doncs bé, aquest senyor va venir a casa meua. Les meves filles jugaven a l'habitació i jo era a la sala d'estar. Quan va acabar em va cridar i hi vaig anar. Em va dir que el problema estava solucionat i va començar a mirar-me d'una manera repugnant. Em va proposar mantenir relacions amb ell. Em va dir que ningú no ho sabia. Ni la seva dona ni ningú. Quedaria entre nosaltres. Un poca vergonya! No et pots imaginar el crit que vaig fer. Li vaig dir de tot i li vaig demanar que marxés o que sinó trucaria a la policia. La cosa no es va acabar aquí perquè després curiosament rebia missatges al mòbil de números ocults amb fotos obscenes, d'amenaques, em trucaven des de diferents números ocults a qualsevol hora i moltes més experiències que no explicaré perquè em

fan sentir humiliada. A la seva dona no li vaig dir res. Saps per què? Perquè sabia que ho negaria rotundament i que encara em culparia a mi. Em diria que sóc una ja saps.. i que sóc jo la que m'ho invento tot. Anteriorment he tingut algun problema d'aquests i per això no he volgut tornar a viure-ho. Prefereixo ignorar-ho i viure-ho en secret. M'ha canviat la vida. Al Marroc quedar-se vídua és una de les pitjors coses que et poden passar i jo et puc afirmar que és així.

Considera que el matrimoni és important a la vida d'una dona rifenya?

Una dona rifenya sense un home és vista com una dona incompleta. T'ho dic per experiència pròpia. Poder seré una de les poques que s'atreveixen a dir això però totes les dones crec que saben que aquesta és una realitat. Per tant, això fa que el matrimoni sigui important. Quan estàs acompanyada d'un home ets una dona. Però si et falta aquesta figura estàs desamparada en molts aspectes. La majoria de gent pensa així. Jo no ho comparteixo però sé que és una realitat. Les coses aniran canviant però de moment encara segueix sent així. A mi m'han insistit en tornar-me a casar. Però no vull, passo de problemes. A vegades pot sortir bé, però, quan tens fills d'un altre home és molt difícil que les coses vagin bé. És una realitat a la que m'hi he afrontat des de que va morir el meu marit. Quan estàs soltera ho vius diferent, també et diuen que t'has de casar i aquestes coses, però quan ets una dona vídua o divorciada les coses son molt més diferents. La realitat és encara molt més dura. Ets vulnerable i en moltes situacions et sents atacada i indefensa.

Creus que hi ha més tendència a ser víctima d'assetjament per el fet de ser vídua?

Sí, això ens passa sobretot a les dones vídues. Perquè ens veuen com més vulnerables, saps? Som una presa fàcil. Ja ens hem casades i per tant saben que ja no som verges. És molt humiliant. Et dic aquestes coses amb una gran tristor i amargor al cor. Tot això per ser dona. Quan ets una noia soltera o casada també pots sofrir coses de les que t'he explicat però ja et dic és molt menys comú. A les dones casades se les respecta perquè saben que estan casades i tenen una família i una reputació. A les noies solteres doncs se les intenten lligar i això. Intentar cridar la seva atenció. En canvi, les ofertes que pot rebre una dona vídua com jo són clarament sexuals. Et diuen de fer-ho i que res passarà. Ja saps, no hauràs de tornar a demostrar que ets verge a ningú. Ho vas fer un cop i ja està. Això dona marge a poder tenir relacions sexuals sense compromisos. Saben que es totalment haram però a qui li interessa? Ningú els recriminarà res amb ells i tampoc tindran problemes amb mi perquè jo ja he perdut la meva virginitat abans. Suposo que ja em segueixes. Una hipocresia constant i que fa molt de mal a les que ho patim.

La preservació de la virginitat fins el matrimoni és una obligació. Què en penses? I en relació a la “mostra del mocador”?

Preservar la virginitat sí es una obligació però que només s'exigeix a les dones. On és la mostra del mocador del marit l'endemà de casar-se? No existeix. Només som nosaltres que l'hem de mostrar. Jo vaig arribar verge al matrimoni i també el vaig ensenyar a qui ho havia de fer. Però ara no ho tornaria a fer. Després de que morís el meu marit me n'he adonat encara més de tota la hipocresia que envolta el tema de la sexualitat entre nosaltres. Tu no pots fer res, però ells que facin el que vulguin que no els direm res. Ja et dic, no han estat ni una ni dos ni tres les vegades que he rebut insinuacions tant d'homes casats com de solters. No saben que es haram tenir relacions sexuals fora del matrimoni? O abans? No, per ells no passa absolutament res. És un tema del que no es parla gaire però sabem que està allà. A les noies se'ls hi controla però als homes no. Si jo me'n anés al llit amb algun home de Palafrugell t'asseguro que demà tot el poble diria que em prostitueixo i que li falto el respecte al meu difunt marit, que sóc una poca vergonya, i mil coses més. Esta bé poder preservar la teva dignitat i això, però, jo he après que la dignitat d'una dona va més enllà del número de relacions que té o no deixa de tenir. Mai, i et juro per Allah que mai he tornat a tocar un home després de la mort del meu marit. Això ho faig perquè l'estimo i el respecte encara que no hi sigui. Perquè sóc una dona fidel a la religió i perquè així ho sento. No faria res que pugues danyar la imatge de les meves filles. Sóc responsable en tot el que faig i ho tinc present cada dia de la meua vida. No m'he plantejat tornar-me a casar ni vull tenir cap altra nova relació i mentre així sigui només jo sé què faig o deixo de fer amb el meu cos.

En quan a les tasques domèstiques qui se'n encarrega principalment? I de la cura dels fills?

Me'n encarrego de tot jo sola. Abans amb el meu marit era diferent perquè ell estava acostumat a viure amb els seus germans però intentava ser ordenat i preocupar-se de les coses ell mereix. Sabia cuinar molt bé. Pels matins posava la rentadora, escombrava, fregava i feia coses així. No ho feia cada dia però sí sovint. És estrany perquè ja et dic no és l'habitual. Les dones de la meua família em deia que tenia molta sort en això perquè a elles no els ajuden quasi mai. Les dones ens solem encarregar la major part del temps a tot això. Ell era molt maniàtic amb la neteja així que en un moment o altre feia això o allò. A la cura de les nostres filles m'hi dedicava jo. Ell no tenia molta paciència i es posava massa nerviós (riures). Si embrutien es queixava. Jo em dedicava a cuidar-les perquè com que no treballava estava tot el dia a casa. Ell treballava a la obra així que quan venia tenia poc temps també de poder ajudar però, jugava amb elles i això.

Si haguès de dir alguna cosa de la comunitat rifenya què en diria?

Els rifenys i rifenyes sabem com som. Només quan en formes part pots arribar a entendre com funciona tot. Hi ha coses bones i coses dolentes a dir com amb tot. D'una banda estic molt contenta de saber que hi ha un important recolzament per part de la gent. Quan es va morir el meu marit em pensava que estava sola. La meva família i la seva, els veïns, coneguts de vista, gent del Jama' de Palafrugell, i molta més gent em va fer costat. M'han donat un gran suport moral i econòmic que sempre agrairé. No ets sents sol. Quan arribes aquí ho notes de seguida. Abandones el lloc on vas néixer i la teva gent però quan arribes aquí t'acullen els mateixos. Sempre estàs a prop de casa perquè m'entenguis. Però, també estic trista i resignada per moltes coses que segueixen passant a les dones. Hauríem de ser respectades i no ser jutjades constantment. Al principi pensava que només eren coses que em passaven a mi però parlant amb altres dones, escoltant experiència sé que és una realitat a la que ens enfrontem les dones. En certes coses hi ha molta hipocresia i això crec que ha de canviar.

❖ ENTREVISTA 4

Edat	Lloc de naixement	Estat civil
23	Palamós	Soltera

Podria presentar-nos de forma resumida qui és i a què és dedica?

Tinc 23 anys, a punt de complir els 24, sóc estudiant de Farmàcia a la Universitat de Barcelona i durant les temporades d'estiu treballo de pràctiques en una farmacèutica per pagar-me els estudis.

On vas néixer? Des de quan fa que vius a Palafrugell?

Vaig néixer a Palamós i hi he estat vivint a Palafrugell fins als 18 anys aproximadament. Els meus pares ja vivien aquí des de fa més de 25 anys. Quan vaig començar la carrera vaig marxar a viure a Barcelona però encara hi vaig vida al poble durant el cap de setmana i les festivitats. A l'estiu hi torno perquè treballo a una farmacèutica d'aquí i hi estic fins al Setembre.

Estàs casada o soltera?

Faig cara d'estar casada? Sóc encara molt jove per casar-me! (riures). Estic soltera.

Has dit que encara et molt jove per casar-te. Per què?

Jo em considero molt jove per casar-me. És una cosa en la que ni hi penso. És cert que hi ha noies que es casen aviat però no és una idea que jo tingui. La meva mare es va casar abans de tenir la meva edat i amb 23 anys ja tenia a la meva germana gran. Però ara les noies pensem

diferent. Tenim moltes oportunitats i el fet d'haver nascut aquí crec que també ens ha donat una visió diferent. Jo tinc altres plans de futur de moment que per mi són el més important. Primer em vull graduar, després segurament voldré continuar estudiant, viatjar molt, veure món i altres coses que són les que em toca fer ara. Per casar-se hi ha tot el temps del món. Els meus pares sempre m'han animat a estudiar. Però no és la primera vegada que em fan aquesta pregunta (riures). Les meves tietes sempre estan amb el mateix! Són unes pesades. Però elles pensen diferent, és normal.

Has dit que et parlen sobre el tema del matrimoni. Et refereixes a la teva pròpia família?

Les meves tietes crec que són les que més m'ho diuen però en general una mica tothom. Els meus oncles també m'ho diuen, cosines, cosins, els avis...sobretot quan vaig de vacances al Marroc. És un tema que mai falla. Els hi dic sempre que són uns pesats. Ho arribo a entendre però no ho comparteixo. Tinc cosines que viuen al Marroc i que amb 16 anys ja es plategen casar-se. Jo suposo que al viure aquí tinc una visió diferent. Cadascú és lliure de casar-se quan vulgui. El que vull dir és que jo penso que hi ha altres coses molt més importants. Jo encara em veig molt lluny d'això. No és una prioritat ara mateix.

Considera que el matrimoni és important en la vida d'una dona rifenya?

El matrimoni és una opció i crec que totes les dones haurien de tenir el dret d'escollir si optar o no per aquesta opció. El que passa és que a la nostra societat casar-se és concepció com una cosa primordial i encara més per la dona. Els homes arriben als 40 anys sense estar casats i no es preocupen i no els donen tanta pressa. En canvi, a les noies ens ho van recordant constantment dient-te que si et fas gran ningú no es voldrà casar amb tu i coses semblants. Donant per entès que si no et cases encara et falta alguna cosa per fer. En absolut comparteixo aquesta manera d'entendre el matrimoni però sí és cert que per a una dona rifenya el matrimoni té molt de pes. Hi ha moltes noies que es comencen a plantejar la opció de casar-se abans de temps només per les constants influències, comentaris, pressions socials... Jo me'n alegro de veure-ho tant clar perquè no totes les noies ho veuen així. Jo tinc amigues més o menys de la meua edat que estan compromeses però encara no casades. Que sé que ho fan per poder tenir parella tranquil·lament i no haver-se d'estar preocupant per el què diran i això. Però el següent pas del compromís és el matrimoni.

Així doncs, creus que hi ha noies que es casen per poder gaudir de la seva relació amb tranquil·litat?

Sí, és més, amigues meves m'ho han dit. Tenen pocs anys més que jo però estan compromeses perquè ja portaven temps amb les seves parelles i els hi ve de gust sortir a passejar, veure's,

viatjar.., sense preocupar-se per les reaccions dels altres. N'hi ha que opten per aquesta opció perquè saben que així podran estar en parella sense necessàriament haver-se de casar d'immediat. Els seus pares coneixen al noi i a la seva família així que és molt diferent. Els nois no ho fan tant això perquè poden tenir novies i no se'ls hi recrimina de la mateixa manera. En principi és haram qualsevol relació fora del matrimoni però als homes no se'ls hi exigeix amb el mateix rigor que a les noies. Sempre pots tenir parella i portar-ho d'amagat dels teus familiars però no ho gaudeixes en pau perquè no podràs fer segons quines coses. Et preocupes per si t'estàs "liant" amb ell i et veuen veïnes o coneguts, coses d'aquest tipus.

Considera que és primordial reserva la virginitat fins arribat el matrimoni? Està a favor d'aquesta "mostra del mocador"?

Sincerament per mi no té cap sentit. Sé que és una obligació i que s'ha de complir però els joves d'avui en dia sabem que això no és així, sobretot per els nois. Hi ha molta hipocresia en relació al tema però tampoc es parla amb els grans. Trobo molt absurd i masculista que l'honor i la puresa de la dona depenguin de la seva virginitat. Per mi una dona que és verge o no és verge es mereixen el mateix respecte. Haver mantingut relacions abans de casar-se no fa a ningú pitjor. Hem de ser realistes i sent joves, quan t'enamores, quan les hormones estan al màxim, és difícil contenir-se segons quines situacions. Els nois sobretot els hi és absolutament irrellevant. Tenen les novies que poden i fan el que volen. Els seus pares els veuen i no passa absolutament res. Els veïns tampoc corren a explicar-ho ni rumoregen al respecte. En canvi, quan ets una dona si ho has fet ja ets una "puta". Et diuen que no has de fer res perquè sinó no es voldran casar amb tu. O sigui, el meu marit pot haver estat amb les dones que hagi volgut però jo si no sóc verge no em voldrà? Per mi això és absurd! No hi estic gens d'acord i és un tema que parlo a vegades amb la meva germana i la meva mare. Amb els meu germans grans mai n'he parlat i amb el meu pare tampoc, impensable.

La prova del mocador la trobo una pràctica molt tradicional i molt estancada en el temps. No té cap mena de sentit. Algú s'ho creu? Hi ha moltes i moltes maneres de que se't trenqui l'himen sense haver mantingut relacions: fent esport, amb un salt, etc. Que sagnis o no és una teoria absurda per mi. A més seria de molt ingenu pensar que totes les dones que sagnen són verges. Jo tinc amigues que no ho són. Hi ha mil maneres d'enganyar i de simular la virginitat i qui no sàpiga això és que encara viu en un altre segle. Les noies joves cada cop més són les que volen viure la seva sexualitat amb llibertat. No es volen oprimir pensant en que un dia s'hauran de casar amb un home que els hi exigirà ser verges mentre ell de ben segur que no ho és. Sembla una idea molt senzilla però si jo dic això al Marroc a la meva àvia li vindria un infart! Són idees que penso però que no discuteixo amb segons qui perquè sé que no valdrà la pena. Hi estic totalment en contra.

Creus que néixer aquí t'ha donat visions noves, com les que has exposat?

Totalment. Jo estic molt agraïda d'haver crescut aquí. Estar bé aprendre de noves cultures perquè pot assimilar coses que enriqueixen la teva. De fet considero que jo tinc una cultura d'aquí i d'allà, un mixt que moltes vegades és confús. Intento no perdre els meus orígens i la meva essència però tampoc no m'agrada estancar-me en idees que em diuen que m'he de creure perquè sí. Viure i créixer aquí em dona unes oportunitats molt més àmplies que sé que al Marroc no podria tenir. Tinc cosines de la meua edat i són el clar reflex del que t'explico. Com pensen, com viuen, com entenen les coses, no té res a veure amb mi en molts aspectes.

Si haguessis de dir alguna cosa de la comunitat rifenya què en diries?

És una comunitat molt diversa. La diversitat cada cop és més gran. Cada cop més està integrada per noves maneres d'entendre i d'interpretar les coses. El fet que els nostres pares abandonessin el seu lloc d'origen n'és el reflex. Destacaria que som una comunitat que estima la seva procedència. És molt difícil trobar-te amb un rifyeny que no sàpiga parlar àrab o que no sàpiga quines són les grans festivitats de la nostra cultura. Això és perquè quan arribem a casa és un altra esfera. Els pares ens parlen en àrab, veiem els pares resar, participem dels esdeveniments i festivitats..., així aconseguim mantenir-nos vinculats del lloc on venim. Quan vas de vacances al Marroc també recordes d'on vens i això fa molt. Hi ha coses que considero que han de canviar sobretot les idees en relació a les dones. El feminisme està arribant al Marroc però de forma discreta i lenta. S'ha de fer que les dones decideixin per si mateixes i pensin que és el que volen fer amb les seves pròpies vides sense estar condicionades a límits o al què diran els altres. Hem de seguir aprenent i incorporant coses que aprenem d'altres llocs on vivim perquè així avancem.